

У нумары:**І духоўнасць, і мудрасць**Для ўдумлівых —
бібліятэчная статыстыка.

Стар. 4

**Выхаванне дзятвы
і... бацькоў**Ініцыятывы глыбінкі,
пераймання вартыя.

Стар. 5

**Расстраляная...
ды не памерлая**Кніга пра творчасць
67 пісьменнікаў-ахвяр
сталінскіх рэпрэсій.

Стар. 6

**Нацыянальнае кіно.
Працяг традыцый...**Гутарка з галоўным рэдактарам
Нацыянальнай кінастудыі
«Беларусьфільм».

Стар. 11

«Ген жыцця»Імя народнага мастака Беларусі
Васіля Шаранговіча —
у ліку літаратурных.

Стар. 16

ІДЗЕ ПАПІСКА НА ІІ КВАРТАЛ 2009 г.**Для індывідуальных
падпісчыкаў:**1 месяц — 7390 руб.
Падпісны індэкс —
63856**Ведамасная
падпіска:**1 месяц — 9580 руб.
Падпісны індэкс —
638562**Індывідуальная льготная падпіска для на-
стаўнікаў:** на 1 месяц — 4950 руб. Падпісны
індэкс — 63815**Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі:**
1 месяц — 7500 руб. Падпісны індэкс — 63880**Каб год для вас быў неблагім —
падпішыцеся на «ЛіМ»!****Зямля — аснова
ўсёй Айчыны****Два знакавыя дні на гэтым тыдні: 22 красавіка — Міжнародны
дзень Зямлі, 23 красавіка — Сусветны дзень кнігі і аўтарскага
права. Пэўна, невыпадкова ў гадавым кругазабеге гэтыя даты
ідуць услед адна за адной.**

Жыве наша зямелька. Гучна заяўляе пра сябе ў Сусвеце магутным сваім рухам. Уявіце толькі: пры абароце Зямлі вакол сваёй восі адна асобная яе кропка перамяшчаецца з хуткасцю 1600 км/г. А вакол Сонца Зямля (і Беларусь, як адна асобная дзяржава на ёй) імчыць па сваёй касмічнай арбіце з хуткасцю 29,8 км/сек! Які тэмп зададзены! Не дзіва, што і чалавек спяшаецца жыць...

Але Зямля — не толькі тэрыторыя, дзе мы жывём, не толькі нашы рэкі, лясы і азёры. Гэта не толькі геаграфія, астраномія альбо геральдыка. Тут і наша гісторыя, традыцы, мова і культура, наша літаратура. Зямля ў больш шырокім сэнсе — гэта і свой родны кут, свая малая і вялікая Радзіма. Адукуль і пачынаецца сапраўднае патрыятычнае стаўленне чалавека да сваёй Айчыны.

Менавіта па адным толькі творы — паэме Якуба Коласа "Новая зямля" бліжэйшымі днямі Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей народнага песняра адкрывае ў Віцебску выставу "Зямля — аснова ўсёй Айчыны". Паэма-эпапея, твор на ўзроўні сусветнай паэтычнай класікі, аб правядзенні жыцця чалавека на Зямлі, дзе кожны мае права на ўласны родны кут і магчымасць абараняць сваю чалавечую годнасць прыцягвае ўвагу і нашых сучаснікаў, у XXI стагоддзі: "Новая зямля" належыць да тых твораў, якія надаюць гонар народу, яго нацыянальнай літаратуры і культуры. Таму невыпадкова, пачынаючы ад выхаду ў свет у 1923 годзе асобнага выдання паэмы, цікаваецца да твора не змяняюцца, а павялічваецца з кожным дзесяцігоддзем", — зазначыла Ганна Зайцава, намеснік дырэктара музея Якуба Коласа. Зараз у літаратурна-мемарыяльным музеі звыш 30 тысяч адзінак, на выстаўку едзе каля некалькіх соцень каштоўных экспанатаў, сярод іх найперш рукапісы — самае важнае для літаратурнага музея. Паедуць у горад над Дзвіной і мемарыяльныя рэчы

— пісьмовыя прыборы, нешта з адзення — каб наведвальнікі змаглі ўявіць, якім чалавекам быў Колас. Ёсць пераклады паэмы на рускую мову С. Гарадзецкага, М. Ісакоўскага, Б. Ірыніна, Я. Мазалькова, П. Сямьніна. Будуць прадстаўлены ўсе вядомыя выданні "Новай зямлі", пачынаючы ад 1923 года і фундаментальнага выдання на трох мовах, якое ажыццявіў у свой час Беларускі фонд культуры (да 120-гадовага юбілею песняра) — з прадавай М.Мушынскага і пасляслоўем Я.Янушкевіча. Будуць пераклады паэмы

**Зямля дасць волі, дасць і сілы,
Зямля паслужыць да магілы,
Зямля дзяцей тваіх не кіне,
Зямля — аснова ўсёй айчыне...**

Якуб Колас

Веры Рыч на англійскую мову, Чэслава Сеньхі на польскую... Пакажуць "Новую зямлю" ў перыядыцы, матэрыялы сямейнага архіва. Будзе прадстаўлена перапіска Коласа з перакладчыкамі: Яўгенам Мазальковым, Сяргеем Гарадзецкім. Ёсць цікавыя фота. Колас і Гарадзецкі (1933 год), да якога пясняр звяртаўся "Мой милый друг, мой лучший переводчик". Колас вельмі любіў сваю паэму і сачыў за перакладамі, а рускія паэты многіх слоў не разумелі. Часта Колас на некалькіх лістах(!) цярпіліва тлумачыў сэнс слоў, што такое гляк, інш. Аўтар змагаўся за кожнае слова, каб не згубіць беларускі каларыт. Наведнікі выставы ўбачаць шмат ілюстрацый. "Найперш гэта — пейзажы-рэканструкцыі і інтэр'еры, што згадваюцца ў паэме, — 24 работы Уладзіміра Сулкоўскага з цыкла "Родны кут песняра", які ён стварыў, жывучы нейкі час на хутары Смольня. У работах — няспынны роздум аўтара і ўслед за ім мастака пра лёс на-

рода і свету, настальгія пра незваротна і бяссэнсавы страчанае, жаданне спасцігнуць сэнс чалавечага існавання. Ці не гэтыя роздумы аб'ядноўваюць? — распавядае пра выстаўку галоўны захавальнік фондаў Антаніна Гарон. — Яшчэ едуць 14 работ Васіля Шаранговіча — ён таксама ілюстраваў "Новую зямлю". Калекцыя Сямёна Геруса ёсць — прыжыццёвыя замалёўкі алоўкам Якуба Коласа ва ўсіх праявах жыцця: на сесіях Вярхоўнага Савета, на Нарачы, на адпачынку. Вельмі цёплыя, жывыя — 23 работы. Будзе яшчэ каля 12 партрэтаў Коласа — калі ён толькі пачынаў працаваць над творам і ў больш сталым узросце".

Выстава будзе працаваць да канца мая — такая дамоўленасць паміж коласаўскім літаратурным і Віцебскім краязнаўчым музеямі. Такі абмен фондзавымі калекцыямі — справа не новая. Выставы падобнай тэматыкі ўжо адбыліся практычна ва ўсіх абласных цэнтрах — але яны заўсёды розныя. Розніцца выставы часцей этнаграфічнымі матэрыяламі, якія на гэты раз прадстаўляе Віцебскі краязнаўчы музей. Калі "Новая зямля" — твор пра беларусаў, то экспанаты дарэчы будуць з любога кутка радзімы. Чалавек, як і хата, як і яго рэчы, маюць свой лёс і нясуць на сабе адбітак часу, эпохі, настрой людзей, якія ў ёй жылі. У гэтым сэнсе "Новая зямля" невычарпальная. І народных, і праваслаўных традыцый тут багата, як не злічыць паняццяў, якія ўзыходзяць да біблейскіх ісцін, да накіраванага ўсявышшняй сілай права чалавека на зямлю і годнае на ёй пачуванне. І адвечныя маральна-этычныя праблемы хіба не прымусяць задумацца і сёння? Нашы экспанаты з коласаўскага літаратурнага музея двойчы былі ў Гайнаўцы (Польшча), у Літве. На гэты год яшчэ плануецца вандроўка з выставай ва Украіну, заключанага пагадненне аб правядзенні выставы з музеем М.Рыльскага ў Кіеве.

Па вялікім рахунку роздум пра духоўнае адраджэнне нацыі, пра асаблівасці нацыянальнага шляху Беларусі, якая па волі лёсу апынулася на скрыжаванні культур, рэлігійных канфесій, геапалітычных імкненняў, працягваецца і сёння...

Ірына ТУЛУПАВА
Фота Кастуся Дробава

Пункцірам

● У Рэспубліканскім навукова-практычным цэнтры радыяцыйнай медыцыны і экалогіі чалавека ў Гомелі прайшла міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Чарнобыльскія чытанні-2009". За два дні навукоўцамі былі абмеркаваны пытанні медыцынскіх і сацыяльна-псіхалагічных наступстваў катастрофы, пытанні радыяцыйнай бяспекі, вынікі дыспансерызацыі насельніцтва, пацярпела ад чарнобыльскай трагедыі. Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Міністэрства аховы здароўя, дэпартамент па ліквідацыі наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС пры МНС і цэнтр радыяцыйнай медыцыны. Па выніках канферэнцыі плануецца выдаць два зборнікі, у якіх будуць апублікаваны асноўныя тэзісы і навуковыя даклады ўдзельнікаў "Чарнобыльскіх чытанняў-2009".

● 24-28 красавіка ў Беларусі адбудзецца штогадовы міжнародны "Дударскі фест". Адкрыццё фестывалю і яго першыя дні пройдуць у Мінску. А заключны канцэрт музыканты адыграюць пад адкрытым небам у музеі беларускай культуры "Дудуткі". Тут будуць працаваць рамеснікі, кухня з нацыянальнымі стравамі і напоямі. Удзел у "Дударскім фест" прымуць гурты "Стары Ольса", "Testamentum terrae", "Расалія", "Келіх кола", "Тодар Кашкурзвіч... Кожны год мерапрыемства наведваюць і замежныя госці. Сёлета прыедуць гурт "Kapela ziele" з Польшчы і музыкант з дацкага гурта "GNV" Рунэ.

● У віцебскім кінатэатры "Мір" з 14 па 18 красавіка прайшлі Дні французскага кіно. Гледачам дэманстраваліся такія стужкі, як "Няправільная вера" рэжысёра Рошдзі Зема, "Дзед Мароз — адмарозак" Жан-Мары Пуарэ, "Ты і я" Жулі Лопес Курваля, "Францыя" Сержа Базона, "Гільяціна" Коста-Гаўраса. Сёлетнія паказы ў Віцебску праходзілі ўжо ў трэці раз.

● З 30 сакавіка па 17 красавіка прайшла Міжнародная інфармацыйная інтэрнет-акцыя "Праўда, урок, памяць", прысвечаная чарговай гадавіне катастрофы на Чарнобыльскай АЭС. Спецыялісты наступстваў трагедыі з Беларусі, Украіны, Расіі адказвалі на пытанні карыстальнікаў Інтэрнета. Пазнаёміцца з адказамі на хвалюючыя людзей пытанні можна на сайце www.chernobyl.info. Арганізатарам акцыі выступіла Беларускае аддзяленне расійска-беларускага інфармацыйнага цэнтру па праблемах наступстваў катастрофы на ЧАЭС.

● У рамках выстаўкі "Чароўныя лялькі" ў ДOME-музеі І з'езда РСДРП адбылася прэзентацыя кнігі Генадзя Адамовіча "Славянскія лэкарствы. Аздараўленчыя метадыкі нашых продкаў". У кнізе распавядаецца пра традыцыйныя ўяўленні і метады аздараўлення, якія бытавалі на тэрыторыі Беларусі і іншых славянскіх землях да стварэння "таблеткавай медыцыны". Славяне, паводле сведчанняў старажытных летапісцаў, былі трывалымі і дужымі, жанчыны адрозніваліся зграбнасцю, прыгажосцю і добрым здароўем.

Аўтар выдання сцвярджае, што культура цела і фізічных практыкаванняў, выкарыстанне старажытных ведаў, вопыт лячэння розных хвароб, які збіраўся стагоддзямі, і ў нашы дні можна выкарыстоўваць у паўсядзённым жыцці.

Падрыхтавалі Павел РАДЫНА, Віктар КАВАЛЕЎ

Наступны нумар газеты "Літаратура і мастацтва" выйдзе 8 мая 2009 года.

Расійскі Год адкрылі зоркі

Сувязі

Прадстаўнічая расійская дэлегацыя на чале з міністрам культуры краіны-суседкі Аляксандрам Аўдзеевым наведвала на мінулым тыдні нашу сталіцу. Візіт гасцей прымяркоўваўся да афіцыйнага адкрыцця Года культуры Расійскай Федэрацыі ў Рэспубліцы Беларусь. Прывітанне ўдзельнікам гэтай урачыстай падзеі накіраваў Прэзідэнт нашай дзяржавы Аляксандр Лукашэнка. Шматпланавая праграма правядзення Года распачалася 15 красавіка паказам у Мінску грандыёзнага спектакля "Лебядзінае возера" Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра Расіі.

і балета Беларусі. Затым — рэпетыцыя, генеральны прагон "Лебядзінага возера". Пра што гаварылася падчас кароткага знаёмства з яго галоўнымі ўдзельнікамі? Пра тое, як хвалюецца С. Захарава, выходзячы на незнаёмую сцэну, і таму "на ўсялякі выпадак" узяла ў Мінск 6 пар пуантаў. Пра спектакль "Захарава супергульня", створаны адмыслова для яе на спецыяльна напісаную музыку Э. Пальм'еры. Пра тое, як цікава ёй працаваць у Савецкай культуры і мастацтве пры прэзідэнце Расіі і выконваць абавязкі дэпутата Дзяржаўнай думы. Пра мастацтва класічнага балета, якое, на думку А. Уварава, "тым і цудоўнае, што кожны раз усе яго жывыя складнікі не бываюць падобныя адно да аднаго"...

Ні ў брыфінгу, ні ў рэпетыцыі спектакля не ўдзельнічаў М. Цыскарыдзе: мусіў затрымацца ў Маскве на тэледымках. Але адсутнасць

сярод персанажаў злога чараўніка Ротбарта, чый вобраз раскрываецца толькі ў заключнай кульмінацыі спектакля, не паўплывала на бліскучы ўражанні тых, каму пащчасціла паглядзець насамрэч непаўторную генеральную рэпетыцыю, напоўненую жывым духам творчасці і вечнай музыкай П. Чайкоўскага...

► Плануецца, што на працягу гэтага года будзе знойдзена кампрамісная магчымасць абмену слухачамі паясоў з Расіі, якія часова экспануюцца ў нашым Нацыянальным мастацкім музеі, на творы з беларускай музейнай калекцыі; што плёна пройдуць майстар-класы вядомых расійскіх педагогаў у галіне выяўленчага мастацтва і музыкі; што будуць мець поспех восеньскія гастролі Маскоўскага акадэмічнага тэатра імя У. Маякоўскага, а таксама выступленні Вялікага дзяржаўнага сімфанічнага аркестра Расійскай Федэрацыі пад кіраўніцтвам Уладзіміра Федасеева і Маладзёжнага сімфанічнага аркестра Саюзнай дзяржавы. Ёсць, безумоўна, і планы, звязаныя са знакавымі датамі гісторыі: 65-годдзем вызвалення Беларусі ад гітлераўскіх захопнікаў і 65-годдзем Вялікай Перамогі: рыхтуецца, напрыклад, унікальная выстаўка з фондаў ваенных музеяў Расіі...

Безумоўна, да гэтага вялікага культурнага праекта, разлічанага на цэлы год, спрычыняюцца і творчыя візіты расійскіх музыкантаў — удзельнікаў Міжнароднага фестывалю музыкі "Мінская вясна-2009".

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: па-гэ-э з "Лебядзінага возера" ў выкананні Святланы Захаравай і Андрэя Уварава, нават падчас рэпетыцыі без тэатральных касцюмаў, — узор гасканальных

Фота аўтара

Выданні

«Армия» прапануе

Чарговы нумар часопіса "Армия" прысвечаны адразу некалькім падзеям — пяцігоддзю органаў ідэалагічнай работы Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь, 90-годдзю 2-й ордэна Чырвонай Зоркі інжынернай брыгады — аднаго са старэйшых злучэнняў беларускіх Узброеных Сіл.

У часопісе таксама надрукаваная серыя матэрыялаў да 20-годдзя вываду савецкіх войск з Афганістана.

"Перажываць за справу душой" — заглавак гэтай публікацыі адлюстроўвае характар яе героя. Дырэктар Дзяржаўнага музея ваеннай гісторыі Рэспублікі Беларусь палкоўнік у адстаўцы Мікалай Печань упэўнены: музей з'яўляецца важным кампанентам у выхаванні маладых абаронцаў. Патрыятычнай свядомасці сучаснай моладзі прысвечаны таксама матэрыял пра выхаванцаў вярчэнай зменнай агульнаадукацыйнай школы № 21 Фрунзенскага раёна горада Мінска.

Госцем рэдакцыі стаў выбітны вакаліст Акадэмічнага ансамбля песні і танца Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Леанід Некрашэвіч, які зусім нядаўна быў узнагароджаны ордэнам Францыска Скарыны.

Ул. інф.

Горад цудаў і надзей

Вектар

Ганаровы грамадзянін Полацка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, кавалер баявых узнагарод, пісьменнік Алесь Савіцкі адзначыў: «Уявіце сабе, сёння ёсць Нацыянальны полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік. У ім 11 музеяў, і я думаю, што неўзабаве, гэты стары горад набудзе статус горада-музея ўвогуле, ён будзе жыць па тых законах, дзе прапаганда багаццяў і славы народа, зямлі, будзе заўсёды вечнай...» Аўтар кнігі «Таямніцы Полацкай гісторыі» Уладзімір Арлоў зазначаў: «Полацк для мяне — гэта святое, і, напэўна, мне ўсё жыццё наканавана запісваць кнігу «Таямніцы Полацкай гісторыі». Кнігу-прызнанне ў любові да роднага горада,

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі прайшла вечарына "Там, дзе вежы Сафіі...", прысвечаная гораду Полацку. У ёй прынялі ўдзел навукоўцы-гісторыкі, паэты, пісьменнікі, артысты, мастакі, кампазітары і музыкі, прадстаўнікі грамадскасці сталіцы, а таксама дэлегацыя з Полацка. Цікава, што перад вечарынай адбылося арганізацыйнае пасяджэнне і ўтварылася «Полацкае зямляцтва».

да таго горада, які як ніякі іншы горад Беларусі даў столькі выдатных асобаў не толькі нашай краіне, але і еўрапейскай культуры...» Паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Валянцін Лукша таксама вельмі яркава сказаў пра Полацк: «Гэты горад сапраўды мае нейкую таямніцу, якая ачароўвае душу

кожнага, хто зблізіўся, здружыўся з гэтым горадам. Ён можа натхніць чалавека на подзвіг, ён можа натхніць чалавека здзейсніць тое, што цяжка сказаць, цяжка здзейсніць...» Пісьменнік Генадзь Бураўкін згадаў: «Паэт Рыгор Барадулін назваў Полацк цемечкам Беларусі. Я думаю, што гэта

не толькі бліскучы паэтычны вобраз, але і вельмі дакладнае вызначэнне Полацка ў нашай гісторыі, у нашай духоўнай культуры...»

Напрыканцы вечара выступіў міністр культуры Уладзімір Матвейчук: "Мы сёння з вамі чарговы раз казалі аб тым, што горад Полацк заўсёды быў і застаецца прыкметным эканамічным, гістарычным і культурным цэнтрам. Горад Полацк і сёння менавіта такі. Галоўнае ў жыцці — гэта і тое, каб мы, сённяшнія пакаленне, і пакаленне будучае, ведалі, памяталі і падтрымлівалі святыя традыцыі старажытных гарадоў..."

Да вечарыны была зладкавана выстава мастакоў — «Ад Полацка пачаўся свет...», — жыццё і дзейнасць якіх звязана з Полацкам. Па сваёй творчай манеры яны вельмі розныя, але іх аб'ядноўвае адно — натхненне ім дала полацкае зямля.

Ілона КУПРЭЙЧЫК

На здымку: падчас выставы «Ад Полацка пачаўся свет...».

Компас

Днямі бібліятэка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў прымала гасцей. Сюды прыехалі дырэктары абласных, гарадскіх і раённых бібліятэк Беларусі. Сёння ўзрастае патрэба ў кіраўніках новага тыпу для бібліятэк усіх формаў уласнасці: яны павінны ўмець кіраваць не толькі аб'ектамі, але і працэсамі, фарміраваць рынак бібліятэчных паслуг, бібліятэчных рэсурсаў, укараняць навішныя інфармацыйныя тэхналогіі.

Па навішных тэхналогіях

Бібліятэка БДУКМ ладзіць Міжнародную школу дырэктараў ужо чатыры гады запар, таму па традыцыі і ў гэтым годзе прайшла чацвёртая Між-

народная школа дырэктараў публічных бібліятэк Беларусі пад назвай "Майстэрства кіравання сучаснай бібліятэкай". Сярод пытанняў, якія разгляда-

ліся на занятках школы: "Публічная бібліятэка як культурны элемент", "Гэты абсалютна свабодны доступ", "Як змяняецца бібліятэка, калі змяняецца свет: архітэктура і дызайн бібліятэчных будынкаў і інтэраў XXI стагоддзя" і інш.

Мэта школы дырэктараў — павышэнне прафесійнага ўзроўню кіруючых кадраў бібліятэк рэспублікі, навучэнне сучасным тэхналогіям кіравання, развіццё прафесійных міжнародных камунікацый. Госць школы — Магіла Слава Рыгораўна, вядомы біблі-

ятэказнаўца, адказны рэдактар часопіса "Библиотечное дело" (г. Масква). Ёю быў прачытаны шэраг актуальных лекцый па бібліятэчнай справе.

Мерапрыемствы праходзілі ў выглядзе майстар-класаў, семінараў, практыкумаў, творчых семінараў-майстэрняў, лекцый-прэзентацый. Напрыканцы ў рамках школы прайшла творчая сустрэча з паэтам, галоўным рэдактарам радыёстанцыі "Беларусь" Навумам Гальпіравічам.

Таіса ГУРКО, вядучы метадыст бібліятэкі БДУКМ

Выстаўкі

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылося ўрачыстае адкрыццё выстаўкі выштытых карцін Светлы Дрык пад назвай "Вясенняя рапсодыя". Нарадзілася яна ў Сафіі (Балгарыя). З 1981 года жыве ў Мінску, працуе ў 9-й гарадской клінічнай бальніцы. Падчас вернісажу дэманстравалася стужка пра культуру Балгарыі, радзіму мастачкі.

Распачынаючы мерапрыемства, дырэктар музея Лідзія Макаравіч зазначыла, што ў сценах устаноў усталювалася сапраўдная вясна дзякуючы яркім фарбам ад нітак, якімі выштытыя работы. Усе яны нібы выпраменьваюць святло і пазітыўную энергетыку. А дадзена выстаўка — першы крок супрацоўніцтва музея з дружалюбнай краінай Балгарыяй. Да слова, у фондах музея знаходзіцца вялікая колькасць кніг, якія перакладзеныя нашымі літаратарамі з балгарскай на беларускую мову, а таксама выданні перакладаў балгарскіх твораў.

Пяшчота, дабрыня... вясна

Таксама цёплыя словы ўдзячнасці ад сустрэчы са светлым (у сутуччы з імем мастачкі гучала двухсэнсоўна) мастацтвам прамаўлялі Пасол Рэспублікі Балгарыя ў Беларусі Петка Ганчаў, загадчыца бібліятэкі № 20 ЦСДПБ горада Мінска Святлана Чабатар, кіраўнік клуба "Прырода і фантазія" Аляксандр Ляйко.

Гледзячы на работы здаля, ніколі і не падумаеш, што гэта

выштытыя карціны, а не напісаныя алеем. Цудоўныя пейзажы прыроды і гарадоў: "Горны вадапад", "Горад Мелнік", самабытныя вобразы людзей: "Цыганка", "Гітарыстка", біблейская тэматыка: "Малітва", "Мацярынская пяшчота", "Мадонна з немаўляткам", "Анёл-вяшчун", "Прыгожая Мадонна". Адмысловыя націорморты, кветкі і карціны з выявамі жывёл і птушак краюць сэрца і дапамагаюць ад-

туць у душы вясну, прыгажосць і непаўторнасць навакольнага свету — работы "Ваза з кветкамі", "Ружы", "Алегорыя", "Трыпціх", "Фея", "Лебедзі", "Букет кветак", "Макі", "Адраджэнне", "Насустрач ветру"... Усе без выключэння карціны ўвасабляюць любоў, пяшчоту, замілаванне і люструюць дабрыню і цёплінаю чалавека, які іх стварыў.

Як прызналася Светла Дрык, вышываць яна пачала з 14 гадоў, а вышывае свае работы крыжыкам і швом "піці-поінт" (габеленавае шво). Таксама яна далучае да гэтага карпаталівага мастацтва сваю дачку Маргарыту. Дарэчы, у экспазіцыі размясціліся тры ейныя карціны: "Ружы", "Балерына" і "Аўчарка". А ўвогуле, гэту персанальную выстаўку Светла Дрык прысвяціла свайму мужу Андрэю, у якога нядаўна быў дзень нараджэння.

Віктар КАВАЛЁў

На здымку: дырэктар музея Лідзія Макаравіч, Пасол Рэспублікі Балгарыя ў Беларусі Петка Ганчаў і Светла Дрык.

Фота аўтара

Педагог і краязнаўца

Да 100-гадовага юбілею педагога і краязнаўца Уладзіміра Скалабана прымеркавана дакументальная выстава "Настаўнік", што адкрылася ў Ляхавіцкай СШ № 2 Брэсцкай вобласці.

Нарадзіўся Уладзімір Рыгоравіч 19 сакавіка 1909 года ў вёсцы Крывічы Старобінскага (цяпер Салігорскага) раёна ў сялянскай сям'і. У 1929-м закончыў Слуцкія педагогічны курсы, пазней — Мінскі настаўніцкі інстытут. Працаваў настаўнікам у Рагачоўскім і Круляўскім раёнах, дырэктарам Старобінскай раённай калгаснай школы. З 1939 года ў Чырвонай Арміі, удзельнік вызвалення Заходняй Беларусі. Вялікую Айчынную вайну сустрэў на заходняй мяжы, зведваў горыч акружэння, з якога здолеў выйсці ў Гомель, але

восенню — зноў акружэнне пад Вязьмай і палон. З лагера ваеннапалонных пад Полацкам удалося ўцячы да партызанаў у брыгаду "Нялоўныя". Дзень Перамогі сустрэў у радах Савецкай Арміі, у Аўстрыі.

Пасля вайны У. Скалабан працаваў дырэктарам Шылавіцкай няпоўнай СШ Слонімскага раёна, з 1951-га — дырэктарам, завучам беларускай няпоўнай СШ г. Ляхавічы, пераўтвораную ў СШ № 2. Завочна скончыў гістарычны факультэт Магілёўскага педінстытута. Да апошняга свайго дня ў красавіку 1969 года выкладаў

гісторыю і грамадазнаўства. У. Скалабан быў апантаным краязнаўцам ляхавіцкіх наваколяў, якія сталі яму роднымі. Ён любіў і шанаваў Беларусь, яе дзівосную гісторыю і мужны народ. У школе Уладзімір Рыгоравіч стварыў і кіраваў гісторыка-краязнаўчым гуртком "Следапыт", удзельнічаў у заснаванні Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Дзякуючы яго намаганням у школе з'явіўся музей, былі адноўленыя шматлікія імёны дзеячаў заходнебеларускай эпохі, герояў грамадзянскай і Вялікай Айчынай войнаў, усталяваны помнікі на іх магілах. З вынікамі сваіх росшукаў выступаў у друку. Сабраныя ім дакументы, успаміны, здымкі, пісьмы зберагаюцца ў школе,

а таксама захоўваюцца асобнымі фондам у Нацыянальным архіве Беларусі. Зробленае У. Скалабанам, яго паплечнікамі і вучнямі дазволіла з канца 1970-х распачаць у Ляхавічах і Мінску працу па падрыхтоўцы раённай кнігі "Памяць". Выданне пабачыла свет у 1989-м адным з першых у Беларусі і атрымала высокую ацэнку.

Выстава арганізавана беларускімі архівістамі пры садзеянні Ляхавіцкага райвыканкама і асабіста намесніка старшыні У. Крука, а таксама загадчыка ідэалагічнага аддзела Л. Калбасы. У яе адкрыцці ўдзельнічалі сыны У. Скалабана Валерыян і Віталь, унукі.

Выставачныя экспанаты застануцца ў школе і папоўняць экспазіцыю музея, які зараз аднаўляецца. Выказвалася прашанне адноўленаму школьнаму музею надаць імя Уладзіміра Скалабана.

Рыгор ШЧАРА

Ад відавочцы

Слуцк — адзін з найстарэйшых гарадоў нашай краіны, прымаў у сябе дэлегацыю пісьменнікаў і паэтаў Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Чым сёння жыве Слуцк і якія перспектывы яго развіцця? На гэтыя і шматлікія іншыя пытанні пісьменнікам і паэтам адказалі кіраўнікі горада і раёна.

У планах пісьменніцкай дэлегацыі было не толькі знаёмства з горадам, але і наведванне 307-й асобнай чыгуначнай брыгады.

Беларускіх пісьменнікаў і паэтаў прыемна здзівіў прыём, аказаны ім у залучэнні. Урачыстым маршам сустракаў гасцей аркестр. Пасля вітальнага слова камандзіра брыгады палкоўніка Аляксандра Будзько аркестр выканаў Марш чыгуначных войскаў, словы да якога напісаў паэт і журналіст Рыгор Сакалоўскі, які ўзначальваў дэлегацыю.

Выбар 307-й асобнай чыгуначнай брыгады для пісьменніцкага "дэсанта" не выпадковы. Камандзіры тут надаюць асаблівую ўвагу выхавальнаму працэсу, важны элемент якога — далучэнне вайскоўцаў да культуры.

Дыялог у Слуцку

У рамках сустрэчы з вайскоўцамі брыгады адбыўся "круты стол" на тэму: "Патрыётамі не нараджаюцца — патрыётамі становяцца", прысвечаны 65-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У дыялогу з пісьменнікамі прынялі ўдзел каля васьмідзсяці вайскоўцаў. Перад імі выступілі паэты Уладзімір Ласенка, Міхась Крыжанос, пісьменнік Анатоль Смалянка. Затаіўшы дыханне, слухалі афіцэры, прапаршчыкі і салдаты пранізліваю і шчырую паэзію Валянціны Гіруць-Русакевіч.

Вялізную цікавасць выклікала выступленне гісторыка і пісьменніка Барыса Даўгатовіча, які распавёў пра беларусаў — Герояў

Савецкага Саюза і пра невядомыя старонкі ваеннай гісторыі.

— Пісьменнікі Міншчыны ў сваёй творчасці заўсёды памяталі, што літаратура — сумленне грамадства, яго душа, — сказаў напрыканцы гутаркі з вайскоўцамі паэт і журналіст Рыгор Сакалоўскі. — У сваіх творах яны выяўлялі і выяўляюць пачуцці і спадзевы людзей, якія жывуць на роднай зямлі. Роля сапраўднай літаратуры ў тым, што яна абуджае ў чалавеку лепшыя якасці, заклікае думаць і часам дае адказы на, здавалася б, невырашальныя пытанні нашага складанага свету.

Сяргей КЛІМКОВІЧ
Фота аўтара

Між іншым

Чытаем Гоголя

"Круглы стол" "Мікалай Васільевіч Гоголь і руская літаратура" прайшоў у Мінскай публічнай бібліятэцы № 4, якая носіць імя класіка.

Размова за "крутым сталом" абяцала быць жывой і неафіцыйнай — бібліятэкары сустракалі гасцей у святочных касцюмах, прапаноўвалі пазнаёміцца з выставай, прысвечанай Мікалаю Васільевічу. Самыя цікавыя экзэмпляры на ёй — некалькі рэдкіх выданняў пяцідзясятых гадоў дваццатага стагоддзя.

Паразважаць пра асобу і творчасць Гоголя сабраліся загадчыкі бібліятэк, літаратары, прадстаўнікі мясцовай улады, навукоўцы, настаўнікі, школьнікі і проста чытачы. Веў "круглы стол" Міхаіл Печанко, старшыня Мінскага аддзялення РАА "Рускае таварыства", кандыдат філасофскіх навук.

Напачатку прагучала прывітальнае слова Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Расійскай Федэрацыі Аляксандра Сурыкава, якое зачытала прэс-аташэ па культуры Кацярына Акульчава. У канцы выступлення яна паабяцала, што ў хуткім часе бібліятэка атрымае ў падарунак ад пасольства кнігі Гоголя (у тым ліку і рэдкія экзэмпляры). Падарунак будзе вельмі дарэчы. "Нам цяпер кнігі Гоголя не хапае, — зазначыла пазней загадчыца бібліятэкі Алена Курбатова. — Кнігі класіка мы нават пазычваем у суседніх бібліятэках".

Падчас "крутлага стала" асоба пісьменніка разглядалася з самых розных бакоў: Гоголь і рэлігія, Гоголь і Пушкін, экзістэнцыйнае ў творчасці пісьменніка, уклад Гоголя ў рускую літаратуру. Удзельнікі дзяліліся не толькі ведамі, але і ўласнымі эмоцыямі, назіраннямі, звязанымі з прачытаным, з экранізацыямі і пастаноўкамі твораў. Сярод выступоўцаў былі пісьменнік Анатоль Сулянаў, намеснік дырэктара Мінскай гарадской бібліятэкі імя Янкі Купалы Валянціна Грынчук, настаўніца рускай мовы і літаратуры Галіна Мазуркевіч, паэт і перакладчык Зартошт Зарнушы і іншыя.

Вынікам размовы за "крутым сталом" была і прапанова не абмежавацца ў юбілейны год, аб'яўлены ЮНЕСКА Годам Гоголя, адной-дзвюма такімі размовамі, а правесці іх шэраг. Увесь год у бібліятэцы будуць праходзіць экскурсіі і сустрэчы для школьнікаў, а ў фае ўсталююць бюст Гоголя.

Алена МАЛЬЧЭўСКАЯ

3-пад пярэ

Сярод раёнаў Брэстчыны,

дзе найбольшая падпіска на часопіс «Польмя» — Івацэвіцкі раён. Таму загадчыку аддзела прозы часопіса Анатолю Эзэву на сустрэчах з чытачамі, арганізаванымі тут спецыялістам раённага аддзела адукацыі Галінай Мядзечкай, не прыйшлося распавядаць пра творы, якія змешчаны на яго старонках у апошніх нумарах Гаворка хутчэй ішла пра рэдакцыйныя планы. А яны цікавілі як бібліятэкараў — асноўных прапагандыстаў літаратурных выданняў сярод чытачоў, так і непасрэдна тых, хто бярэ ў рукі часопіс, каб пазнаёміцца з новымі творамі сучасных беларускіх пісьменнікаў.

І сімвалічна, што ў гарадской сярэдняй школе № 3 на сустрэчу з гасцем, апроч бібліятэкараў, прыйшлі і чытачы — вучні і настаўнікі, і не толькі з гэтай школы. Анатоль Эзэў падзяліўся з імі развагамі пра сённяшні стан беларускай літаратуры, распавёў пра здабыткі і планы РВУ "Літаратура і Мастацтва", раскрыў "празаічны партфель" часопіса "Польмя", адказаў на пытанні, прачытаў уласныя творы і нават паслухаў свае вершы ў цудоўным выкананні старшакласніц.

У той жа дзень пісьменніка вітала таксама і ў сярэдняй школе № 1.

Сяргей КРЫВІЧОў

Даволі цесныя стасункі

склаліся ў рэдакцыі часопіса "Польмя" з Цэнтральнай дзіцячай бібліятэкай г. Мінска. Супрацоўнікі старэйшага літаратурнага выдання рэспублікі прымаюць актыўны ўдзел у многіх бібліятэчных мерапрыемствах: навукова-практычных канферэнцыях, прэзентацыях кніг, літаратурных імпрэзах.

Пацвярджэннем таму стала і сустрэча з вучнямі і настаўнікамі сталічнай гімназіі № 10, якая адбылася пад дахам бібліятэкі. Яна цалкам прысвечалася часопісу "Польмя", які прадстаўлялі загадчык аддзела прозы Анатоль Эзэў і загадчык аддзела крытыкі і літаратуразнаўства Марыя Шамякіна. Пальміянцы распавялі пра асноўныя этапы развіцця свайго выдання, пра тых, хто ў розныя гады ўзначальваў яго і працаваў у рэдакцыі, пра вядомых беларускіх пісьменнікаў, якія супрацоўнічалі з часопісам. Значную частку свайго апавядання гасці прысвяцілі сённяшнім справам рэдакцыі.

Наталія АЛЯКСАНДРАВА

З'явілася унікальная магчы

масць убачыць Льва Талстога на аматарскіх і прафесійных здымках — у коле сям'і, жонкі Соф'і Андрэеўны і дзяцей, сярод сяброў і гасцей дома, літаратараў і творчай багемы таго часу. Так, у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрылася выстаўка "Жыццё Л. М. Талстога ў фотаздымках сучаснікаў" з фондаў Дзяржаўнага музея Л. М. Талстога ў Маскве.

У экспазіцыі прадстаўлена больш як сто фотаздымкаў, пачынаючы з першых дагератыпаў маладога Льва Талстога, калі ён марыў трапіць у "вышэйшы свет" ці зрабіць ваенную кар'еру, і да прафесійных і выпадковых здымкаў ужо сталага творцы.

Здымкі пісьменніка, зробленыя рознымі вядомымі фатографамі, такімі, як С. Левіцкі, М. Тулінаў, К. Була, А. Савельеў і іншымі ці фірмамі "Шэрэр, Набгольц і К", "Ота Рэнар", "Мебіус", у розны час, адлюстроўваюць характар і асобу аднаго з самых вядомых рускіх класікаў.

На выстаўцы таксама прадстаўлена літаратурна-дакументальная частка, падрыхтаваная музеем сумесна з Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Якуба Коласа НАН Беларусі, Дзяржаўным музеем-архівам літаратуры і мастацтва і бібліятэкай № 1 імя Л. Талстога.

Ул. інф.

І духоўнасць, і мудрасць

Сёння ў кожнага чалавека маюцца неабмежаваныя магчымасці набываць літаратуру і адтуль чэрпаць і духоўнасць, і мудрасць. Як для верніка акрамя малітвы неабходны храм і набажэнства, так для чалавека, які чытае, павінны быць храм кнігі — адтуль ён возьме жаданы фаліант і з ім адкрые новыя старонкі ў сваім духоўным сталенні.

Стагоддзямі будаваныя храмы — кніжныя скарбніцы — раскінуты па ўсім сучасным свеце. Што ўяўляе сабою бібліятэчная краіна Беларусь? Пра гэта мы размаўляем з Ганнай ГАМЕЗАЙ, галоўным спецыялістам упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Беларусі.

— Ганна Антонаўна, свет траціць на ўтрыманне бібліятэк прыкладна 8,7 трлн. долараў штогод. Колькі ж сродкаў неабходна на ўтрыманне беларускіх бібліятэк?

— Пачнём з таго, што ў нас каля 9,5 тысяч бібліятэк. Сюды ўваходзяць бібліятэкі сістэмы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (каля 4 тысяч), бібліятэкі сістэмы Міністэрства адукацыі (таксама каля 4 тысяч) і бібліятэкі іншых міністэрстваў і ведамстваў. Існуе і сетка навуковых рэспубліканскіх бібліятэк, якія маюць свае філіялы.

Дык вось, калі гаварыць пра сродкі, то магу сказаць толькі пра нашы, публічныя бібліятэкі. За мінулы год на бібліятэкі Міністэрства культуры было патрачана з мясцовых бюджэтаў каля 118826,0 млн.руб (прыкладна 42,5 млн. долараў). У тым ліку на камплектаванне фондаў выдаткавана каля 22757,1 мільёнаў рублёў (звыш 8 млн. долараў). Да ведама: усе публічныя бібліятэкі камплектуюцца з мясцовых бюджэтаў. Ёсць распараджэнне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, надзвычайнай становай прынятае ўсім бібліятэкарні, паводле якога на камплектаванне бібліятэчных фондаў павінна выдзяляцца не менш 15 працэнтаў ад агульнай сумы, якая выдаткоўваецца на ўтрыманне кніжных скарбніц. У нас гэты паказчык за мінулы год склаў 19,2 працэнта. Своеасаблівым лідэрам цягам апошніх некалькіх гадоў тут з'яўляецца Гомельская вобласць, дзе кіраўнікі бібліятэк знаходзяць паразуменне з мясцовымі ўладамі. І ў іх на камплектаванне фондаў ідзе каля 27,2 працэнтаў!

А ўвогуле летас у публічныя бібліятэкі паступіла звыш 2 мільёнаў дакументаў — гэта і кнігі, і газеты, часопісы, білетэны... Выбыццё склала каля 1 млн. дакументаў. Гэта нармальны працэс: бібліятэкі пазбаўляюцца ад састарэлых дакументаў, перыёдыка спісваецца... У нас ёсць інструкцыя, паводле якой, дапусцім, перыёдыка спісваецца праз 5 гадоў, іншыя дакументы — праз 10 гадоў, нешта захоўваецца надалей.

— А што ж трапляе ў архівы? Як, дапусцім, даведацца, пра што пісалі газеты 10 гадоў таму?

— Архівам нацыянальнага дакумента з'яўляецца Нацыянальная бібліятэка Беларусі. Што тычыцца нацыянальнага дакумента і таго, што ідзе па абавязковым экзэмпляры, — то

гэтыя дакументы не падлягаюць нормам згаданай інструкцыі і захоўваюцца вечно. Нават калі вы не з Мінска, патрэбную інфармацыю можна заказаць па міжбібліятэчным абанементам. Сёння і абласныя бібліятэкі таксама імкнуцца захоўваць сваю абласную перыёдыку і рэгіянальныя дакументы. Ёсць дакументы, якія захоўваюцца ў адзінкавым экзэмпляры, зразумела, іх перасылаць ніхто не будзе, але пры неабходнасці ксеракопію можна зрабіць.

— Што пры камплектаванні залежыць ад Міністэрства культуры краіны?

— Праз нас, з рэспубліканскага бюджэту, фінансуецца толькі Нацыянальная бібліятэка Беларусі, астатнія дзяржаўныя публічныя бібліятэкі фінансуюцца з мясцовых бюджэтаў.

— Апошнім часам увага да бібліятэк стала больш істотна. Вельмі прыемна чуць, што будуюцца новыя памяшканні, альбо праходзіць рэканструкцыя існуючых бібліятэк. Ці створана адпаведная Праграма?

— Існуе ў нас галіновыя Праграмы захавання і развіцця культуры. У яе рамках робіцца многае. У тым ліку і пытанне аб размяшчэнні ў адным будынку Гродзенскай абласной бібліятэкі рашаецца, шпосы будзе зроблена і з новым будынкам для Брэсцкай абласной бібліятэкі. Але многае залежыць ад фінансавання, бо ўсё кладзецца на плечы мясцовых улад.

— Калі можна так выказацца, то якія вобласці Беларусі — найбольш "бібліятэчныя"?

— Больш за ўсё бібліятэкі ў Мінскай вобласці. Гэта звязана з памерамі вобласці і дэмаграфічнымі фактарамі. А найменш — у Гродзенскай вобласці. Але мы пашыраем сетку нестацыянарнага абслугоўвання, так званыя аўтобусы-бібліятэкі. Да 2010 года мяркуюць пры кожнай цэнтральнай раённай бібліятэцы мець бібліятэку перасоўную. Гэта старая форма абслугоўвання, якая была прызабытая, а цяпер мы вяртаемся да яе, бо апраўдвае сябе.

— Сыходзячы з пачутата, можна меркаваць, што колькасць бібліятэк у нас скарачаецца?

— Скарачаецца. Найбольшае скарачэнне прайшло якраз у Гродзенскай вобласці ў 2007 годзе. Закрываліся перспектыўныя бібліятэкі ў вёсках, дзе зусім мала насельніцтва і трымаць стацыянарную бібліятэку фінансвава немэтазгодна. У мінулым годзе працэс скарачэння за-

паволься. Затое Гродзенская вобласць лідзіруе па абслугоўванні нестацыянарным. Там выкарыстоўваюцца і новыя формы абслугоўвання, і вынаходзяцца новыя метады ў працы.

— Тым не менш, паводле статыстыкі, Гродзенская вобласць скараціла 14 працэнтаў бібліятэк. Гэта колькі?

— За 2007 год тут скарацілі 81 бібліятэку. А за 9 месяцаў 2008 года — 7. У той час, як у Віцебскай вобласці скарацілі 24 бібліятэкі, а ў Брэсцкай — 14.

— Гэта значыць, мы перастаем чытаць?

— Што ж, калі скарачаецца колькасць бібліятэк, натуральна, скарачаецца і колькасць чытачоў. Але развіваецца нестацыянарная форма абслугоўвання і камп'ютэрызаваныя бібліятэкі. Фонд кожнай цэнтральнай бібліятэкі раёна ў нас агульны. Любая сельская бібліятэка можа заказаць неабходную кнігу з фондаў цэнтральнай. Практыкуецца электронная дастаўка дакументаў. Дапусцім, цэнтральная раённая Барысаўская бібліятэка ўжо ўкараніла гэту форму. Дакумент сканіруецца і адпраўляецца па электроннай пошце карыстальнікам іншых бібліятэк. Але і гэты праект залежыць ад фінансавых магчымасцяў і наяўнасці камп'ютэраў.

— Колькі кніг і перыёдыкі захоўваецца ў бібліятэках?

— Па галіне на канец 2008 года было звыш 66,5 мільёнаў дакументаў, з улікам фондаў Нацыянальнай бібліятэкі. Палоўна ўсіх дакументаў — мастацкая літаратура. На беларускай мове — 13,3 мільёнаў (прыкладна пятая частка) дакументаў. Каля 8 працэнтаў дакументаў — гэта часопісы. Газет — 305 тысяч дакументаў. Кожная сельская бібліятэка вышывае каля 10—15 назваў газет і часопісаў. Можна, гэта не так і многа, але, на жаль, падліск сёння не танная.

— На камплектаванні бібліятэк, як вы казалі, цяпер ідзе не менш 15 працэнтаў. Чаму ж бібліятэкі мусяць так эканоміць?

— Магчыма, у наш час ёсць сэнс падумаць пра электронную газету. Гэта б зменшыла кошт выдання і пашырыла б магчымасці бібліятэк у іх атрыманні.

— Ці маецца ў нас дзяржаўная праграма па падтрымцы бібліятэк? Якія лёсавызначальныя дакументы былі прынятыя апошнім часам адносна бібліятэк?

— Варта згадаць дзяржаўную праграму адраджэння і развіцця вёскі. Там прапісаны сацыяльны стандарт — кожны аграгарадок павінен мець бібліятэку, куды пастаўляюцца новыя абсталяванне, мэбля, камплектуюцца фонды. Акрамя таго, кожная бібліятэка аграгарадка павінна мець доступ да Інтэрнета і сваю электронную пошту. Гэта што да сельскіх бібліятэк.

Ёсць таксама Закон аб бібліятэчнай справе, апошняя рэдакцыя якая прынята ў маі 2008 года. Гэта наш асноўны дакумент. Мы ўдакладнілі пазіцыі абавязковага бясплатнага экзэмпляра дакументаў. Цяпер на яго атрыманне мае права Нацыянальная бібліятэка Беларусі, таксама абласныя бібліятэкі — як захавальнікі асноўных дакументаў рэгіянальнага ўзроўню. Раней былі рэгламентаваны і бясплатная дастаўка дакументаў, і платная. Так, мы абавязвалі бібліятэкі набываць дакументы і платна. Сёння гэтага няма. Бібліятэкам трохі развязаць рукі, — да прыкладу, цяпер яны самі могуць вызначаць свае крыніцы камплектавання.

— Хто валодае найбольш багатымі зборамі кніг? Перыёдыкі?

— Гомельская абласная бібліятэка. Ім больш грошай выдаткоўваюць, больш дакументаў і маюць. Далей ідзе Брэсцкая вобласць, Мінская.

— А ўвогуле, наколькі састарэлыя бібліятэчныя фонды ў Беларусі?

— Працэнтаў на 30. На жаль, былі ў нас 90-я гады, калі бібліятэкі амаль не камплектаваліся, яны нічога не атрымлівалі, фонды не аднаўляліся. Цяпер імкнёмся пазбавіцца ад састарэлай літаратуры і набываць новую.

— Нашы чытачы часта скараджаюцца на адсутнасць даступнай інфармацыйнай базы даных пра выдадзеныя выдавецтвамі новыя кнігі, а таксама належна арганізаванай сістэмы іх распаўсюджвання. Ці так гэта?

— Што да сацыяльна значнай літаратуры, то мы з Міністэрствам інфармацыі наладзілі такую сувязь і рассылаем у бібліятэкі перспектыўныя планы. А пра астатнія кнігі як бібліятэкару даведацца? Напэўна, ёсць сэнс выдаваць адпаведнае перыёдычнае выданне, патрэба ў ім наспела. Ды і бібліятэкі скараджаюцца, што няма ў іх спецыялізаванага выдання. У Расіі, да прыкладу, ёсць "Книжное обозрение". У нас жа інфармацыя яўна недастаткова.

— Што, на вашу думку, трэба зрабіць, каб кніжны рынак краіны пераўтварыўся з некіруема-хаатычнага ў планавана-запатрабаваны? Як могуць паспрыць гэтаму бібліятэкі?

— Несумненна, бібліятэкі з радасцю куплялі б усё новае, што выходзіць, што з'яўляецца на кніжным рынку. Але адна справа: я хачу, іншая — я магу. І ад гэтага нікуды не дзенешся. Рэгуляваць рынак цяжка. Колькі бібліятэк — столькі інтарэсаў. Ды і запатрабаванні чытачоў розныя, іх трэба ўлічваць. У фондах бібліятэк шмат высокамастацкай класічнай літаратуры, але не заўсёды чытачы ведаюць, што з кніг ёсць. І тут ад бібліятэкара многае залежыць, каб данесці інфармацыю аб тым, што мы маем і што можна пачытаць, акрамя гэтак званых жаночых раманаў. Таго ж Тургенева, Буніна, а не Данцова. Яны ёсць у нашых бібліятэках!

На жаль, чытачы мала ведаюць сучасных нашых пісьменнікаў. Мала ведаем сваю літаратуру, асабліва маладых аўтараў. Напэўна, тут трэба падумаць нашаму Саюзу пісьменнікаў Беларусі і больш актыўна супрацоўнічаць і з бібліятэкамі, і з чытачамі.

Гутарыла Грына ТУЛУПАВА
Фота аўтара

Танцавальны клуб "Мара" быў створаны ў 1965 годзе і на сённяшні дзень з'яўляецца адным з самых буйных у Рэспубліцы Беларусь. Сферы прафесійных інтарэсаў клуба разнастайныя — падрыхтоўка спартыўных пар у індывідуальных спаборніцтвах і спартыўнай каманды Formation, шырокая канцэртная дзейнасць, арганізацыя масавых школ танцаў для пачаткоўцаў, правядзенне буйных спаборніцтваў, таксама вышэйшая прафесійная падрыхтоўка трэнераў спартыўных танцаў. Шмат гадоў папулярным калектывам кіруе Лідзія КАЦ-ЛАЗАРАВА.

«Мара» — яе жыццё

чыцца і засталася тут на ўсё сваё жыццё.

У 1965 годзе Лідзія Пятроўна разам з мужам Максам Кацам пры ДК МТЗ арганізавалі клуб "Мара" — першы танцавальны клуб у сталіцы. Менавіта з яго пачаліся танцавальны рух і танцавальны спорт у Беларусі.

— Раскажыце, калі ласка, як пачалася ваша праца з калектывам? Ці вялікі ён тады быў?

— З першай групай, якая складалася з 8 чалавек, пачала працаваць я. Потым прыехаў сюды мой трэнер, сябар, муж — Макс Кац, і мы ўжо з 1966-га сталі працаваць разам.

Яны былі знаёмыя з усімі вядучымі танцорамі краіны. Ездзілі чытаць лекцыі ў Маскву і Ленінград, і там і там прапаноўвалі жыллі і камфорты ўмовы для працы, але Мінск ім быў мілей. У наступным годзе танцавальны клуб "Мара" адзначыць свой 45-гадовы юбілей.

— Якімі званнямі ўтанараваны калектыву "Мара"?

— Шмат званняў. Мы народны калектыву. Лаўрэаты I, II, III Усеазаўнага фестывалю самадзейнай творчасці. Заслужаны аматарскі калектыву Рэспублікі Беларусь па бальным танцы. Мы, акрамя таго, фіналісты

чэмпіянатаў Свету і Еўропы па спартыўных танцах у групе «Стандарт», у групе «Лаціна». Фіналісты шматлікіх фестываляў.

— Цяпер вы лаўрэаты спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва 2008 года...

— Так. Гэта ўжо самая галоўная наша ўзнагарода.

Асабліва гонар, адмысловая любоў Лідзіі Пятроўны — гэта праца ў стылі "фармейшн", пры якім на паркетце сіхронна танцуюць восем пар. Ансамбль "Мара" ў гэтай дысцыпліне — фіналіст чэмпіянатаў Свету і Еўропы.

Найбольш паспяховым для "Мары" стаўся 1999 год, калі ўпершыню чэмпіянат Еўропы па лацінаамерыканскай праграме сярэд каманд Formation быў праведзены ў Беларусі, у Гомелі. На гэтых спаборніцтвах Мара дэбютавала з новай праграмай "I Am What I Am", складзенай на аснове сусветных хітоў Sherley Basey, Madonna, Tina Turner, Vaccara і Celine Dion. Упершыню ў гісторыі сусветнага танцавальнага спорту прадстаўнікі Беларусі ўвайшлі ў фінал афіцыйнага чэмпіянату Еўропы і занялі 5-е месца.

— У якіх мерапрыемствах апош-

нім часам удзельнічаў калектыву і якія яго поспехі?

— Наіперш — гэта чэмпіянат свету ў Кішынёве, які прайшоў у верасні 2008 года. Вельмі вялікі і сур'ёзны канцэрт быў — гэта праца з Прэзідэнткім аркестрам падчас яго юбілею ў лістападзе 2008 года. У пачатку снежня былі на чэмпіянаце Свету ў Аўстрыі, па лацінаамерыканскай праграме, паказалі там восьмы вынік.

Мы вельмі часта гасці ў цэхах завода — амаль кожны тыдзень выступаем падчас абедзеннага перапынку.

— Раскажыце, калі ласка, пра школу беларускага танца...

— Я сказала б, што не школа беларускага танца, а школа сусветнага танца, якую з годнасцю авалоі і асвойваюць беларусы. Мы на рынку спартыўнага танца зусім нядаўна — з 90-х гадоў, а з гісторыі вядома, што гэта школа танцаў існуе з пачатку мінулага стагоддзя. Сёння мы, мусяць, можам сказаць, што еўрапейска-сусветны ўзровень у нас прысутнічае.

Мы, беларусы, з годнасцю спаборнічаем з прадстаўнікамі іншых дзяржаў на сусветнай арэне. Маём магчымасць танцаваць і ў Англіі, і ў Нарвегіі, у Францыі, Італіі, у Германіі вельмі часта бываем.

Мы з годнасцю прадстаўляем нашу краіну не як WESTRUSSLAND, а менавіта — Belarus!

Ліона КУПРЭЙЧЫК

Для настаўнікаў, для вучняў

Чытачоў Краснапольскай раённай газеты "Чырвоны сцяг Краснаполля" зацікавіў новы праект рэдакцыі — выпуск тэматычнай старонкі для вучняў і настаўнікаў "Перапынак". Мясце, былога галоўнага рэдактара гэтай газеты, што аддаў ёй 35 гадоў свайго творчага жыцця, гэта таксама кранула. Шчыра парадаваўся творчай удачы сваіх калег.

Адзін з першых выпускаў "Перапынку" прысвечаны педагогам і вучням Краснапольскай сярэдняй школы № 2, лёс якой шмат у чым тыповы для ўсіх нашых школ. Але ў чымсьці і адметны.

Шмат выпускнікоў школы сталі сьлыннымі людзьмі. Валерый Гарагляд — доктар эканамічных навук, Сяргей Пуцкіцаў — кандыдат эканамічных навук, Жанна Шагава — кандыдат філалагічных навук, Уладзімір Янчанка і Пётр Краўцоў — кандыдаты фізіка-матэматычных навук, Жанна Каплунова — кандыдат сельскагаспадарчых навук, Адам Прывалаў — кандыдат тэхналагічных навук, Уладзімір Салодкі — заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, Людміла Лаўрыновіч — заслужаная артыстка Расійскай Федэрацыі, Сямён Казлоў — заслужаны настаўнік Беларусі.

Шчырую размову пра выпускнікоў школы вядзе намеснік дырэктара Людміла Карнеенка. Многія яе выхаванцы, значнае яна, паспяхова займаюцца прафэсійнай дзейнасцю. Большасць з іх з'яўляюцца шчодрымі спонсарамі розных акцый, у тым ліку і школьных спраў. "Вось гэта таксама нас саправае, — дадае Людміла Аляксандраўна, — гэта дае нам сілы, дапамагае пераадолець вялікія і малыя перашкоды, якіх яшчэ даволі шмат на ніве народнай асветы".

Не пакадае аб'яваць чытача артыкул "Новае жыццё музея". Тут, у фондах школьнага народнага гісторыка-краязнаўчага музея больш як 5 тысяч экспанатаў. Яны размешчаны ў 5 залах і запісках. З абавязкамі экскурсаводаў паспяхова спраўляюцца вучні старэйшых класаў.

Карэспандэнцыя "Душа прыроды — лес" распавядае пра добрыя справы вучняў у школьным лясініцтве, якое было створана пры шэфскай дапамозе Краснапольскага лясгаса. У лясініцтве працуюць навучанне набываюць вучні з розных класаў. Ёсць тут і сваё цуда прыроды — дэндрарык, своеасаблівы Краснапольскі батанічны сад "Іванаў хутар".

Цяперашні дырэктар школы Стэфанія Аўсянік канстатуе: "Гэта выдатнае рашэнне — дзяліцца думкамі на старонках газеты. Мы поўныя жаданнем і імкненнем ва ўсіх праявах прадставіць жыццё школы. А яно вельмі шматграннае. Штодня адбываецца мноства цікавага, важнага, часам кур'ёзнага, нават смешнага. А часам непрыемнага. Стваральнікі "Перапынку" — дарослыя і дзеці. Так што школьныя рэаліі прадстануць перад чытачом чыста і праўдзівы, як пацалунак дзіцяці". Шчыра верыцца ў тое, што педагагічная старонка для дзяцей і дарослых "Перапынак" у Краснапольскай райгазете будзе заўсёды і чыгальнай, і карыснай.

Фёдар ГАНЧАРОЎ

Ствараецца музей

У Слаўгарадзе неўзабаве будзе адкрыты свой краязнаўчы музей. "Горад наведвала Кацярына Вялікая, многія знаўцы асобы. Тут нарадзіўся беларускі археограф, гісторык XIX ст. І. Грыгаровіч. Думаем, што сабраўшы ўсе дакументы з мінулага і сённяшняга жыцця, зробім цудоўны музей", — гаворыць начальнік аддзела культуры Слаўгарадскага райвыканкама Марыя Баранова.

Пад музей мяркуецца прыстасаваць былою паштовую станцыю — помнік культуры другой паловы XIX стагоддзя. Ужо ёсць дазвол на праектныя работы па рэстаўрацыі памяшкання. У доме засталіся некранутымі сцены, пры рэстаўрацыі плануецца захаваць розныя дзверы і адмысловыя аконныя праёмы. Па падуме арганізатараў, на 320 квадратных метрах плошчы разорнуцца тэматычныя экспазіцыі. Кожная з пяці залаў адлюструе пэўны гістарычны перыяд жыцця паселішча. Зала № 2, да прыкладу, будзе прысвечана знакамітай бітве пад Лясной, трохсотгадоўе якой адзначалі летась.

У Слаўгарадзе шмат курганно — навукоўцы з Мінска і Магілёва вядуць тут раскопкі. Асабліва цікавае — да гарадскога парку, дзе знаходзіцца старажытнае гарадзішча. Знаходзяць прадметы побыту, шмат ваенных рэчаў з часоў апошняй. Другой сусветнай вайны. Як вядома, Слаўгарад размешчаны на рацэ Сож пры ўпадзенні ў яе ракі Проня. Дзве гэтыя рэчкі рабілі вышынню горада недасягальнаю для захопнікаў, процістаянне войскаў тут доўжылася каля трох месцаў. Армія — свая і чужаземная — неслі вялікія страты. Тут загінула каля 10 тысяч савецкіх воінаў. Да 65-годдзя Перамогі слаўгарадчане рыхтуюць шмат мерапрыемстваў па ўшанаванні памяці сваіх абаронцаў.

Гісторыя паселішча сягае ўвільлібіно стагоддзяў. Упершыню гэтае мясца згадваецца ў пісьмовых крыніцах як частка Смаленскага княства, і згадкі датуюцца 1136 годам. Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай (1772 г.) горад адыйшоў да Расійскай імперыі і быў падараваны Кацярынай II князю Галіцыну. Раней мясца звалася Прапойск, Прупоіск, Пропошеск, з 1945 года — Слаўгарад.

У слаўным горадзе цяпер шмат новых традыцый. Тут праходзіць абласны конкурс "Клуб года". Раз на два гады ладзіцца абласное свята "Народная прыпеўка". У сувязі з Годам роднай зямлі гаманлівае свята плануецца і сёлета — на беразе Проні. Загучаць прыпеўкі і гумар, чакаюцца, перадушмі, спевы пад гармонік, дэманстрацыя вырабаў народных майстроў.

У будучых экспазіцыях краязнаўчага музея плануецца ўшанаваць і гістарычную постаць Рамана Шацілы — першага пасяленца гэтых мясцін, які, пераадолеўшы далёкі і небяспечны шлях, прыйшоў на берагі паўнаводнай, хуткапыльнай ракі. І паўстаў тут горад.

Ярына РЫПАМІНСКАЯ

Выхаванне дзяцей і... бацькоў

музеі, літаратурны, музычны вечар. Дзеці паігралі, а заадно — раскажаць пра якоганабудзь кампазітара, паэта, празаіка, мастака. То бо, каб яшчэ адбыўся і сінтэз — бацькі і дзеці. Дзятва прыходзіць сыграць, прыходзяць і іх бацькі паслухаць, як яны іграюць, падтрымаць, даведацца нешта пра мастака, пісьменніка. І іх пачне гэта цікавіць. Потым, у той жа час, праводзіць літаратурныя вечарыны і запрашаць дзяцей, каб была ўзаемазвязь у разнапланавым развіцці: эстэтычным, інтэлектуальным. Вось гэта таксама вызначаю галоўным. Бо цяпер большыя людзей дбае пра матэрыяльны дабрабыт, а астатняе іх не цікавіць.

Да таго ж вырасла новае пакаленне маладых бацькоў, якія былі адлучаны ад эстэтычнага выхавання. У са-

вечкія часы гэта было больш сістэматызавана, людзі шмат чыталі, хадзілі ў тэатры, музеі. Адбылася рознакаовае фарміраванне асобы. Упушчанае пакаленне цяпер само з'яўляецца бацькамі. Мяркую, трэба рабіць сямейныя вечарыны для розных узростаў. Калі будучы неаддукаваны бацькі, то што будзе з іх дзецьмі?

Са свайго боку, для пазбаўлення ўсіх гэтых бар'ераў, я прапанаваў школам мастацтваў, каб кожны педагог рабіў канцэрт свайго класа і выстаўляў не толькі, як гэта спрэс робіцца, перспектывных і лепшых вучняў, а ўсіх. І каб абавязкова прысутнічалі бацькі. Прыкладам, робіцца канцэрт у школе мастацтваў, і некаторыя бацькі ведаюць, што іх дзіце ў ім удзел не бярэ. Узнікае лагічнае пытанне: дык навошта я тады пайду? А калі выступаюць усе, нават слабенькія, тады яны прыйдуць і даведаюцца, чым займаюцца іх дзеці, і будуць ганарыцца іх поспехамі. І каб было не проста выступленне, а педагог праводзіў канцэрт-лекцыю, раскажаў пра музычны інструмент, які дысцыпліны яны вучаюцца, каб бацькі зацікавіліся і падумалі, што ў жыцці ёсць нешта іншае, акрамя як купіць прадукты, адзенне і паглядзець тэлевізар.

На жаль, сёння нават сутыкаешся з тым, што калі запрашаеш дзяцей у музычныя школы і ўвогуле ў нейкі мастацкі калектыв, бацькі кажуць: вой, у нас няма часу іх туды вадзіць. Дык прабацьце, а на што вы траціце час? На сябе! Каб угалосіцца ў тэлевізар, выпіць віна ці піва. Вось мэта іх жыцця. А выхаванне дзяцей для каго? І таму педагогі ў нашых школах як другія бацькі. Яны павінны выходзіць дзяцей і праз дзяцей далучыць іх бацькоў да культурнай сферы. Каб бацькі ўсвядомілі, чым яны займаюцца. Бо выхаваць бацькоў мы не можам. Скажучы, чаго вы лезеце, я сам ведаю, што мне трэба. Адзінае маючае

звёнца, якое існуе, гэта дзеці. Толькі праз іх мы можам уздзейнічаць і ўплываць на бацькоў.

Шмат хто кажа, што музыкант не вельмі прэстыжная прафесія. Лічу, такога ніколі не пачуеш ад чалавека высокакультурнага. Калі ў дзіцяці ляжыць душа да заняткаў музыкай, то якую высокааплачваемую прафесію яму ні прапануй, ён не будзе ў ёй пачувацца ўтульна. Хто займаецца для агульнага развіцця — выкладчык павінен прапанаваць асобную праграму, а хто вырашыў займацца прафесійна — да тых патрэбны зусім іншы падыход і нагрузка. Вядома ж, бацькі хочучы, каб іх нашчадкі ўладкаваліся ў жыцці, былі матэрыяльна забяспечаныя. А работа ў сферы культуры не заўсёды прыбытковая. Маўляў, ну чаго ты туды пойдзеш, будзеш як клоун скакаць, выступаць.

Я размаўляў з дырэктарам школы мастацтваў і прапанаваў падрыхтаваць некалькі праграм менавіта дзіцячых, каб выступалі на ўсіх прадыемствах нашага раёна. Хоць адзін з бацькоў, ды будзе прысутнічаць на такім канцэрте і з гонарам прамовіць: а гэта мой сын ці дачка выступае. Другі скажа, а чаму ж мой па вуліцы бегае, ніхай таксама ходзіць у школу мастацтваў...

Калі чалавек не выхаваны на класічнай культуры, дык ён і бясплатна не пойдзе на канцэрт, хай прыедзе хоць Магілёўская абласная філармонія, ці Співакоў. Яны не ведаюць, хто гэта. Для іх што Співакоў, што старшыня калгаса — без розніцы. Трэба працаваць у кірунку культурнай адукацыі насельніцтва, рабіць "прышчэпку" сапраўднага мастацтва. Прыкра, калі да нас прыязджаюць "фанерныя" гасцралёры і збіраюць поўныя залы, а наведваюцца носьбіты сапраўды высокага мастацтва... лепш прамаўчаць.

Яшчэ адно балючае пытанне — кадравая праблема на раёне. Не ўсе хочучы туды ехаць, бо ў маладых спецыялістаў малая заробкі. І калі яны сутыкаюцца з вялікім аб'ёмам работы, абураюцца: прабацьце, а чаму я буду за такія грошы тут "пахачць". Як кажуць, сапраўдныя, адданыя культуры работнікі часта працуюць на энтузіязме. У гэтай сферы не змогуць працаваць тыя, хто толькі грошы лічыць. Я размаўляў з кіраўніком раёна, каб выдзяліла жылё маладым спецыялістам. Ён даў згоду...

Мяркую, абвешчаны сёлета Год роднай зямлі — не толькі добраўпарадкаванне тэрыторыі, мы павінны як мага глыбей унікнуць у нацыянальную культуру. Зямля — не толькі тэрыторыя ды вырошчванне багаццяга ўраджая. Трэба падтрымаць свае традыцыі, усвядоміць, наколькі мы багатыя сваёй культурнай спадчынай. Хоць, калі больш, у прамым сэнсе, прыземлена — у гэтым годзе сярод устаноў культуры нашага раёна праводзім конкурс на, так бы мовіць, акультурванне зямельнага ўчастка каля ўстаноў культуры: на лепшы ландшафт, азелененне, увогуле, наколькі хоць фантазіі ў работнікаў культуры. А яна, паверце, у нас вельмі багатая і арыгінальная. Бо без гэтага ў нашай сферы проста немагчыма працаваць і неспці людзям радасць ад судакранання з Культурай!

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымках: начальнік Горацкага раённага аддзела культуры Аляксандр Жыгун; саламяныя дзівосы горацкіх майстроў.

Фота аўтара

Мы працягваем знаёміць нашых чытачоў з начальнікамі аддзелаў культуры раённых гарадоў краіны. Гэтым разам у нас у гасцях начальнік Горацкага раённага аддзела культуры Аляксандр ЖЫГУН. Дарэчы, Аляксандр Мікалаевіч — музыкант па адукацыі.

Дзятвы і... бацькоў

— Па-першае, Горкі славяцца адной са старэйшых у Еўропе сельскагаспадарчых акадэміяў. Па-другое, гэта даволі высокаінтэлігентны раён. У нас вельмі шмат таленавітых людзей: пісьменнікі, музыканты, мастакі, народныя майстры... На маю думку, творцаў трэба шырока рэкламаваць, бо на дадзены момант не ўсе насельнікі рэспублікі, нават Магілёўскай вобласці азнаёмы ў талентах горацкай зямлі.

Мая пазіцыя такая: адбылася нейкая цікавая падзея ў раёне, пра гэта павінны ведаць не толькі людзі дадзенага горада, але і па ўсёй краіне. Трэба ганарыцца сваімі набыткамі, ведаць, так бы мовіць, сваіх герояў. Мы павінны цаніць і шанаваць сваіх людзей, сваю культуру, спадчыну, традыцыі, супрацьстаўляць гэта навізванню заходніх "кашпатоўнасцей". Наш абавязак — выходзіць дзяцей у народных традыцыях, багатай айчыннай культуры. І цяпер з дапамогай сродкаў масавай інфармацыі можна ўсё гэта разрэкламаваць, зацікавіць юнакоў і дзіўчат. Усё гэта лічу нашай асноўнай задачай.

Як адягтаваць дзяцей у бок нашай культуры? Іх трэба развіваць не ў вузкім кірунку: займайся, прыкладам, толькі выяўленчым мастацтвам, музыкай і г.д. Каб пашырыць іх кругавяд, думаю, трэба рабіць сумесныя вечары. Да прыкладу, вечары ў

У сённяшнім беларускім кнігавыданні, дзе супрацоўнічаюць і спабораюцца самыя розныя (як дзяржаўныя, так і прыватныя) прадпрыемствы і арганізацыі, асаблівае месца займае выдавецкі праект-бібліятэка "Беларускі кнігазбор". Вылучаецца праект гэты грунтоўнасацю задумы, сапраўднай нацыянальна-дзяржаўнай зарыентаванасцю, высокім узроўнем тэксталагічнай і рэдактарска-выдавецкай культуры. Нечага падобнага па ахале аўтараў, па іх гісторыка-культурнай і духоўна-эстэтычнай значнасці ў іншых выдавецтвах і блізка няма. Праект-серыя быў заснаваны Міжнародным фондам "Беларускі кнігазбор" у 1996 годзе. Ён жа ажыццяўляў ды ажыццяўляе і выдавецкую дзейнасць. План-каталог,

у які тады ўключана была 171 назва серыі, быў распрацаваны ў Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы (тады яшчэ гэты такі) Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. З таго часу кожны год у гэтай серыі выходзіць 3—4 новыя кнігі. Нягледзячы ні на што. На гэты час выйшла ўжо 45 кніг. Рыхтуюцца і падрыхтаваны новыя. І я ўпэўнены, што той чытач, які набывае гэтыя кнігі, знаёміцца з імі, пераконваецца асабіста, што сапраўды гэта залатая бібліятэка Беларусі і для Беларусі. Гэты амбітны і выключна важны нацыянальна-культурны праект ажыццяўляецца невялікім калектывам адданных справе людзей на чале з яго галоўным рэдактарам мужным і нястомным працаўніком Кастусём Цвіркам.

"Расстраленая літаратура" — гэта сорок пяты том кніжнага праекта. Апошні па часе. Том асаблівы, можна сказаць, унікальны. У гэтай своеасаблівай анталогіі прадстаўлена творчасць беларускіх пісьменнікаў, загубленых (у прамым сэнсе) карнымі органамі савецкай улады. Пачатак пазначаны 1920 годам. Менавіта тады на 36-м годзе жыцця быў расстралены пісьменнік, рэвалюцыйны і грамадска-дзяржаўны дзеяч Фабіян Шантыр. "З беларускіх пісьменнікаў гэта была першая ахвяра большавіцкага тэрору", — зазначана ў біяграфічнай нататцы. У 1954 годзе на 42-м годзе ў далёкім Краснаярскім краі, куды быў высланы на вечнае пасяленне, загінуў Барыс Мікуліч. Гэтым і дадана акрэслены асабліва люты для беларускіх пісьменнікаў, для нацыянальнай літаратуры перыяд, Арышты, турмы, допыты, катаванні, высылкі, гулагі, катарга... Усё гэта без усякай меры і без усялякіх абмежаванняў. І як канчатковы вынік для многіх — смерць, знішчэнне. Кніга якраз прысвечана ім, гэтым многім. Ім і таму, — у большай ступені, — чым жылі яны, за што іх каралі і што не ўмерла разам з імі, а засталася як нацыянальнае духоўнае набытак, скарб. Гэта — іх творчасць. У кнізе якраз і прадстаўлена творчасць 67 такіх аўтараў. Пераважная большасць іх больш ці менш ужо знаёмыя чытачу: з'явіліся асобныя зборнікі іх твораў, выбраныя творы, нават зборы твораў; пра многіх ёсць манаграфічныя раздзелы ў акадэмічнай гісторыі нацыянальнай літаратуры, у вузавых падручніках і дапаможніках; у часопісных публікацыях разглядаліся і творчасць, і асобныя творы большасці з іх... Але пераважна ўсё гэта ўспрымалася само па сабе — як прыватныя, як бы адзінкавыя факты і з'явы і нашай літаратуры, і нашага жыцця. Мэта кнігі іншая. Яна досыць пераканаўча выкладзена ў грунтоўным уступным артыкуле Анатоля Сідарэвіча. Аўтар усё гэтыя расстрэлы кваліфікуе як тэрарыстычныя: "Беларускую літаратуру можна без усякіх абагорткаў назваць тэрарызаванай або, калі заўгодна, затэрарызаванай. Як бываюць розныя формы дзяржаўнага ладу і розныя палітычныя рэжымы, так бываюць розныя формы тэрору, г.зн. запалохвання літаратараў і літаратуры ў цэлым".

У такіх умовах развівалася, а можа, хутчэй выжывала беларуская літаратура. Выжывала, бо палітыка рэпрэсій, "вынішчэння нацыянальнай эліты мела планамерны характар", "праводзілася ў некалькі этапаў:

Расстраленая... ды не памерлая

1929—1931, 1932—1934, 1937—1938, 1939—1941, 1944—1946 гг.". Гэта падкрэсліваецца і выгумачваецца ва ўступным артыкуле. Акцэнтаваны ўвага на момантах самых істотных, для разумення сэнсу і значэння кнігі вызначальных. Як вось гэты: "...ахвяры большавізму былі людзьмі рознае меры таленту, рознага маральнага ўзроўню і розных палітычных перакананняў. Іх адналі тое, што ўсе яны — атэісты і вернікі, свецкія і святары, камуністы і антыкамуністы, дзеячы БНР і БССР — любілі Беларусь і зычылі добра свайму народу і сваёй краіне". А што гэта так, пацверджана іх творчасцю. Асабліва той, што ўключана ў анталогію.

Ды інакш, напэўна, і быць не магло. Бо ўкладаннем займаліся людзі дасведчаныя і адказныя, вопытныя ў гэтай справе. Гэта — Л. Савік, М. Скобла, К. Цвірка. Праца была праведзена вялікая. Адказная. Трэба ж было з велізарнай колькасцю твораў выбраць лепшае, вартае анталогіі. Таму давалася праглядаць зборы твораў, выбраныя творы, зборнікі аўтарскія і калектывныя, тэматычныя, розныя альманахі і часопісы, газетныя публікацыі. Зразумела, пераважная большасць твораў за гады пасля рэабілітацыі іх аўтараў вытрымала праверку часам і ўвайшла ў гісторыю нацыянальнай літаратуры, утварыўшы ў ёй дзялянку, пазначаную нялюдскім словам — *расстраленая*. Але выявілася (і ў гэтым трагедыя мінулай гісторыі і часу), што дзялянка гэтая зымі сіламі была вызначана з перспектывай яе росту. Пастаянна руліўцамі на ніве нацыянальнай культуры адкрываюцца ўсё новыя творы тых, хто ў ліхія гады быў рэпрэсаваны, пакараны. Тых, што ўключаны ў анталогію, даюць даволі цэласнае ўяўленне пра "расстраленую літаратуру", гэты гістарычны феномен большавіцкага таталітарызму, і выразна прэзентуюць кожнага яе ўдзельніка і ахвяру. Зразумела, гэта ніколі не выключала ніякіх заўваг у адносінах складу анталогіі. Так, напрыклад, мне думаецца, што Адама Бабарэку лепш бы

Тое, што прадстаўлена ў гэтай кнізе, — гэта не толькі гісторыя (літаратуры, нацыянальнай культуры, духоўнага жыцця). Шмат што з таго перагукваецца з сучаснасцю, лучыць з ёю, нагадвае пра сябе, выклікае боль, прымушае думаць.

прадставіў адзін з яго крытычных артыкулаў, чым апавядаў: усё ж ён самы выдатны крытык тых гадоў. Але гэта прыватнае.

Рыхтуючы кнігу, падбіраючы лепшыя творы канкрэтных аўтараў, ацэньваючы іх ідэйна-мастацкія якасці, складальнікі, напэўна ж, не маглі не ўлічваць, не адчуваць і таго, як той ці іншы твор гучыць сёння, у якой ступені ён сутучны сучаснасці. І гэта найперш добра бачыцца ў творах публіцыстыкі і літаратурнай крытыкі нашых адраджэнцаў першай хвалі — пачатку мінулага стагоддзя. Чытаеш гэтых аўтараў і не можаш не здзіўляцца іх актуальнасцю, надзённасцю. Прайшоў столькі часу, адбыліся рэвалюцыі, войны, змены фармацый, а мы ў сваім нацыянальным развіцці ўсё топчамся на адным месцы, мы ўсё ніяк не можам вырашыць адвечныя пытанні нацыянальнага бытавання.

Вось некаторыя думкі-разважанні першага расстраленага літаратара Фабіяна Шантыра: "Жывучы ўнутрана сваім нацыянальным жыццём, забывшы пад даўленнем гістарычных фактараў сваё нацыянальнае імя, беларускі народ у цэлым не перастаў быць самім сабою, народам з сваім гістарычным прошлым, з сваім уласным іменем". Далей: "Ды нас, беларусаў, патрэбнасць нацыянальнага жыцця і самаадзначэння народа — гэта патрэбнасць усяго нашага быту. Ні адзін народ не стаіць на такім страшным бездарожжы і нацыянальна-духоўнага жыцця, і палітычнага бяспраўя, як мы, беларусы". "Праз чужую мову, культуру, праз чужую народнасць ні адзін народ не можа прыйсці да агулова чалавечых ідэалаў раўнапраўным

сябрам; калі ён страціць сваю мову, народнасць, сваю нацыянальную душу і пойдзе па дарозе культуры, то, памінаючы тое, што ў даным разе ён будзе толькі простым слугою таго, пад чым іменем ён будзе ісці — ён прыйдзе не к культуры, а к сваёй нацыянальнай смерці, якая выльецца ў цяжкія векавы латарычныя сон. Асвета і культура ў нашай мове, у духу нашай нацыі і нашай народнасці для нас цяпер патрэбны як ніколі".

Гаварылася гэта ў 1918 г. у кнізе "Патрэбнасць нацыянальнага жыцця для беларусаў і самаадзначэння народа". Каб шмат не цытаваць, адзначым, што думкі аналагічнага зместу і характару сустракаюцца і ў А. Уласава (1906), У. Самойлы (1908), Я. Лёсіка (1918), А. Цвікевіча (1926), А. Луцкевіча (1911, 1918), Б. Тарашкевіча (1914)... Усё гэта былі людзі высокаадукаваныя, таленавітыя, глыбокай культуры, дзейныя, людзі моцных і чыстых духоўных памкненняў. У іх была адна вялікая мэта — Беларусь, яе светлая будучыня, яе росквіт. Гэтым яны жылі, гэтану аддавалі ўсе свае сілы і здольнасці. За гэта аддалі жыццё. Іх лёс асабліва драматычны. Арышты, турмы, пастаянныя рэпрэсіі, пераслед, і апошняе — знішчэнне. Дзіка, жахліва: смерць як пакаранне за самае высокае — любоў да роднай зямлі, да сваёй айчыны, да роднага слова. Якраз за гэта літаратура была расстралена. Так, цэлая літаратура — па колькасці і таленавітасці пісьменнікаў, па багаты, значнасці і разнастайнасці зробленага імі, па яе духоўным патэнцыяле, нацыянальнай энергіі, па перспектывах бытавання і лёсе роднай мовы.

У гэтай кнізе, як ні ў адной з ранейшых кніг "Беларускага кнігазбору", выключна важная роля належыць матэрыялам дапаможным, даведчым. Да кожнага аўтара даюцца сціслыя, але багата насычаныя інфармацыйным матэрыялам біяграфічныя даведкі, каментарыі. Усё гэта матэрыял падпарадкаваны агульнай задуме кнігі. Асабліва гэта адчуваецца ў біяграфічных матэрыялах. Яны насычаюць паняцце "расстраленая літаратура" прозвішчамі, канкрэтнымі лёсамі, фактамі, лічбамі, даюць штуршок для дадатковых пэўных вывадаў, сцвярджэнняў. Па-першае, у кожнай біяграфічнай даведцы ў канцы даецца дата і месца смерці, узрост пакараных. Што відаць? Дваццатыя гады, першая палова трыццатых — турмы, рэпрэсіі, высылкі. Расстрэлы рэдкія. Самыя жахлівыя 37 і 38 гады. У 37 знішчана 27 твораў, у 38 — 9. У пазнейшыя восем гадоў ішла "зачыстка" тых, што засталіся жыць: кожны год расстрэльвалася 2 ці 3 пісьменнікі. Пра што яшчэ лічыць гавораць? Загінула пераважная большасць з іх у самым творчым узросце: 11 ва ўзросце да 30 гадоў, ад 30 да 40 — 18 літаратараў, ад 40 да 50 — 24. Колькі твораў самых розных жанраў, розных відаў, рознага таленту, але напоўненых чыстай любоўю да Беларусі, яе мовы не атрымаў пазнейшы чытач, не атрымаў народ. Наколькі бяднейшая аказалася наша літаратура, наколькі паслабеў дух народа. Што асабліва крыўдна — больш адной трэці паддзённых у кнізе расстраленых пісьменнікаў апынуліся ў чужых краях, далёка ад роднай зямлі. Хто — вядома дзе, а хто і невядома...

Па-другое, у канцы 15 біяграфічных даведак паведамляецца, што творы аўтара плануюцца да выдання ў серыі "Беларускі кнігазбор" асобным томам. Кнігі 4 аўтараў ужо выйшлі ў гэтай серыі — Ф. Аляхновіча, У. Жылікі, В. Ластоўскага, А. Станкевіча. Гэты момант таксама падкрэслівае пісьменнікі якога ўзроўню, якога таленту былі ліквідаваны.

Своеасаблівы светла-агтымістычны настрой гэтай трагічнай кнізе надае ілюстрацыйны матэрыял. Глядзіш на фотаздымкі герояў гэтай кнігі і проста перапаўняешся не толькі пачуццём болю, шкадавання, але і гонарам, радасцю, верай: якія годныя, светлыя, прыгожыя абліччы, якія мужныя, адухоўленыя, чыстыя твары. Асаблівае ўражанне робяць турэмныя здымкі (іх 16). У абліччах, на тварах тых, хто на іх увасоблены, не відаць ні страху, ні разгубленасці, ні нейкай няпэўнасці. Есць мужнасць, няскоранасць, унутраная сіла і высокая годнасць.

"Расстраленая літаратура"... Тое, што прадстаўлена ў гэтай кнізе, — гэта не толькі гісторыя (літаратуры, нацыянальнай культуры, духоўнага жыцця). Шмат што з таго перагукваецца з сучаснасцю, лучыць з ёю, нагадвае пра сябе, выклікае боль, прымушае думаць.

Серафім АНДРАЮК

Адсутнае звязно беларускага сац-арту

Яшчэ ў 1993 годзе "ЛіМ" абвясціў пра выхад з друку паэтычнага зборніка Юрыя Папапы "Сабака", але ў сапраўднасці кніжка пабачыла свет толькі праз 15 год у мінскім выдавецтве "Лімарыус". За гэты час паспелі кардынальна змяніцца як жыццёвыя, так і літаратурныя рэаліі, таму дадзены зборнік уяўляе цікавасць збоўшага для гісторыі літаратуры, чым для актуальнага літаратурнага працэсу.

Я, Юрась Папапа, самотна ўзіраюся, сачу млечныя пуцявіны ў вырай камунізму і рынкавага сацыялізму.

На зямлі восень перабудовы, ці перабудова восені, і нічога не засталася апроча гнілых, ззеленелых платоў дзедзюскае слябы.

Большасць вершаў зборніка ахоплены падобным настроем, звязаным з трансфармацыямі свядомасці часоў перабудовы, іранічна пераасэнсаванымі лірычным героем — маладым дэкадантам-свавольнікам. Каля паловы твораў прысвечана слоўным гульням з пазбаўленымі вартасці сацыялістычнымі ідэаламі, але сярэд іх трапляюцца зародкі разнавыленага, амаль постмадэрновага стаўлення да ўсялякіх міфаў увуголе, напрыклад, нацыянальна-літаратурных:

Хто сказаў, што Купала і Колас — дзве рэчы несумяшчальныя!
Купала і Колас — спарышы-блізняты!
Хто матчынай мове ранейшы?
Мы кажам: Колас — маем наўвядзе Купала,
мы кажам: Купала — маем наўвядзе Колас.

Няхай чытач уявіць сабе сітуацыю, калі былі напісаны гэтыя радкі: на літаратурнай мапе дамінуюць "Тутэйшыя", а ўсё мастацтва прасякнута ідэямі нацыянальнага адраджэння. Такія эпагэжныя вершы маглі быць адрынуты, а хутчэй, проста не зразуметы тагачасным чытачом, магчыма, таму "Сабака" і не трапіў да яго свечасова. Але не варта падманвацца: усё ж такі зборнік не настолькі канцэптуальны, каб адбярэць значную ролю ў літаратурным жыцці, хутчэй, гэта проста паэтычнае сведчанне часу — гэтым ён і цікавы. "Сабака" яшчэ не мае якога-кольвек ідэянага падмурку, затое ўказвае на шлях, па якім Бум-Бам-Літ з постмадэрнам крочылі ў айчыннае пісьменства. Ён ужо ведае, што такое "іза-сін-так-сізм, метабалы і кенатэпы", але яму яшчэ далёка да сімулякраў ды інтэртэксту. Гэта нармальны

насталыгічны сац-арт, які вольна аперуе ідэалагічнымі канцэптамі савецкай эпохі:

Палае сон пра дальныя краіны,
І яцікутнае святло звязды на подушку ліецца, паязды злучаюць мары у саюз адзіны; <...>
Ах, мне і сорамна і страшна жыць, бо я не ўмею партыі любіць, бо я нічога іншага не ведаў; а на гумовай трактарнай хадзе праз стэпы атамная лодка едзе — ад нас гасцінцы ў камунізм вязе.

Быў у нас Панчанка, што ў сваіх позніх вершах ганіў бюракраты і шчыра зняверыў ў сацыялізм, але ж іранічна выкрыцця струхалелых ідалаў эпохі практычна не назірвалася, таму кніжка "Сабака" годна займае пачэсную нішу адсутнага беларускага сац-арту. Тым больш, як паказвае гісторыя, жарт значна эфектыўней выкрывае міф, чым усякага роду нараканні.

Як постмадэрніст Папапа гульва звяртаецца да малаўжывальных сэння жанраў санета і нават гутаркі, папулярнай у беларуска-польскай паэзіі XIX ст. Яго вершы перапоўнены алозіямі, цытатамі і перайманнямі, звернутымі да творчасці класікаў: Коласа ("Мой родны кот, пярэсты, міль..."), Купалы ("О так, я нефармал, / яшчэ учорах камсамалец..."), Багушэвіча ("Эх... скуру я дзельку гэту на паперцы..."). У кніжцы можна знайсці прыклады іранічных

псеўдаманіфестаў (эсэ "Die Gluqua") — гэта збліжае яе з творчасцю маладзейшых авангардыстаў, такіх, як Зміцер Вішнёў. Стылістычна ж паэзія Папапы найбольш блізка літаратуры рускага сац-арту, найбольш вядомым прадстаўніком якой з'яўляецца паэт Дзмітрый Прыгаў.

Вартасць мініяцюрнага выдання "Сабака" падмацоўвае той факт, што ў афармленні кнігі прынялі ўдзел 17 іншых літаратараў, у тым ліку А. Глобус, А. Хадановіч, В. Шніп, Л. Рублёўская, З. Вішнёў ды іншыя. Кожны з паэтаў пакінуў свой адмысловы малонак яе галоўнага героя — сабака.

Напрыканцы зборніка знаходзіцца жартуны альбом панегірыкаў, прысвечаных аўтару. Тут змешчаны вершаваныя жарты і пародыі А. Пяткевіча, В. Варанца, Г. Юрчанкі, Я. Трацяка, Антона Прыцэла, а таксама верш Ю. Папапы ў адказ апошняму. Такім чынам, нягледзячы на іранічную прыроду і ўсю знешнюю несур'эзнасць, зборнік мае дасціпную і завершаную структуру: вершы аб'яднаны ў раздзелы, адкрываецца кніжка жартуўнымі ўводзінамі, а завярышаецца — эпілогам.

Наогул жа, кніга "Сабака" ў лёгкай жартуўнай форме выкрывае абсурд чалавечага існавання, яскрава выпягнуты на паверхню пераломным часам яе стварэння; як магчымы сродак абароны ад гэтай злыбяды яна прапапоўвае павярхоўную постмадэрнову іронію.

Алесь СУХАДОЛАЎ

Для пісьменніка важна, каб набытак яго душы стаў набыткам многіх. Ужо больш за дзесяцігоддзе наш сучаснік Васіль Зуёнак агучвае свае паэтычныя думкі, размаўляе з чытачом толькі праз газетныя і часопісныя публікацыі твораў. Падборкі вершаў (а таксама проза) рэгулярна з'яўляюцца ў друку, але з 1995 года — з часу выхаду зборніка "Пісьмы з гэтага свету" (пазней былі яшчэ два тамы выбранага) — не выйшла ніводнай новай арыгінальнай кнігі аўтара. Чаму так адбываецца? Пытанне, хутчэй, рытарычнае, і пошукі адказу на яго скіроўваюць да сфер, далёкіх ад мастацтва...

Тым не менш новая кніга В. Зуёнка існуе. Дакладней, існуе яе электронная версія: каля тысячы (!) твораў 1996—2006 гадоў, па аўтарскім вызначэнні, "вершы сутоку тысячагоддзяў", сабраныя разам, утвараюць вялізны том пад назвай "Азірнуўшыся, не скамянець". На жаль, пагартаць яго старонкі аматары паэзіі не маюць магчымасці, аднак, нягледзячы на "віртуальнасць" гэтага збору вершаў (будзем спадзявацца — часовую), пра яго варта гаварыць. Частка вершаў нідзе не друкавалася, таму ёсць патрэба і нагода анансаваць пакуль што невядомы мастакоўскі наборак В. Зуёнка.

Загалоўка кнігі — алюзія на гісторыю са Старога Запавету — прадвызначае яесэнсавую дамінанту: строгі і праўдзівы погляд на свет і сябе ў свеце, падсумаванне зробленага за пэўны жыццёвы адрэзак, споведзь сабе самому.

Азірнуўшыся, не скамянець:

Сам пажаў,
што — сам жа — пасеяў.
І ні ўдачы сваёй, ні віны
Не ўступлю і за тры цаны.
І ніхто: ні Бог і ні людзі —
Так, як сам,
мяне не асудзіць...

У зборніку развіваюцца і паглыбляюцца галоўныя тэмы і матывы лірыкі В. Зуёнка. Да прыкладу, анімістычнае ўспрымання рэчаіснасці, пазначанае яшчэ ў знакамітых вершы "Ніхто не пачуў" з першага зборніка "Крэсіва" (1966), выяўляецца ў шматлікіх новых творах. Рэцэпцыя наваколя ў творчасці паэта адметная найперш увагай і чуйнасцю да, на першы погляд, нязначнага і незаўважнага, што адухаўляецца і ўспрымаецца як таямніца, не менш загадкавая і неспаўнакая, чым асобны чалавек і цэлы Сусвет ("Рабіна...", "Ва ўсім загадка, тайнапіс...", "Што імклівы палят сусветаў..."). Лірычны герой цесна з'яўляецца з прыродай, адчувае сябе яе частцінкай: "Што бяседы, што вечарынкі — // Я даўно за сабою прыкмеціў: // Мне хапае адной травінкі, // Каб не быць адзіночым у свеце..." ("Адзінота, самота, згрызота..."). Паганскі і хрысціянскі пачаткі не супярэчаць адзін аднаму, а зусім арганічна спалучаюцца ў натурфіла-

З небыцця — у вечнасць

софскай лірыцы апошняга дзесяцігоддзя. Па словах пісьменніка, "увага да біблейна-хрысціянскай вобразнасці — з'ява той прыроды, што і схільнасць да анімізму: гэта творчае набліжэнне да сутнасных каранёў, да асноў быцця, да яго вытокаў. Прырода — калыска чалавека фізічная, Біблія — духоўная". На ўлонні прыроды, як у храме, мастак атрымлівае магчымасць "зямны скасаваць настрой: // Застацца з сабою сам-насам", ачысціцца і супакоіцца ("Калі маўчаць дрэвы...").

У творах натурфіласофскай лірыкі раскрываецца асаблівы дар В. Зуёнка — мысліць ва ўнісон са светам прыроды; ува-собіўшыся ў слоўце, ён стаў вызначальнай рысай і адметнасцю паэтычнага стылю гэтага аўтара.

Мастацка-вобразная палітра творчасці В. Зуёнка на памежжы стагоддзяў значна ўзбагацілася за кошт вершаў-роздуму над "вечнымі" пытаннямі. Паэт спрабуе прыўзняць заслону невядомага: "Божа, адкрыў мне сакрэт: // А што далей — за Сусветам?" ("Я разумю: сусвет..."). Ключавымі ў разуменні яго светапогляднай паэзіі паўстаюць паняцці "жыццё — смерць", "быццё — небыццё", "час — вечнасць", "свяцасць — грэх". Філасофскія вершы маюць выразную рэлігійную падсветку: часта гэта вельмі асабістыя звароты да Усявышняга, маленні-просьбы даць духоўнай моцы, дапамагчы захаваць веру, не забытацца ў падмане і несправядлівасці сучаснага жыцця. Простыя па форме творы ўраджаюць сваёй зместавай глыбінёй і ўспрымаюцца як адкрыццё.

На новым этапе творчасці актуалізуецца вядомы па ранейшых зборніках вобраз паэта-змагара: "Вечна: гэтка парадак — // Са штыком і пяром... // І

пакуль будзе ўлада — // Творцу быць змагаром" ("Вечна..."). Па-эзія, па перакананні В. Зуёнка, свабодная ад усіх законаў, акрамя законаў мастацтва. "Апроч паэзіі — я вольны ад усіх", — заяўляе пісьменнік, і праўдзівасць гэтых слоў выверана жыццём. Літаратурным крэда пісьменніка і лейтматывам яго творчасці з самага пачатку была адказнасць за кожнае слова. У вершах "Я не магу, мне цяжка растлумачыць...", "Ніколі нявольным не быў паэт...", "Я не гандляр..." і інш. рэалізуецца матыву непараджнасці, непадкупнасці паэзіі.

Пасля больш чым чатырох дзесяцігоддзяў творчай працы В. Зуёнак дакладна ўсведамляе сваё месца ў літаратуры, ведае сабе чану. У творах на так званую тэму мастака і мастацтва выяўляецца адчуванне асабістай годнасці і гонару, аднак важная падкрэсліць, што гэтае адчуванне не мае нічога агульнага з самазадаволенасцю. У вершы "«Я последний поэт деревни»..." В. Зуёнак з уласцівым яму гумарам разважае пра магчымасць розных шляхоў у творчасці, падкрэслівае сваю прывязанасць да "вясковай" сляжыны і, абыгрываючы ясенінскі выраз, зазначае: "Спыні жарты на гэтай кропцы: // Хоць "последний" — ды не апошні!..."

Можна гаварыць пра інтэртэкстуальнасць значнай часткі лірыкі, прадстаўленай у зборніку: шырока выкарыстоўваюцца такія мастацкія прыёмы, як рэмінісцэнцыя і алюзія. У гэтых адносінах паэзія В. Зуёнка элітарная па сваёй сутнасці: нягледзячы на тое, што аўтар ашчадна і арганічна ўводзіць элементы іншых тэкстаў ва ўласны, не злоўжывае ім, не кожны расчытае паэтычнае паведамленне, уба-

чыць закладзеныя ў яго сэнсы, зразумее падтэксты. Адсылкамі да творчасці класікаў (Пушкіна, Ясеніна, Міцкевіча і, напэўна, найбольш Купалы, а таксама да біблейных тэкстаў) пісьменнік актывізуе чытача, апелюе да яго ведаў, робіць яго сатворцам, але перадусім выяўляе асабістыя прыхільнасці.

В. Зуёнак высока цэніць творчасць калег, многіх з якіх ён памятае яшчэ юнакамі — прымным і кранальным успамінам пра студэнцкае жыццё выступае верш "Прышэсце", які заканчваецца радкамі:

...Ці верш, ці балада,
ці прозы сувой, —
Размах, шыршыя і веліч!..
І хоць не з Бабруйскай,
а ў дошку свой, —
То быў — і ёсць! —
КАРАТКЕВІЧ!..

Для паэта У. Караткевіч з'яўляецца ідэалам творцы — яму зразумелая і блізкая "бяздонная трывога" гэтага пісьменніка "за ўсе мільярды двухногіх". Нягледзячы на сталасць і жыццёвы вопыт, В. Зуёнак шмат у чым застаецца такім жа рамантыкам і максімістам, якім быў і У. Караткевіч: "Без кансерваторыі і філармоніі — // З Янкам Купалам, а то й самапасам, — // Рапашаю праблему вечнай гармоніі // Ё сусвецце і ў сэрцы ўласным. <...> // Хачу хоць раз людзей ашчаслівіць, // Каб не блукалі бязмэтна, // Каб не бадзліся мітусліва, // А крочылі шляхам светлым" ("Праблема Зуёнка").

Чым можа "людзей ашчаслівіць" паэт? Вядома ж, словам — шчырым, адзіна патрэбным, што адкрылася толькі яму. Новая кніга В. Зуёнка для неабыхавых да мастацтва магла б стаць яшчэ адной магчымасцю судакрануцца з Паэзіяй. Аднак на гэты момант становіцца яе няўраўнаважанае, прамежкавае паміж небыццём і рэальнасцю.

"Кніга з камп'ютэрнага небыцця" — так акрэсліў фармат гэтага збору вершаў сам В. Зуёнак. "Віртуальнасць", немагэрыялізаванасць у звычайным, папярэвым выглядзе, аднак, не адмяняе яе (кнігі) нараджэння і самастойнага існавання як далёка не шараговай з'явы ў беларускай літаратуры пачатку XXI стагоддзя. Ніводзін з тых, хто знаёмы з нязменна глыбокімі, па-майстэрску дасканалымі, вельмі асабістымі і адначасова сацыяльна значнымі творами выдатнага паэта, — ранейшымі і сабранымі ў зборніку "Азірнуўшыся, не скамянець", — не ўсумніцца ў іх сапраўднасці.

Наталля ЗАЯЦ

Кніжная паліца

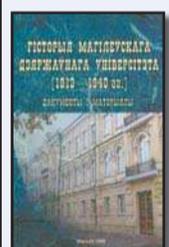
У друкарні горада Узда пры цэнтральнай раённай бібліятэцы імя П. Труса выпушціла ў свет свой першы зборнік вершаў "Белая раница" мясцовага аўтара Тама́ра КАЛЁДА. Цікава, што сама Тамара Антонаўна не філолаг, а якраз наадварот — фінансіст, аднак, змагла на шчырасці і шчодрасці светлай жаночай душы "разрадіцца" эмацыянальна-жыццёвымі лірычнымі радкамі як на роднай так і на рускай мове.

У Мінску, у выдавецтве "Ковчег" выйшла кніга вершаў Яўгена ПРАДЗЯДОВІЧА (1956—2008) "Астравы сны". У першы раздзел увайшлі лепшыя вершы з падрыхтаванага пры жыцці, але не пабачыўшага свет зборніка, другі раздзел склалі творы з архіва, якія былі выбраны і адрэдагаваны, асобныя істотна скарачаны.

У выдавецтве БНТУ выйшла манаграфія Аляксандра ІВАШЧАНКІ "Паэтыка Алясея Разанава: між медытацыяй і рацыяй". У кнізе даследаецца і сістэмна класіфікуецца шырокі корпус паэтычных тэкстаў А. Разанава (ад першага зборніка да найноўшых), вызначаецца ўплыў творчасці паэта на сучасны літаратурны працэс. Адресуецца ўсім прыхільнікам таленту паэта.

У Магілёве ў дзяржаўным універсітэце імя А. А. Куляшова выйшла кніга дакументаў і матэрыялаў "Гісторыя магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта (1913 — 1940гг.)". Аўтары-складальнікі А. АГЕЕЎ, К. БАНДАРЭНКА, В. КЛІМОВІЧ. "У зборніку сабраны ўнікальныя звесткі, якія характарызуюць дасягненні і праблемы станаўлення не толькі гэтай навучнай установы ў дзяржаўна-пэдагагічнай і міжваеннай перыяды, але і ўсёй вышэйшай школы краіны".

У абласной друкарні Магілёва пабачыў свет зборнік вершаў-успамінаў Пятра МАЛІНОЎСКАГА "Дарогу осилит идущий". Гэта споведзь творчага чалавека пра яго цяжкі і годны шлях як абаронцы сваёй Айчыны, а таксама лірычнага творцы гэтага аўтара. Вершы, зважаючы на ўзрост паэта, даволі арыгінальныя, душэўныя і запамінальныя найперш сваім шчырым біяграфічным зместам.

У Магілёве пад патранатам гарадскога выканаўчага камітэта, яго аддзела культуры і музея гісторыі горада выйшла арыгінальная ілюстраваная кніга А. АГЕЕВА і А. ТРУСАВА "Магілёўская ратуша (гістарычны лёс і адроджэнне)". "У кнізе ў навукова-папулярнай форме выкладзена шматвяковая гісторыя магілёўскай ратушы ў кантэксце еўрапейскай і беларускай гісторыі, апісваецца яе будаўніцтва ў XVII стагоддзі."

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Сонечная кветка лотаць

"Гога к суровой прозе клоняг" ... Аднак, як вядома, няма такога правіла, з якога б не было выключэння. Сведчаннем таму — Яўген Каршукоў. Выдаўшы кнігі прозы "У дарогу", "Сустрэча", "І надыходзіць дзень", "Надвечоркам" ды іншыя, ён зусім нядаўна, дзякуючы выдавецтву "Мастацкая літаратура", прышоў да чытача і са сваім вершаваным зборнікам, назву якому дала лірычная паэма "Над векавечным Бугам", адзначаная прэміяй Міністэрства абароны нашай краіны.

У гэтым творы Я. Каршукоў звяртаецца да самага пачатку Вялікай Айчыннай вайны, па-свойму асэнсоўвае герачныя подзвігі абаронцаў Брэсцкай крэпасці. Навідавоку патрыятычнае гучанне паэмы, што ўспрымаецца і свайго роду споведдзю аўтара, які ў гады маленства заспеў вайну.

Дарэчы, споведзь гэтая прысутнічае і ў некаторых вершах Я. Каршукова, напісаных шчыра, ад душы. Адначасова гэта і адчуванне нейкай асабістай віны, той самай віны, пра якую так пранікнёна сказаў Аляксандр Твардоўскі. Аднак у не меншай ступені ў творах Я. Каршукова прысутнічае і драматызм лёсу пакалення, да якога належыць паэт і якое вымушана было рана стацець:

Хоць не былі мы на вайне,
Яна прайшла праз нашы сэрцы...
Хаваць сваіх лёс выпаў мне,
Быў сведкам не адной я смерці.

Гэты боль узмацняецца, калі паэт прыгадвае больш канкрэтныя моманты са сваёй біяграфіі. Тады і становіцца зразумелым, што ў яго ёсць і асабісты рахунак

вайне. Творы, блізкія, для прыкладу, вершы Я. Каршукова "Сучасніку", асабліва да месца сэння, калі ўсе мы знаходзімся на прырэданні вялікага ўсенароднага свята — 65-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У гэтым творы, здавалася б, усё так проста, але разам з тым у ім прысутнічае велізарны сэнс:

Сам бачыў карнікаў, павер:
Расстрэльваць нас вялі за вёску...
Забітых твары, нібы з воску,
Мне сняцца ноччу і цяпер.

Верш "Лотаць", думаю, ляжа на сэрца кожнаму, хто ўжо дасягнуў сталага ці больш сталага ўзросту. Несумненна тое, пра што расказвае Я. Каршукоў, блізкае многім, хто родам з вёскі. Ва ўсякім разе я, калі прачытаў яго, адразу вярнуўся і ў сваё школьнае маленства, калі з надыходам вясновых канікулаў як магнітам цягнула на балота, дзе васьмь-васьмь павінны былі з'явіцца гэтыя першыя кветкі, якія ў тых мясцінах, дзе я заканчваў сярэдняю школу, называлі кураслепам, а на маёй роднай Слуцшыне — лотаццю:

Гатовы быў і за вярсту
За ёй калісьці гоісаць-лётаць:
Як апычэ далоню лотаць,
Дык, радасны, назад прастуй...

Яна была як пазалота
Сярод блакітных азярын.

У вершы ж "xxx Я помню... Помню, помню..." — больш позняя згадка. Нават не з той часіны, калі гэтую самую лотаць, не зважаючы на тое, што яе жоўты колер называюць колерам здрады, хацелася дарыць той, якая пакуль усяго жыла толькі ў думках, а з пазнейшай, калі ўжо кветкі цвілі і ў тваёй душы:

"Падкраўся Сож да сушы,
Яе ўначы крадзе,
І ябылі, і грушы
Па пояс ў вадзе.
Нас туліць пласкадонка,
Няма святла ў акне...
І ты — яшчэ не жонка —
Прыпала да мяне.
Я помню твае губы,
Вясновы шум ракі..."

Кніга "Над векавечным Бугам" — для душы і для сэрца. Але для душы чулай і сэрца неабыхага. У каго ж такая душа і такое сэрца, даруе аўтару пэўныя пралікі, недагледы, бо яму будзе зусім не да іх. Успомніце тыя, хто старэйшага ўзросту, як некалі вабіла вас лотаць, як падавалася яна самай прыгожай кветкай. Тыя ж, хто не бачыў яе на свае вочы, паверце нам, старэйшым, на слова. І прачытайце кнігу Яўгена Каршукова. Не пашкадуеце!

Анатоль
БУТЭВІЧ

Малітва за Беларусь

Веру
У адзіную і непарушную,
Богам дараваную,
Святую і непаўторную
Краіну нашу —
Беларусь.
У Айчыну
І Бацькаўшчыну
Народа майго,
Продкаў маіх і маіх нашчадкаў —
Веру!
У Радзіму несмяротную
Многіх і многіх
Бьлых
І будучых пакаленняў,
Што воляй сваёй непахіснаю
І гбайнаю працай няўтомнаю,
Узносячы Богу хвалу,
Зямлю беларускую
Доўга стваралі
і сёння ствараюць, —
Веру!
У народ яе —
Шматаблічны
і верай,
і мовай.
З працы рук сваіх узбагачаны
І талентам шчогра асветлены,
Цягавітасцю і нязломнасцю
Агметна пазначаны.
Непакорай ды непалегласцю
Многа разоў ахрышчаны, —
Веру!
Добрым,
мудрым,
спагадлівым
і цярдлівым

Стаў народ мой,
Што праз пакуты і здзекі,
Няласку і горыч —
Насуперак злomu і хіжаму лёсу —
Захоўвае сябе
І самаіснасць сваю,
Самабытнасць нашую...
У народ мой давеку беларускі —
Веру!

Прысніўся рыцару сон

І ўбачыў ён прадзіўны сон,
Які пасля
не раз
Незразумелую трывогу выклікаў.
Хоць разгадаць дарэшты
ніколі не ўдалося.

Ужо ўсходам сонечным крывавіцца зара.
І цені зорак ранішніх
ужо ляглі на брук.
Як і заўсёды на гасвеці,
сон самы моцны.

Кракаў гасылае.
Апачываюць людзі ў валадарным замку,
Што Вавелем здаўна завецца.
І толькі страж нядрэмны Генрык
пільнае каралеўскі сон.
Вакол сябе уважна пазірае,
Як быццам небяспеку
напярэды хоча ён.

Ды не ад ворага раптоўнага,
а супраць сну прылігла
Ён чуйнасці не страчвае.
І раптам
Вочы ззяннем гзіўным асляпіла,
ажно прыкрыць рукою мусіў.
Ды то не сонца бляск, а срэбра колкага
зіхценне.

Сцяна трымцівая нясецца на яго,
Аж мурашы па цэле бегма.
Перад сцяною ж —
марыва чырвонае,
як кроў.
Мо кроў загінулых,
якой зямля тутэйшая аж набрыняла?
Жалезны грукат,
коней тупаценне
і звон мячоў

Палохаюць ажно.
Наперадзе ж —
як не гарыць, мігчее крыж, здаецца.
То заірзее чырванню,
То бляскам непамерным ззяе.
Ды не пасланне Божае нясуць ганцы,
не збаўчы сэнс у ім, відаць.
А што ж тады?
Мо здані хіжых чужакоў,
На землях каралеўскіх што палеглі,
крывёю апаліўшы іх?
І на грудзях у летуноў крыжы —
свіцяцца і мігцяць.
Трапечуцца, як крылле хіжай птахі...
І не галовы на плячах,
а чыгуны нібыта!

І толькі шчыліны вачніц,
Агнуль —
чырвоны бляск агню,
і польмыя шугае.
Аг бегу ж пер'е стравусінае
матляецца над шлемамі.
То рыцары, відаць, свайму
майстэрству Генрыка вучыць імчацца.
Але чаму ж тады
так грозна гзіды іхнія
над коней грывамі звісаюць
І проста ў сэрца Генрыкава мецяць?
Аг жаху вочы плюскаюць,
І сэрца бубнам тахкае ў грудзях.

Але ж не рыцар ён пакуль,
хоць бараніць гаспогу мусіць.
І каралевы гонар,
і светласць караля
вышэй за ўсё на свеце.
Ім прысягаў,
калі з бароў новагародскіх,
Запрошаны на службу каралю,
У шыку Вавельскім прыжыўся.
І што ж цяпер?
Будзіць гаспогу мусіць?
Ці бой прыняць самому, агнаму?
Адважыцца —
і ў наступ смела,
сябе і каралеўскі гонар адстаяць.
Але ж сцяна,
як маналіт каменны,
нібы з жалеззя гмах,

Нястрымна наступае.
І блізка ўжо варожая навала.
Чырвоным бляскам вочы слепіць,
і громам гучным вушы забівае.
А гзіды вострыя ля сэрца ўжо.
Дыханне чужакоў праз бляск металу —
як якатанне ганчакоў.
Аг жудасці аж зоркі папрымружвалі на
небе вочы.
Замітусіўся Генрык,
Наструніў гзіду вострую ў адказ.
Ды вокамгненна страх яго працяў:
Калі ж не хопіць сілы,
што стане з каралём?
А каралева, гаспадыня замка?
Што лёс рыхтуе ёй?
Няўжо з жыццём і з маладосцю
развітацца мусіць?

І ўсё праз Генрыкаву боязь?!
Не!
Ён разаб'е сцяну.
Ён вырвецца на волю,
Каб рыцараў гастойных
з Вавеля паклікаць на памогу.
Каб у пагоні смелай
Аг крыжакоў нахабных не засталася
нават слегу.
Каб не гаспехі іхнія,
а пяткі ўцекачоў
сляпуча заблішчалі,
Праб'ецца,
перамога ён!
Вось рынуўся наперад...
І...
І з ложа сонны пакаціўся.
Ды хуценька на ногі пагхапіўся,
Спрасонку плюскае вачыма,
дыханне супакоіць хоча.
А сон загадкавы
Наконт сцяны жалезнай
І сегакоў на конях
Супакаення не дае.
І палярына чырвані
з вачэй не знікла...

Дык што ж за гзіўны сон такі
Прысніўся Генрыку,
Хлапу з новагародскіх пушчаў, які
Стаць рыцарам сабраўся?

Маргарыта
ЛАТЫШКЕВІЧ

***
Мацуа Басё...
Я баюся крануцца старонкі —
Тут, у святле прыгажосці, як гронкі
Найлепшага вінаграду,
Як кроплі празрыстага вадаспаду,
Спеюць Вашыя радасць і гора,
Так, Мацуа Басё?
...Як мора,
Бясконца, чыстая, светлая радасць,
Тужлівая, сумная замілаванасць
Усім, што мінецца
І што застанеца
Па волі Вашай у росчырку льсняным...
Паэт Басё ад красы толькі п'яны
І плача, як плача роснае ранне,
Нібы гзіця,
Аг замілавання.
І спеліць душа празрыстыя крылы,
І горыч абрыдлую ў сэрцы змыла,
І думаю: толькі такім воль дзецям
Трэба жыць у гэтым гзівосным свеце
І ажыўляць сваім словам Усё,
Як гэта рабіў Мацуа Басё.

***
Хутка птахі дагому вернуцца:
Іх агпусціць гасцінны Вырай,
А пакуль бы ў сабе не зняверыцца,
А пакуль бы з сабою быць шчырым.
Адходзіць зіма марозная,
Аглятае ў сівых далі,
І лугі мне бачацца росныя
Над засмужаным небакраем.

І чамусь непахісна так верыцца,
Што вясна зноў зайграе над Краем...
Хутка птахі дагому вернуцца.
Хутка вернуцца. Пачакаем.

***
Нашто сляпому — акулары,
Нашто глухому — лютні чары,
Нашто сухой зямлі — насенне,
А бессардэчнаму — натхненне?

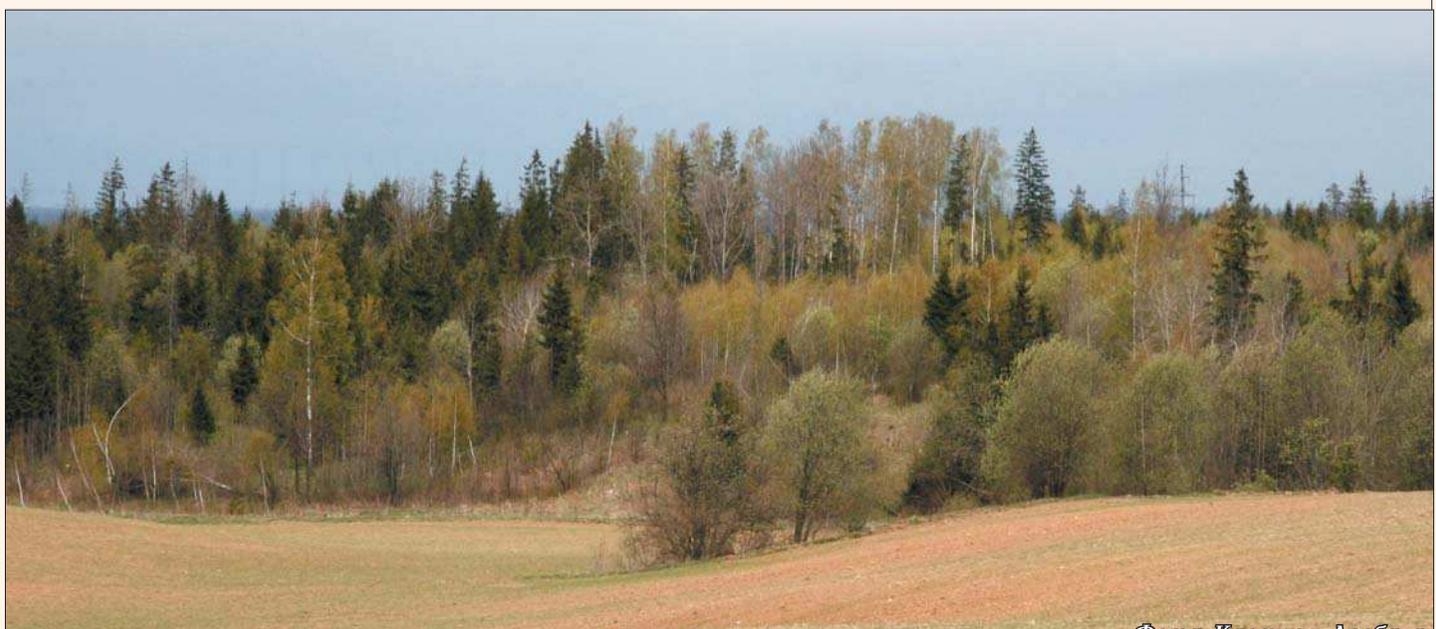
Сляпы нічога не пабачыць,
Глухі — увесь матыў зыначыць,
Сухое поле не зародзіць,
А злым натхненне цалкам шкодзіць.

***
Самая прыгожая краіна —
Дзе шуміць пад ветрам сенажаць,
Дзе ў малых буслоў мацнеюць крылы,
Каб між хмар сярэбраных лунаць;
Дзе лясоў птушыныя напеды

Пра маленства будзьяць успамін,
Дзе бярозкі цень ля шляху белы,
Дзе мінула многа соцень зім;
Дзе ўсе сцежкі пераплёў вятрыска,
Дзе смяюцца сінія ільны,
Дзе на золку сонца спіць ў калысцы,
Як калісьці спачывалі мы.

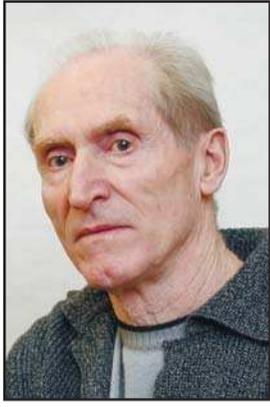
***
Агні вялікіх гарадоў
Мяне не вабяць за сабой:
Мая адвечная любоў —
Пушчанскі ўдумлівы спакой.
Што там, у гэтых гарадах?
Там тхлань, і пыл, і дым, і смог.
А ў сцішаных густых лясах
Квітнее пышна пахкі глог,
Там ЦІША. Тут яе няма...
Там — вечнасці жывы парог,
А тут і месяц абламаў
Аб востры дах танючкі рог...

***
Набрынялыя вадою хмары
Дождж прынеслі, свежасцю спавіты;
Свежы, загусцелы, сакавіты,
Ён зіхіць, нібы ў начы Стажары.
Вылінялы за зіму бярэзнік
Сквапна ловіць стрыманыя кроплі,
Калі іх вясны сыры прагвеснік,
Вецер гаманкі ў далонь пагхапіць.
Ўзмыленны, ў нашым вечным крузе,
Стомаю зарослыя, не бачым,
Што вясна даўно царуе ў лузе,
Што вакол усё жыве іначай.
І перакіпелыя жаганні
Ці не ажывуць парою весняй,
Калі ўсюды кветкі і каханне
І калі ўзыходзіць з сонцам песні?
І ўвесь свет — і знаны, і нязнаны, —
Радасцю ахоплены вясновай,
Просіцца радком стаць вершаваным
І сабе знайсці ў гаючых словах.

Фота Кастуся Дробава

Старая, якая смяецца

Алег ЖДАН

Сталічнае апавяданне

І Зоська пераехала. Казала — ні за якія грошы не паеду, а пераехала. Яна ёй адразу казала: куды ты дзенешся! Пераедзеш! І пераехала. Цёплы, чуваць было, дом. Вось бы ўшчаміцца ў такі на ўсю зіму, у які-небудзь цёмны куточак, ды і сядзець, як мыш, да самае вясны!..

Яна таксама магла б — са слязьмі ды песнямі, Ёй таксама выпісалі кватэрку, але ж прыйшоў сын, сказаў: "Ратуй, матка. Прапаў я, зусім прапаў". Грошы яму былі патрэбны, шмат грошай, — давалася кватэрку прадаць. Яна і не пабачыла яе ні разу, і грошай тых не бачыла, усё зрабіў сын. Аднак усё роўна не хапіла, збег сын на край зямлі, каб жыць, толькі адзін ліст даслаў без зваротнага адраса, але то неістотна, галоўнае — жывы, сустрэнуцца калі-небудзь. Вось тады і спатрэбіцца грошыкі, што збірае Яна для яго, каб аддаць людзям, ад якіх уцякаў. Ого, грошыкі! Час такі, што і жыццё можна купіць, і смерць прадаць. Грошыкі — асабліва ў вялікім горадзе — гэта ўсё.

Лета выдалася адметнае, цёплае і не надта дажджлівае, Яна паставіла тазы і вёдры там, дзе працякаў дах, — і нішто, памалу жыла.

Людзі здзіўляліся, калі бачылі Яе тут. Лічылася, што тут ужо даўно ніхто не жыве. Неяк завітаў мажны мужчына, мяркуючы па чраву — васьмь васьмь папужка папалам — начальнік, запытаўся няўдзячна: "Ты што, бабуля, жывеш тут?" Ага, так Яна яму і прызналася. "Я? — здзівілася. — Што вы. Я — там", — махнула рукой за бугор. Доўга смялася, калі ён знік. Ведае, як з імі, начальнікамі ды камандзірамі, размаўляць.

Дарэчы, бульдозер аднойчы ўжо прыязджаў. Малады хлопец працаваў на ім, прыгожы, рыжыя кучары стаўбуром. Дамок Яе прытуліўся на краі вёсачкі — на яго і націліўся. Але ж як толькі рушыў, Яна паўстала на дарозе, замахаўла рукамі. "Эй! — залямантавала. — Здурнеў? Дзяржаўная ўласнасць! Турма табе! Канфіскацыя!" Трактарыст доўга азіраўся па баках, мацюкаўся, цяваўся ды, нарэшце, з'ехаў.

Здараецца часам мужчынкі частуюцца віном ці гарэліцаю пад ліпкай, потым бутэлькі нясуць ёй. "Здасі, бабуля!". Яна бутэлькі бярэ, не тлумачычы, што ў Яе ёсць каза, а бутэлькамі Яна не займаецца. Бывае, нават пакінуць віна ці гарэлкі на дне. "Глынеш, маці?" Яна ўсміхаецца: "Глыну!" — "Колькі табе гадоў, бабуля?" — "Сто!" — смяецца. І яны рагочуць. "Малайчына! — кажуць. — Пасля аванса зноў прыйдзем. Жыві!" Калі віно салодкае — выпівае, калі гарэлка — пералівае ў другую бутэльку: надта хораша для націркі перад сном, як баяць ногі, а нанач яны моцна баяць.

Бутэлькі Яна аддае маладому бамжу, што кожны дзень прабягае тут. Любых размоў ён пазбягае, акрамя бутэлькі яму нічога не трэба. Весела Ёй пазіраць на яго: міліцэйскія штаны, жаночая кофта, капялюш з шырокімі палямі, — а бож сярдуе. "Чаго лыбіцца?" — "Прыгожы ты!" — "Вось дура", — не згаджаецца божж. Бутэлькі, аднак, забірае. А дзякуй сказаць — не, ніколі. Зрэшты, Ёй дзякуй не трэба.

Чаго лыбішся, смяешся, рагочаш-хагочаш — гэта пытаўся ў Яе людзі ўсё жыццё. Яна ўсміхалася і не адказвала: як адказаць? Не сумна Ёй, нават весела — васьмь і лыбіцца. Ці ж забаронена? Не.

"Паплач, Каця, лятчэй будзе", — гэта Яна таксама чула ўсё жыццё. Можна, Яна і плакала, толькі ніхто таго не бачыў. А навошта ім бачыць? Бачылі іншае: слёзы градам, а Яна ўсміхаецца. "Ты, пэўна, і ў труне ўсміхацца будзеш", — сердаваў муж Яе, Іван. "Вось ужо плакаць сапраўды не буду", — усміхалася. А колькі паўсміхалася, як зразумела, што ні грошай, ні кватэры, ні сына? Сыпала, як гарохам.

А як прапалі грошыкі ў дзевяноста першым? Дзевяць год збірала-адкладвала для ўнучанькі па капейцы-рублукі, спадзявалася, будзе выходзіць замуж, а Яна ёй — на! На пярсцёнак ці суценку.

Адабралі! Ішла тады з ашчаднай касы дамоў, падняўшы вочы да неба, каб не праліваліся. "Што ж вы такое зрабілі? — думала. — Навошта вам мае грошыкі?" Потым... Ды што ўспамінаць? Знік сын, а праз год Клава, жонка ягоная, знайшла другога дый і пакаціла з ім, з унучачкай, куды — ведае Бог. Прыйшла, а іх няма. Іншыя людзі жылі. "Што вам, бабуля?" — "Не, нічога". — "А чаго ўсміхаецца?"

А як не ўсміхацца? Весела жыць.

Трэцяя пакупніца — жанчына сур'езная. Маўклівая, нават пахмурная. Бачна — дзелавая. Ніхто нічога пра яе не ведае, а як з'ўляецца, змаўкаюць, быццам не даюць веры ці пабойваюцца. Каму купляе малако — ці сабе, ці дзецям — не кажа. За тое і ганяць, нельга так: прыйшоў-пайшоў. Трэба слова мовіць, ці хаця б пастаяць з людзьмі хвіліну. І хада ў яе дзелавая: раз-два. Але ж аднойчы і яна загаварыла. "Дзе вы жывяце, бабушка? — спытала. — Сям'я ў вас ёсць?" — "А як жа, — адказала баба Каця, усміхнуўшыся. — Вось яна, Маня і Ваня". — "Не, вы жартуеце, а я сур'эзна". — "І я". Насамрэч, Яна і не думала жартваць. Яна ўвогуле ніколі не жартавала. Якія жарты на васьмідзесятых годзе жыцця? "Мой муж мог бы дапамагчы вам у дом састарэлых". — "Састарэлых? Ну што вы! Я яшчэ маладая". — "Што вы ўсміхаецца? Я сур'эзна". — "І я". Пацепнула плячыма, відаць, пакрыўдзілася. Чаго?

А жанчыны ўзрадаваліся. "Няхай бы сама — у састарэлых". — "Дык яна яшчэ маладая". — "Якая — маладая? Гадкоў пяцьдзесят ёсць? Хутка ўжо, хутка..."

Чацвёртая Яе пакупніца, маладая-развядзеная, заўсёды спазняецца, ляціць-скача-коціцца, на дзвюх работах стараецца, валасы дыбам, спіна мокрая. "Ой, думала, не паспею... Ой, слава Богу!" Жанчыны ёй усміхаюцца: тры хвіліны пастаць — усё распавядзе і пра сябе, і пра былога мужа, і пра сваякоў у Маскве, у Магілёве. Асабліва пра мужа. Аднак тры гады, як развядзена, — дастаў ён яе сваёй дзікунскай рэўнасцю, — але і цяпер з языка не сыходзіць. Ну а ён тры гады цікуе па вечарах ля дома: убачу, кажа, з кавалерам, абодвух заб'ю". "І заб'е! — рагоча. — Такая ў яго любоў вар'яцкая". Харошая жанчынка. Малако купляе дачушчы, кроў у яе дрэнная, а піць дачушка не хоча, кожны глыток — са слязьмі...

Канечне, па-рознаму жывуць людзі, хто лепш, хто горш. Хто задаволены, хто не. Зоська, напрыклад. Усё ў яе добра, жыве пры дзецях, пры ўнучках, ніхто не п'е, не б'ецца, кватэру атрымалі — кватэрышчу, а яна: лепш і не жыла б, кажа. Як

гэта — лепш? Што ты, Зоська! Жыць добра!.. Або так: пажыць трохі на белым свеце, што ні кажы, цікава. Што, не так? Ну, не ведаю. Мне цікава.

Канечне, цікава, думала Яна, калі вялікі грузавік з пажыткамі Зоські павольна пакаціў да вялікай дарогі. Зоська вытыркнулася ў брэзентавае акенца і ўсё махала, махала рукой. Не, усё ж яна памыляецца. Жыць можна! Во толькі каб дамок які даў, або кватэрку якую — кватэрышча ёй не трэба!.. Аднак цяпер нічога нікому не даюць, усё купляць трэба.

Канечне, страшнавата было, як адзін за адным ад'язджалі людзі. Учора вокны цяліліся, а сёння не. Дымок учора віўся з коміна, а сёння не. Яна і не заглядвала ў гэтыя дамы. І ў хату Зоські не зайшла ані разу.

Аднак затрымалася Яна сёння тут з размовамі. Час ужо і вяртацца. Цяпер — да вечара, калі прыйдзе сюды чарговы раз. Маня з лёгкім выемем заўсёды бегла дамоў ахвотна і лёгка. А Ваня — не, яму падабалася сярод вялікіх дамоў. Асабліва, як — дзецi. Хто цукерку дасць, хто смачную скарынку хлеба. А то і сам знойдзе якую паперчыну, непапалак — жуе. Даводзілася цягнуць з усяе моцы.

Яшчэ трэба было зайсці ў краму, купіць хлеба. Раней Яна прывязвала Маню і Ваню за ліхтарны слуп ля ўваходу. Тут людзі пакідалі сваіх сабачак, і сабачкі падазрона пазіралі на Маню і Ваню. Большасць з іх ніколі і не бачыла такіх жудасных звяроў. Але ж аднойчы выбег гаспадар крамы, пачаў крычаць — што гэта за брыдота, адно коз ды казлоў тут не хапала, даў выпятка Маню ў жыўот. Так што цяпер, вярнуўшыся дахаты, Яна прывязвала Маню і Ваню да ліпкі і тады ішла ў магазін.

Паветра тут, ля возера, заўсёды было харошае, увесну пахла кветкамі, зімой чыстым снегам. Праўда, сёння ўсе пахі перабіваў нейкі іншы — ці то газы, ці саялкі. Што гэта? Нейкі бульдозер, натужліва равучы, зграбаў да кучы бявенні. Трактарыст чамусьці падаўся ёй знаёмым. Ну, так, той самы малады хлопец, што прыязджаў сюды месяц таму. Рыжыя кучары віліся, як дым з коміна, васьмь-восьмь паляяць.

Такіх прыгожых трактарыстаў Яна ніколі не бачыла.

Не адразу ўцімала, што бявенні тья — Яе дамок.

Доўга пазірала на іх.

Працаваць трактарысту, пэўна, падабалася, або, можа, зарабляў добра — усміхаўся.

А трохі ўбаку стаяў і назіраў за ўсім начальнік, які таксама прыходзіў сюды месяц таму, з чэравам цераз папужку, лысы, што яйка. Быццам шкарлупіне зверху, а ўнутры жаўток. Яму таксама работа падабалася, таксама ўсміхаўся. Нават жыццё, можа быць, падабалася, такое здараецца. Чаму ж не: сонейка, ветрык свежы з возера павявае, птушкі спяваюць, грошыкі ёсць.

Не смяяліся адно Маня і Ваня. Маня не смяялася, таму што заўсёды пазірала на Ваню: як ён, так і яна. А Ваня нічога не разумеў, ён таксама пазіраў на Маню і нічога не бачыў, акрамя яе.

Ды яшчэ баба Каця не смяялася. Ну, гэта ясна: старая, хопіць, колькі можна, адсмяялася сваёй.

Урэшце рэшт, што гэта за дом? Увосень і ўвесну сыра, узімку холадна. Адно летам добра. Але ж летам можна і так, як Маня і Ваня, пад ліпкаю, а зімой... Усміхнулася: да зімы далёка.

Вуліца была шырокая, машыны несліся як звар'яцелья, але ж іншым разам, калі Ваня быў у настроі, яны пераадоўвалі яе за адзін сігнал святлафора. Але і здаралася, што спыняліся пасярод, на астраўку бяспякі. Канечне, кіроўцы, убачыўшы Яе з казой і казлом, смяяліся, нешта крычалі, сігналілі. Ёй таксама было трохі смешна, Яна і сама пасмяялася б з імі за кампанію, толькі ж Ваня мог у любы момант скокнуць убок, і што тады? Моцна трымала яго за вярхоўку правай рукой, Маню левай. А за спінай вісеў мяшчак з пажыткамі — усё самае каштоўнае, што мелася ў Яе і было заўсёды пры Ёй.

Два разы на дзень яны пераадоўвалі гэтую вуліцу: раніцай, калі выпраўляліся да сваіх пастаянных кліентаў, і ўвечары. Канечне, можна было б падаць Маню на месцы, прывязаць з Ваняй ля возера і занесці малако. Але ж справа ў тым, што кліенткі Яе — людзі не простыя, хочучы, каб даўла Маню ў іх уласны посуд, на іх уласных вачах. Малачка п'юць толькі свежае, сырадоўнае, а таму бяруць патроху — па паўлітра, часам літр. Маня каза добрая, малочная, да чатырох літраў дае летам за дзень, а разлічваюцца гаспадынькі няблага, і за гэтыя грошы Яна можа купіць сабе і батон і крупы, і масла, і нават мяккай каўбаскі.

Яшчэ можна было б Ваню пакінуць аднаго каля дома, і аднойчы паспрабавала — ледзь не засліўся на вярхоўцы, якой прывязала яго — гэтак ірваўся ўслед, гэтак любіў Маню і баяўся застацца адзін. Было за што любіць: ласкавая Маня, пшчотная, паслухмяная. Дый прыгажуня.

Маня таксама да яго цягнулася. Прынамсі падчас даення заўсёда пазірае на яго, маўляў, васьмь я якая малочная, якое вымя ў мяне далікатнае, ружовае, якія сасцы... Зноў жа, сакавітую галінку заўсёды абгрызе толькі з аднаго боку, — паеш і ты, Ваня.

На гэтыя малочныя грошы і жыла Яна, а пенсію сваю маленькую — такую маленькую, што ў ашчадным банку заўсёды па два разы глядзелі ў камп'ютэр, што ў той бінокуляр, — ці праўда? — Яна апошнім годам увогуле не брала, хай ашчаджаюцца, можа, назбіраецца столькі, што... Ды ўжо ж прыдумае, як з імі абысціся, што зрабіць. Грошыкі — гэта ўсё. Няма нічога мілейшага за іх. Вось толькі запознілася Яна з такім разуменнем. Канечне, усё жыццё любіла іх, як усе людзі, аднак не так, як цяпер. Ого, грошыкі!.. Людзі здольны дзеля іх на ўсё. Гэта Яна добра адчула на сваёй старой скуры.

Ідзе Маня ахвотна, нясе вымя годна, далікатна пастуквае маленькімі капыткамі-абцасікамі. Налілася сасцы за ноч, капае малако на асфальт. Ведае Маня, што хутка, там, каля прыгожых высокіх дамоў, будзе ёй палёгка. Ды і гасцінцы будуць — хто прынясе хлеба, а хто і цукерку. Ну а Ваня то адстае, то забягае наперад, ірвецца да кожнай сметніцы, высока задзірае крутарогую галаву, трасе бародкай, — думае, што Маня любюецца яго мужчынскаю прыгажосцю.

Хлебам Маню частуюць амаль усе пакупніцы, а васьмь Леначка, унучка бабы Тоні з высокага дома, заўсёды прыносіць цукерку. Бяда напаткала іх. Бацька ўжо колькі год траву сабакам косіць, а маці паехала ў Маскву на заробкі ды і знікла.

Лена дзяўчынка лагодная, усмешлівая. Спадзяецца, што вернецца, знойдзецца мама. А як яна знойдзецца, калі год прамінуў — ні слыху, ні дыху. Заўсёды просіць дазволу падаць Маню трощачкі і аж расчырванеецца, узмакрэе ад хвалання, пакуль уладкоўваецца на раскладным зэдліку, пакуль надойць шклянку далікатнымі пальчыкамі. Добра было б зменшыць дану для іх, але ж — грошыкі. Трэба грошыкі.

"Баба Каця, — пытаецца ў Яе Леначка, — а Маня і Ваня — сям'я?" — "Так, сям'я". — "І козачкі ў іх будуць?" — "Будуць". — "Бабуля, — умольна пазірае на бабу Тоню Леначка, — хачу козачку". — "Дзе ж яна ў вас жыць будзе, унучка?"

Мінулым летам прынесла Маня дзвюх козак. Што з імі рабіць? У суп — рука не падымаецца. Панесла на рынак, у Ждановічы. Людзі міма ідуць — спыняюцца, усміхаюцца, дзеткі па галоўках пагладжваюць, а васьмь купіць — не, не хочучы... Ледзь прадала нейкай старой з вёскі. Амаль за "так", абы пазбавіцца.

Адна з пакупніц, з суседняга дома, жанчына маладая і надта капрызлівая. Моршчыца-крывіцца, прыносіць сурвэткі, каб працірла рукі перад даеннем, і ўсё роўна пазірае, быццам глынула палыннага ўзвару. Найлепш было б адмовіць ёй, а як? Муж у яе хварэе на страўнік, і малако яму добра дапамагае.

Пакупніц у Яе чацвёрта, усе перазнаёміліся, нават пасябралі. Атрымаўшы сваё малако, развітваюцца не спяваюцца, абменьваюцца навінамі, у каго што: зяць ці нявестка падняліся з левай нагі, унучка прыйшла дамоў пад раніцу, унучак прынёс у кішэні пачак цыгарэт. Падыходзяць да Яе і проста пагаварыць, — не, не маладыя, маладымі няма калі, — старыя, каторых дзеткі прывезлі з вёсак. Дарэчы, прапанавалі пазнаёміць з адзінцом шаноўнага веку — без гаспадыні жыве ў двухпакаёўцы. Прапанова цікавая, але ж куды падзець Маню і Ваню? Столькі год яны кармілі Яе, а цяпер? Не ўжо, будуць жыць разам да апошняга, пакуль не прыедзе бульдозер ламаць дом. Ды што бульдозер, дамок Яе, дакладней, хатка на курыных ножках, павалілася ўжо на той бок, дзе ганак, быццам вінавацілася перад людзьмі за сваю старасць і слабасць. Зразумела, што і дзверы перакасіліся, і вокны, але ж — лета! — можна жыць.

Канечне, каб ведаць, што ў гэтага старога ёсць грошыкі... Вось толькі ў старасці людзі часта становяцца скупымі. Ёсць грошыкі, а не дасць. Спаць будзе на іх, памрэ, а не прызнаецца, дзе хавае... Яна таксама стала скупой. Відаць, так і павінна быць. Урэшце скупаць не дураць, яна абарона чалавеку. Ёсць у кожнага апошнія, а таму найважнейшыя справы, і каб скончыць іх, патрэбны грошыкі, тады і паміраць прасцей. Менавіта так: трэба грошы, каб добра памерці. Вось толькі ёсць ў Яе яшчэ адна справа, акрамя таго, каб памерці, — важная, важней не бывае.

Тут, ля возера, калісьці была вёсачка, тут Яна і жыла ўсё жыццё, але ж год таму апошнія насельнікі пакінулі яе: за бугором, сто-дзвесце крокаў, ужо даўно грымеў велізарны горад. Усім выпісалі харошыя кватэркі, а каму і кватэрышчы, усе пераехалі, са слязьмі і песнямі, грэюцца цяпер і ўзімку, і летам.

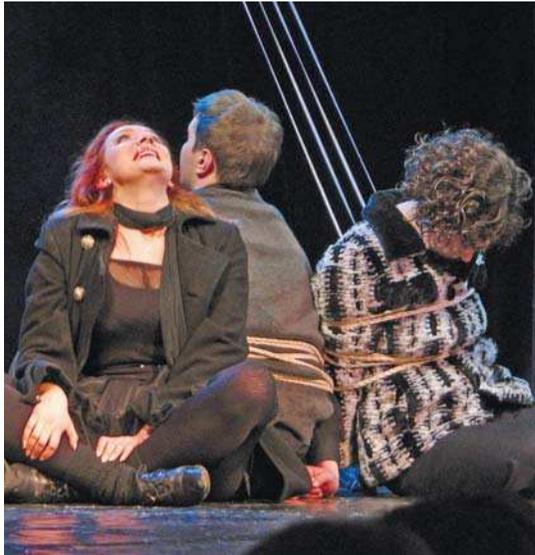
На фоне імправізацыйных выкрутасаў, гісторый з савецкага дзяцінства і разбітага бюсціка Леніна ў спектаклі тэатра "ARTИШОК" з Казахстана (Гран-пры сёлета года форуму. — Рэд.); на фоне сцэнаграфічных эксперыментаў з арэямі і ўвасабленнем гарадской вуліцы з ліхтарамі і сілуэтамі мінакоў Дзяржаўнага "Пятага тэатра" з Омска; на фоне разважанняў пра ступень чалавечай правяднасці ў ваенна-палых умовах кіеўскага "Тэатра 19"; на фоне правакацыйнай агаленасці жаночага цела польскага тэатральнага таварыства "A Part" і не менш правакацыйных забойстваў дзяцей і бацькоў у спектаклі "Чалавек-падушка" Екацерынбургскага ТЮГа беларускі тэатр, прадстаўлены на форуме, выглядаў досыць бледна і неяк скамянела.

Перадусім глядачы пабачылі спектакль гаспадароў, Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра, "Шалёны дзень, або Жаніцтва Фігара" паводле п'есы П. Бамаршэ. Пастаноўка прымяркоўвалася да 120-годдзя тэатра, рэжысёр, Б. Гурэвіч, быў "выпісаны" з Санкт-Пецярбурга, але гэтыя акалічнасці не паўплывалі на тое, каб "Жаніцтва Фігара" стала выбітным творам сярод шэрага камедыяў у беларускім тэатры.

Класічная камедыя ў сучасным беларускім тэатры, як правіла, уяўляе сабой невыразную пастаноўку без належнага рэжысёрскага вырашэння, але з добрай сцэнаграфіяй і пышнымі, густоўнымі ці безгустоўнымі, касцюмамі пэўнай эпохі. Разлічаная яна на сярэдняга абыякавага, які прыходзіць у тэатр адпачыць, і галоўнае, чым яго спрабуюць здзівіць і расмяшыць, — гэта сюжэт, звычайна добра вядомы (а калі камусьці і невядомы, то зразумелы пасля першых 20 хвілін дзеяння), і аўтарскі тэкст, ніяк не прычэпаны рэжысёрам. Адзінае, што можа парадаваць, — асобныя акцёрскія работы.

Магілёўскі спектакль у гэтую схему ўкладаецца цалкам. Звярнуць увагу можна на некалькі работ акцёраў старэйшага пакалення: В. Галец (Бартала), Р. Белацаркоўскі (Базіль) і К. Печнікаў (Антонія). Можна заўважыць цікавае сцэнаграфічнае вырашэнне альтанкі, якая адразу асацыіруецца ў глядача з паркам у класічным французскім стылі. Але агульнае ўражанне ад спектакля ствараюць не паасобныя мастацкія і акцёрскія знаходкі, а прадказальна-плакатны прыём перадачы хуткай змены падзей у "шалёны дзень" праз хуткасць вымаўлення слоў і перамяшчэння персанажаў па сцэне, адсутнасць

У Магілёве прайшоў IV Міжнародны маладзёжны тэатральны форум "M.@rt.кантакт". Сёлета беларуская тэатральная моладзь кіравалася толькі першай часткай галоўнага запавету ўсялякага фестывалю: людзей паглядзець і сябе паказаць. Паглядзець, і праўда, было на каго, а вось паказаць сябе на "M.@rt.кантакце-2009" не атрымалася...

Сябе паказаць?

M.@rt.кантакт: бляклы малюнак беларускімі фарбамі

рэжысёрскага пераасэнсавання тэксту і пошукаў сувязі з сучаснасцю. Спраба прадставіць глядачам беларускі студыйны тэатр аказалася таксама няўдалай. Спектаклю "Эмігранты" паводле п'есы С. Мрожака мінскага тэатра "Кампанія" (рэжысёр А. Саўчанка) бракавала сацыяльнага падмурка, пабудаванага менавіта для беларускага глядача. Супярэчнасць абагульненасці вобразаў эмігрантаў і іх канкрэтнага тэаграфічнага становішча (нямецкамоўная краіна) выглядала непераканаўча. Прага рэжысёра і мастака-пастаноўшчыка да рэалістычнасці прывяла да таго, што сцэнічная прастора аказалася перанасычаная драбязямі. Дыялог двух галоўных герояў час ад часу "развальваўся", а сацыяльная дэзарыентаванасць за-

мінала глядачу што-небудзь зразумець... "Дадому" паводле п'есы А. Паповай Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа (рэжысёр В. Баркоўскі) быў самай цікавай беларускай работай на форуме. Спектакль зроблены своеасабліва, непаўторным рэжысёрскім почыркам: з любоўю да аскетыхчых дэкарацый, да працятай стужкамі сцэны, з пільнай увагай да пластыкі, да рэзкіх грубаватых рухаў (рэмінісцэнцыя прыяснасці з новай еўрапейскай драмы), з экспрэсіўнай гратэскавасцю. Адзінае, чаго не хапала ў гэтым яркім рэжысёрскім малонку, — больш выразных акцёрскіх работ. Але складаная эстэтыка гэтага спектакля засталася незразумелай для значнай часткі глядачоў...

Прыемнага, канечне, у такім фестывальным малонку няшмат. Але онлайн праект форуму "Майстэрня маладой рэжысуры" пакінуў глядачам надзею на лепшае. Тэксты маладых драматургаў С. Пірэя, А. Шчуцкага і М. Рудкоўскага, а таксама работа нядаўняй выпускніцы БДАМ рэжысёра К. Аверкавай з урыўкам п'есы Рудкоўскага "Ана і ананас" пераканалі глядачоў што яркія фарбы ў беларускіх тэатральных малонках будуць, а няўдалае фестывальнае імгненне не ператворыцца ў традыцыю і тэндэнцыю.

Алена МАЛЬЧЭЎСКАЯ
На здымках: сцэны са спектакляў "Дадому", "Эмігранты" і "Шалёны дзень, або Жаніцтва Фігара".
Фота Яўгенія Алефірэнкі

За адданасць тэатру

З нагоды Міжнароднага дня тэатра ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Беларусі адбылося ўручэнне прэміі IX конкурсу імя Івана Ушакова.

Конкурс, як вядома, з'яўляецца рэспубліканскім, адкрытым і праводзіцца нашым музеем з мэтай ушанавання памяці занага беларускага мастака-сцэнографі і падтрымкі тэатральных мастакоў, заахвочвання іх на стварэнне высокамастацкай сцэнаграфіі. Конкурс заклікае садзейнічаць пошуку новых форм, эксперыментаў у сцэнаграфічнай аўтарскай дзейнасці, росту прафесійнага майстэрства і папаўнення скарбніцы айчыннага сцэнаграфічнага мастацтва новымі творчымі здабыткамі. У складзе конкурснага журы — прадстаўнікі Міністэрства культуры краіны, Беларускага фонду культуры, саюзаў тэатральных дзеячаў і мастакоў, Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь. Узначальнае журы старшыня БФК Уладзімір Гілеп.

Сёлета першай прэміяй і грашовым ўзнагароджаннем адзначана Вольга Мацкевіч, мастак-сцэнограф Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, за афармленне спектакля "Пінская шляхта" паводле В. Дуніна-Марцінкевіча. Другую прэмію конкурсу атрымала Дар'я Волкава, мастак-сцэнограф Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача, за работу ў спектаклі "Запіскі звар'яцелага музыканта" паводле М. Гогаля, з правам правядзення сёлета персанальнай выстаўкі ў зале Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры. У конкурсе 2009 г. таксама ўдзельнічалі Юры Саламонаў (Мінск абласны драматычны тэатр, пастаноўка "Не судзімы будзеце..." Я. Галавацкага), Аляксандр Толкач (Слоніміскі драматычны тэатр, "Спакуса" А. Якімовіча), Тацця-

на Нерсіян (Беларускі дзяржаўны тэатр лялек, "Балада пра белую вішню" С. Клімковіч). Паводле сталай традыцыі да свята ў музеі далучылася Нацыянальная камісія па справах ЮНЕСКА ў Рэспубліцы Беларусь. Яе старшыня Уладзімір Шчасны ўручыў дыпломы ЮНЕСКА журналістам за ўнёсак у пашырэнне ведаў пра тэатр Беларусі. Сёлета дыпламантамі сталі супрацоўнікі Белтэлерадыйкампаніі: рэжысёр праграмы "Добрай раніцы, Беларусь!" Наталія Бабкова, загадчык аддзела навін культуры АТН Першага тэлеканала Міхась Равуцкі і карэспандэнт АНТ Аляксандр Мацяс. Дарэчы, менавіта па ініцыятыве ЮНЕСКА і было ў 1961 г. прынятае рашэнне адзначыць Міжнародны дзень тэатра штогод 27 сакавіка. Спецыяльна да свята супрацоўнікі музея наладзілі выстаўку з твораў заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі І. Ушакова, большасць якіх выстаўляецца ўпершыню.

Павел АМЯЛЬКОВІЧ,
вядучы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь

Красавік запомніцца тым, што...

Музей гісторыі беларускага кіно ажыццяўляе на працягу гэтага месяца праект "Фільмы-юбіляры 2009 года". Да 30 красавіка тут можна паглядзець лепшыя кінастужкі мінулых гадоў. Самая старая з прапанаваных глядачу — "Зламаная атожылі" амерыканскага рэжысёра Дэвіда Уорка Грыфіта — сёлета адзначае 90-годдзе з дня выхаду на экран. Увайшоў у праграму і фільм-легенда Сяргея Эйзенштэйна "Іван Грозны", зняты 65 гадоў таму.

калегі, сябры, прыхільнікі творчага таленту Валянціны Ераньковай адзначаць яе 60-годдзе. Сцэнічную дзейнасць яна пачынала як драматычная актрыса. Працавала ў тэатрах Бабруйска і Мінска, з 1978 па 1994 год — у Беларускай рэспубліканскай ТЮГу. І ўрэшце занялася прафесійнай рэжысурай: спачатку ў Беларускай дзяржаўным маладзёжным тэатры, затым — у Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Максіма Горкага, дзе працуе рэжысёрам-пастаноўшчыкам з 1996 г. На гэтай сцэне з нагоды юбілею Валянціны Ераньковай ладзіцца паказ яе лепшых пастацовак: "Валянцінаў дзень" Івана Вырыпаева, "Утайманне свавольніцы" Уільяма Шэкспіра, "Жаніхі" Мікалая Гогаля. А сёння, 24 красавіка, горкаўцы правядуць творчую вечарыну свайго вядомага рэжысёра.

кожны ахвочы можа бясплатна наведаць канцэрты X фестывалю духоўнай музыкі "Залатагорская ліра". Ён праходзіць у Мінску з удзелам музыкантаў Беларусі, Літвы, Польшчы, Расіі. Канцэрты харавой і арганнай музыкі адбываюцца ў касцёле святога Рохана. На афішах — знаёмыя імёны арганістаў Дарыюша Гайдукевіча (Польшча), Аляксандра Ісакава (Літва) і дацэнта Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Уладзіміра Неўдаха — на фестывалі выступаюць студэнты яго класа. Арганізатары фестывалю падрыхтавалі прэзентацыйны кампакт-дыска "Спяваюць хоры Чырвонага касцёла". Хор "Менка" пад кіраўніцтвам Кірылы Насева ды піцёрскія музыканты прадставілі эксперыментальную праграму імправізацый у духу сярэднявечных абертонавых спеваў. Выканаўцы сцявяджаюць, што і слуханне, і спяванне абертонаў, якія маюць высокакачэстотную прыроду, падсілкоўваюць кару галаўнога мозга, аднаўляюць сілы арганізма, спрыяюць глыбокай рэлаксацыі, умацоўваюць імунітэт. Усе гэтыя ўласцівасці маглі правярць на сабе наведнікі канцэрта, які адбыўся 20 красавіка. Мабыць жа, невыпадкава абертонавое гучанне выкарыстоўвалася ў шматлікіх традыцыях сакральных спеваў?.. "Залатагорская ліра" гучыць у сценах старадаўняга храма да 25 красавіка.

да 200-годдзя з дня нараджэння Мікалая Гогаля Нацыянальны мастацкі музей Беларусі наладзіў тэматычную экспазіцыю "Мікалай Гогаль і яго героі ў творчасці мастакоў XX стагоддзя". Як вядома, яшчэ сучаснікі геніяльнага пісьменніка ілюстравалі яго кнігі. А ў XX стагоддзі гогалеўскія творы захаплялі майстроў выяўленчага мастацтва трапіснаю характарыстык персанажу, каларытнасцю і пэтызацыйнай вобразу, рэд-каснай назіральнасцю і выразнасцю моўных штрыхоў.

Адным з лепшых савецкіх ілюстрацый гогалеўскай прозы быў Анатоль Лапцеў (яго малюнкi прыом, якія размяшчаліся ў тэкспе паэмы "Мёртвыя душы", выддзенай у 1957 г., прадстаўлены на выстаўцы ў нашым музеі). Цікава, што "Мёртвыя душы" ілюстравалі і Марк Шагал: аформленая ім кніга была выддзена ў Парыжы ў 1948 г. Беларускі мастак Міхась Філіповіч ілюстравалі "Тараса Бульбу" (1929 г.), яго ўкраінскі колега Міхайла Дзерагус — аповесць "Ноч перад Раством" (1946 г.). Героі "Рэвізора" і "Мёртвых душ" увасобіліся нават у серыю фарфаровых статуэтак "Гогалеўскія тыпы" (1953 г.), створаную ленынградскім скульптарам Барысам Вараб'ёвым. Спрычыніцца да візуальнага свету хрэстаматыйных літаратурных вобразаў і дапаможа выстаўка, якая працуе да 4 мая.

Лана ІВАНОВА
На здымках: рэжысёр-юбіляр Валянціна Еранькова; гогалеўскія вобразы ў кніжнай графіцы.

Паводле законаў фізікі

— У 2007 годзе кінастудыя выпусціла восем стужак, у 2008-м — дзесяць. Сёлета плануецца выпусціць дванаццаць. Ці дасць павелічэнне колькасці якасны вынік?

— Я думаю, што дасць, бо паводле законаў фізікі колькасць заўсёды перарастае ў якасць. І сітуацыя, якая цяпер склалася, мяне вельмі радуе. З'явіліся тэндэнцыі да высака якаснага і высокамастацкага кіно. Разумею, паводле кожнага газетнага артыкула можна здымаць кіно, але якое гэта будзе кіно?.. Паспех стужкі залежыць, па-першае, ад добрай драматургіі, па-другое, ад прафесіяналізму рэжысёра. І плюс каманда, канечне. А паспех заўсёды можна пралічыць, як гэта робіць Галівуд, напрыклад. Але калі паводле сцэнарыя не адбываецца ніякага дзеяння, дык гэта не кіно, а песня азіяцкага пастуха. Кіно — заўсёды герой, мэты, перашкоды. Схема, паводле якой Папялушка ператвараецца ў прынцэсу. Глядач павінен за чымсьці сачыць. Цяпер у нас у запуску сцэнарыі, якія, спадзяюся, ператворацца ў сапраўднае, моцнае кіно. Не так даўно была задача дзвюх нашых кінастужак: "Навагоднія прыгоды ў ліпені" рэжысёраў А. Туравай ды І. Паўлава (аўтар сцэнарыя А. Турава) і "Кадэт" рэжысёра В. Дудзіна (аўтары сцэнарыя В. Бялко, Я. Амельчанка, А. Жук, паводле аповесці А. Жука "Помста матылюкоў"). Гэта вельмі годнае кіно. Хутка пачнуцца здымкі стужкі "Масакра" (аўтар сцэнарыя А. Качан, рэжысёр А. Кудзіненка). Планка дасягненняў павышана. І, як кажа наш генеральны дырэктар Уладзімір Пятровіч Замяталін: "Мы не маем права на дрэннае кіно".

— А ці ёсць сярод новых работ стужкі, якія змогуць прэтэндаваць на права звацца высака якаснымі?

— Безумоўна, гэта "Навагоднія прыгоды ў ліпені" А. Туравай. Такое кіно сапраўды цікавае сучасным дзецям: захапляльны сюжэт, дынамічны мантаж, шмат графікі, мультыплікацыі, музыкі. Абсалютна новая кінамова. Дзіцячае кіно цяпер наогул рэдка здымаецца. А яно вельмі запатрабаванае. Адзіны недахоп — такія стужкі досыць доўга здымаюцца. А. Турава, дарчы, ужо распачала новую працу паводле ўласнага сцэнарыя — "Рыжык". Алена — дачка нашага знакамітага рэжысёра Віктара Турава. Яна чалавек з сур'ёзнымі традыцыямі і добрым густам. Шмат гадоў займалася анімацыяй. Піша сцэнарыі. Пастаянна ў творчым пошуку. І можна ўжо з упэўненасцю казаць, што ў нас ёсць рэжысёр са сваім почыркам. Калісьці работы Л. Нячаева на "Беларусьфільме" адрозніваліся аўтарскім стылем. Яго "Прыгоды Бураціна", "Пра Чырвоны Каптурок" і іншыя фільмы прынеслі славу беларускаму кінематографу, глядзяць іх і сёння.

Неўзабаве адбудзецца задача псіхалагічнай драмы "Інсайт" (аўтар сцэнарыя А. Калюнова, рэжысёр Р. Грыцкова). У разгары здымкі стужкі "Ваўкі" (сцэнарыі А. Чакмянёва, рэжысёр А. Колбышаў).

Нацыянальнае кіно. Працяг традыцый...

Галоўны рэдактар Нацыянальнай кінастудыі "Беларусьфільм" Наталля СЦЯЖКО перакананая, што час высака якаснага беларускага кіно падыходзіць. А фразы: "Усё будзе!" гучыць як сапраўдная мантра. Рэканструкцыя "Беларусьфільма" працягваецца. І змены, якія тут адбываюцца, абяцваюць нам новае, зусім іншае кіно. Але тое, чаго не змогуць змяніць пераабсталяванне тэхнічнай базы, новыя будынкі і пляцоўкі, зразумела ж, застаюцца. Наша размова — пра творчую "рэканструкцыю" і пра будучыню "галоўнага з мастацтваў".

Дарэчы, сярод таго, што цяпер у запуску, праходзяць работ няма. Здымаюцца, канечне, серыялы: "Снайпер", "Пакушэнне" (аўтар сцэнарыя Г. Шпрыгаў, рэжысёр А. Яфрэмаў). Гэта той прадукт, які заўсёды будзе прыносіць грошы.

— Дзіцячыя кінастужкі заўсёды былі візітоўкай "Беларусьфільма". На чым яшчэ збіраецца выхоўваць маладоша пакаленне?

— У нас цудоўная мультыплікацыя! Нядаўна наш мультфільм "Аповесць мінулых гадоў" атрымаў прыз "За лепшае выяўленчае вырашэнне" на XIV фестывалі анімацыйнага кіно ў Суздаль. Гэта вельмі прэстыжная ўзнагарода: усяго ў конкурснай праграме ўдзельнічала 120 работ. Незразумела толькі, чаму нашы тэлевізійныя каналы не бяруць і не паказваюць беларускія мультфільмы. Гэта ж стаўленне і да нашага дакументальнага кіно, якое наогул трыумфуе ва ўсім свеце. Амаль на ўсіх фестывалях нашы дакументалісты атрымліваюць прызы і Гран-пры. На нядаўнім паказе ў сталічным клубе дакументальнага кіно, што пры кінатэатры "Цэнтральны", не хапіла месца, каб размясціць усіх ахвочых. А на тэлебачанні нашай кінадакументалістыкі няма. Чаму? Гэта вялікае пытанне да адказных чыноўнікаў. У мяне, дарэчы ёсць ідэя, якую, спадзяюся, падтрымаюць многія дзеячы культуры: каб телеканал "Лад", які ж і задумваўся як канал сямейна-культуралагічнага зместу, вярнуўся да сваёй першаасновы і пачаў паказваць прадукцыю высокай якасці, у тым ліку і нашай кінастудыі.

— Наталля Рыгораўна, многія кінакрытыкі лічаць, што асноўная праблема нашага кінематографа ў поўнай адсутнасці незяржайнага кінасектара. Ці праблема гэта для нас?

— Ніхто ж не забараняе такому кінасектару быць. Але Беларусь — краіна невялікая, а кіно — задавальненне дарагое. Сярэдні бюджэт звычайнай стужкі (пра наш час, без сярэднявечных касцюмаў) — 1 ці 1,5 млн. долараў. Хто гатовы даць такія свае грошы? Прадзюсеры хочуць уклацца, каб потым яшчэ на гэтым і зарабіць. А на адной толькі Беларусі прыбытку не атрымаеш: падлічана, што, каб "адбіць" укладзеныя грошы, трэба, каб 2 мільёны чалавек 66 разоў паглядзелі стужку ў кінатэатры. Ва ўсім свеце ўкладваюцца вялізныя сродкі ў рэкламу. Мы ж амаль нічога не ўкладаем. Не рызыкуем, таму і няма ў нас незяржайнага кінасектара. Але вольна ў Украіне такая з'ява, як нацыянальнае кіно, амаль незалежна. Выпускаецца шмат тэлевізійнай прадукцыі, якая прасцей і хутчэй акупляецца. Нават самы слабы серыял пасля

100 працэнтаў дзяржаўнага фінансавання! І некаторыя крытэрыі вызначаны: мусяць быць цікавы і высака якасны сцэнарыі, плюс прафесійны рэжысёр. Кожны сцэнарыі праходзіць вельмі жорсткі адбор: спачатку ў нас у галоўнай рэдакцыі, потым на мастацкім саветае кінастудыі і, нарэшце, на экспертным саветае ў Міністэрстве культуры. І калі зразумела, што гэта добры сцэнарыі і здымаць будзе таленавіты рэжысёр, то і перашкод няма. Цяпер, у перыяд крызісу, калі шмат дзе кінавытворчасць спынілася, нам нават зайздросцяць, бо мы атрымліваем грошы ад дзяржавы. Узровень прадукцыі ўзняўся. Патэнцыял ёсць. Вярнуліся рэжысёры, якія раней працавалі ў Маскве. Маладыя, таленавітыя — будучае беларускага кінематографа. Аднак тут, на маю думку, "культура" маркетынгу. Усялякі тавар трэба рухаць наперад. Кіно — гэта таксама тавар. Трэба болей фестываляў, болей PR! Трэба весці да статкова агрэсіўную палітыку ў гэтай справе. Ніхто нас, зразумела, з распапачэньнямі абдымаюць на кінарынку не чакае. А фільмы годныя...

— Ну, а наогул адсутнасці незяржайнага кінасектара. Ці праблема гэта для нас?

— Ніхто ж не забараняе такому кінасектару быць. Але Беларусь — краіна невялікая, а кіно — задавальненне дарагое. Сярэдні бюджэт звычайнай стужкі (пра наш час, без сярэднявечных касцюмаў) — 1 ці 1,5 млн. долараў. Хто гатовы даць такія свае грошы? Прадзюсеры хочуць уклацца, каб потым яшчэ на гэтым і зарабіць. А на адной толькі Беларусі прыбытку не атрымаеш: падлічана, што, каб "адбіць" укладзеныя грошы, трэба, каб 2 мільёны чалавек 66 разоў паглядзелі стужку ў кінатэатры. Ва ўсім свеце ўкладваюцца вялізныя сродкі ў рэкламу. Мы ж амаль нічога не ўкладаем. Не рызыкуем, таму і няма ў нас незяржайнага кінасектара. Але вольна ў Украіне такая з'ява, як нацыянальнае кіно, амаль незалежна. Выпускаецца шмат тэлевізійнай прадукцыі, якая прасцей і хутчэй акупляецца. Нават самы слабы серыял пасля

чацвёртага продажу акупляе ўсе выдаткі. Таму і імкнучыся прадзюсеры ўкладзіць грошы ў розныя сіткомы. А нацыянальнае кіно — гэта ж прэстыж краіны. Гэта тое самае, што мець оперны тэатр. Оперны тэатр таксама ніколі сябе не акупляе. Але яно наўнаснасць — сведчанне таго, што краіна існуе.

Пра вайну... не пра вайну

— Кіраўніцтва кінастудыі неаднаразова пагрозлівала, што "лепі за ўсё ў нас атрымліваюцца фільмы пра вайну", што "кіно, падобнае да расійскага "Гітлер капут!", мы ніколі здымаць не будзем". Але, можа, ужо надышоў час выйсці з зямлянак і акупаў і звярнуць увагу на тое, на чым цяпер засяроджана лепшае кіно свету: гуманізм, міласэрнасць, любоў?

— Я адчуваю, што ваенная тэматыка шмат ужо каму надакучыла. Мы працягваем традыцыі славаўтага "Партызанфільма", але я не лічу, што гэта дрэнна. Чаму, дарэчы, наша кінастудыя атрымала такую назву? Калі пасля вайны пачыналі здымаць кіно, Беларусь была суцэльнай натурпляцоўкай: шмат рознай тэхнікі, разбураныя будынкі. Таму кіно пра вайну было прасцей і танней здымаць у нас, чым, скажам, на "Таджыкфільме". Расійцы і цяпер такія стужкі здымаюць менавіта ў нас. Але гэта толькі знешні бок. Я ўпэўненая, што кіно пра вайну здымалі, здымаюць і будуць здымаць. Вайна — экстрэмальная сітуацыя, калі выяўляюцца як лепшыя, так і горшыя чалавечыя якасці. Вайна — гэта момант ісціны. Вось чаму яна такая цікавая з пункта гледжання драматургіі. Мы і сёння здымаем кіно пра вайну. Пераможца конкурсу сцэнарыяў — "Дняпроўскі рубеж" А. Дударова, рэжысёр Д. Скварцоў. Гэта зусім новая кінамова. У аснове сюжэта — гісторыя абароны Магілёва, сітуацыя, якая дагэтуль не была вядомая шырока. Увогуле, лепшыя стужкі пра вайну тыя, дзе няма "стралялак". Так, фільмы — пра вайну, але гэта погляд на чалавечыя жыццё знутры. Быкаў жа,

напрыклад, пісаў не ўласна пра вайну...

Аднак, жанравая палітра і тэматыка ў нас досыць разнастайныя. "Масакра" — хорар, містычны трылер. Серыялы "Цень самурая" — іранічны дэ-тэктыў. "Дняпроўскі рубеж" — ваенная драма, "Інсайт" — псіхалагічная драма, "Рыжык" — дзіцячае кіно, "Ваўкі" — драма, серыял "Снайпер" — баявік. "Дрэва" — камедыя: сцэнарыі М. Мажар, рэжысёр А. Канановіч. Я ўскладаю вялікія спадзяванні на Аляксандра: гэта малады таленавіты чалавек, у яго вельмі арыгінальнае мысленне — гэта можа быць наш беларускі Гайдай ці Кустурыйца...

— Кіназнаўцы лічаць, што лепшае беларускае кіно было знята паводле твораў беларускіх пісьменнікаў. Дык, можа, каб вырашыць праблему з пошукам годных сцэнарыяў, трэба зноў звярнуцца да нацыянальнай літаратуры? Дык не толькі класічнай, але і сучаснай. У нас столькі таленавітых пісьменнікаў.

— Напрыклад?

— На думку аграду ўсплылі дэтэктывы Максіма Клімковіча і Уладзіміра Сцяпана. Дэтэктыў — захапляльны жанр.

— Былі ў нас сцэнарыі гэтых аўтараў, але адбор не прайшоў. Добрай літаратуры, сапраўды, шмат. Але не ўсялякую прозу можна адаптаваць у кінадраматургію. Кіно — гэта дзеянне. А ў літаратуры шмат перажыванняў, разважанняў, таго, што гэтак цяжка перадаць на экране. Мы, напрыклад, спрабавалі працаваць з творами Андрэя Федарэнкі. Пакуль не атрымалася. І яшчэ адзін нюанс. На жаль, паводле закона мы не можам замаўляць сцэнарыі аўтара. Мы працуем толькі з гатовымі сцэнарыямі: добрыя мы купім, а дрэнныя нам непагубныя. Але ж аўтар працаваў, нягледзячы на тое, які атрымаўся вынік. І нават калі сцэнарыі прайдуць мастацкі савет, экспертны савет, яшчэ не факт, што ён будзе дапушчаны да вытворчасці. А грошы аўтар атрымлівае толькі пасля таго, як яго сцэнарыі будзе запушчаны ў вытворчасць. Як бацьчы, сцэнарыст — самы неабаронены чалавек. Ды і ганарары ў нас невялікія. У 3 — 4 разы меншыя, чым у суседняй Расіі. Таму сапраўды годныя сцэнарыі аўтары імкнучыся аддаваць туды. І мы нічога з гэтым зрабіць не можам. Але ёсць людзі, якія працуюць выключна на сваёй любові да беларускага кіно. Наогул жа, сцэнарыі нам нясуць штодня. Але інакш, як макулатурай, гэтую плынь не назавеш. Аўтары ж крыўдзяцца, бо лічаць, што напісалі геніяльна...

Скажу так: усё будзе! Чаму б не зняць "Песню пра зубра" М. Гусоўскага: можа быць такі нацыянальны праект. Хутка будзем абмяркоўваць сцэнарыі пра Еўфрасінню Полацкую — таксама гэта вельмі важная для Беларусі.

Было! Ёсць... Будзе?

— Ці праўда, што беларускіх рэжысёраў будуць апраўляць на перападрыхтоўку ў Маскву і ў Санкт-Пецярбург?

— Была такая думка. Але мы пакуль ад яе адмовіліся. Ведаю, чалавек або таленавіты, або не. Ну, не падалаваў Бог у цемечка — нічога годнага і не атрымаецца. Усе нашы рэжысёры маюць адпаведную адукацыю. Выпадковых людзей, як гэта бывае часам на тэлебачанні, няма. А ВПК вучыць студэнтаў. Курсаў павышэння кваліфікацыі там няма. Хаця такая творчая прафесія вымушае вучыцца пастаянна. І нашы маладыя рэжысёры менавіта такія. Яны нахабныя і амбіцыйныя. Па-добраму! Яны прагнуць новых тэм. Яны шукаюць, назіраюць, спрабуюць. І небеспаспяхова. Напрыклад, А. Кудзіненка са сваім "Розыгрышам" атрымаў прызнанне ў многіх краінах свету.

— Але вольна стужка "Акупацыя. Містэры" А. Кудзіненкі, якая была ўключана ў праграму Маскоўскага міжнароднага кінафестывалу, у беларускі пракат так і не выйшла...

— Пытанне тут не да мяне. Гэтую стужку ён зняў сам, за свае грошы. А рэгістрацыйнага пасведчання чамусьці яму не далі. Але я вельмі рада, што Андрэй будзе працаваць у нас над стужкай "Масакра". Гэта перспектыўны рэжысёр, які дакладна вызначае свае мэты. І вельмі хоча працаваць ў Беларусі.

— Безумоўна, беларускае кіно было. А ці ёсць яно сёння?..

— Як у Караткевіча: быў, ёсць, буду (усміхаецца. — Г. К.). Так, было. Было кіно, якое ведае ўвесь свет. Потым надышоў такі памежны стан, калі выпускалася лепшае з горшага. Цяпер жа я бачу тэндэнцыі да акрыяння. Усе зацікаўленыя ў канчатковым выніку. Хацелася б, канечне, каб і якасць папярэдніх работ была лепшая. А вось дзве з апошніх стужак — "Навагоднія прыгоды ў ліпені", "Кадэт" — мяне вельмі парадавалі. Так што сёння кіно — ёсць. Будучыня беларускага кінематографа — за нацыянальнай тэмай. Мы ж адрозніваемся ад іншых славян. У нас свае традыцыі, культура, ментальнасць. Мы з задавальненнем назіраем на экране за тым, як жывуць людзі ў Англіі ці ў Аўстраліі. А самі ж таксама можам быць цікавымі. У кожным разе, кіно павінна адказваць на пытанні, якія хваляюць людзей сёння. Праз стагоддзі змяняюцца толькі форма адзінства і сродкі перамяшчэння, а вечныя пытанні застаюцца. Калі кіно будзе на іх адказваць, значыць, яно сапраўднае. Над гэтым мы і працуем.

Ганна КАРПУК
Фота Кастуся Дробава

Той самы граф Чапскі

Над уваходам у адзін з будынкаў горада Кракава вісіць пыльда — “Нацыянальны музей. Філіял імя Эмерыка Чапскага”. Здаецца, што тут асаблівага. Хіба мала ў Кракаве музеяў? Аднак, каля гэтага міжволі спыняеш хаду. Раскошны збор старажытнасцяў створаны нашым земляком, графам са Станькава, Эмерыкам Чапскім.

Граф пры жыцці быў адным з самых паважаных людзей у наваколлях Мінска. А пасля смерці нечакана стаў аб'ектам для народнай творчасці. Пакаленне, якое нарадзілася адразу пасля рэвалюцыі і сапраўдных панюў ужо не бачыла, насачыняла пра Чапскага анекдотаў, якія пазней трапілі ў шматлікія зборнікі народных легенд і паданняў. Самы відомы з іх — пра Станькаўскае дрэва «Каханне», якое, нібыта, разам з двума іншымі — «Верай» і «Надзеяй» — стварыў у графскім парку закаханы ў жонку Чапскага садоўнік.

Такія дрэвы — жывыя скульптуры, і сапраўды існавалі. Кажуць, было дрэва “Вера” падобнае да чалавека, які ў захапленні і падымаў ўзняў рукі да неба. Здавалася, быццам у працягнутыя насустрэчу Богу рукі-галіны з нябёсаў сыплецца заліста-зялёны дождж Боскай ласкі, створаны з жывой лістоты.

Скульптура ж “Надзея”, выглядала нібы згорблены чалавек з кульбай у зялёным доўгім плашчы. Гэты чалавек узнімаў угару галаву, чакаючы, што хтосьці моцны, добры, працягне яму адтуль руку дапамогі.

Алегорыя “Каханне” была самай неспаспійнай. Гэтае дрэва не мела падабенства з чалавечай постаццю, але расло яно дагары карэннямі. Як удалося садоўніку зрабіць такое дзіва — невядома. Толькі выглядала ўсё гэта, нібыта вырвалі дрэва з глебы і, абкарнаўшы ўсе галіны, утыркнулі вершалінай у зямлю. Падпарадкоўваючыся нейкай невядомай сіле, карэнні, якія трапілі ў нябёсы, выпушцілі лісты. Садоўнік нібыта сведчыў сваёй працай — для сапраўды закаханага сусвет пераварочваецца дагары нагамі.

Раўнівы граф, сцвярджае паданне, загадаў прыкуць свайго садоўніка ланцугамі да вялізнага каменя-валуна, які знаходзіўся ў парку, і забараніў даваць яму ежу і ваду...

Рэальны Чапскі вельмі здзівіўся б, даведаўшыся пра тое, што прыпісала яму народная фантазія. Ён быў гэтак жа непадобны да станькаўскага раўніўца з падання, як непадобна летнія зацішка на восеньскую навальніцу. І з жонкай сваёй, пані Элізабэтай Каралінай, у графа заўсёды быў лад і паразуменне. Яна была дачка інфлянцкага барона Ежы Вальтэра Менцэндорфа, немца па паходжанні. Менцэндорф быў вядомым навукоўцам, падарожнікам, псымэнікам. Палкоўнік штаба амбасады ў Бухары, ён вельмі цікавіўся гісторыяй і культурай Усходу. У доме барона мелася нямяла рарытэтаў, прывезеных ім з Бухары. Захапленне даўнінай перадалося ад бацькі і юнай Лізе. Дзяўчыну выхоўвалі ў строгасці і заахвочвалі яе цікавацца навукамі, рыхтуючы да замужжа з чалавекам сур'езным і разважлівым. Зрэшты, граф Чапскі падаўся Мэнцэндорфу самай лепшай партыяй, бо жаніх гэтаксама, як і барон цікавіўся старажытнасцямі і збіраў рарытэты. Стаўшы ў 1854 годзе, у дваццаці з невялікім гадоў, суджанай Эмерыка Чапскага, Ліза Менцэндорф здолела скарыць яго сваёй адукаванасцю, розумам і начытанасцю. Але самай прыемнай нечаканасцю для Эмерыка стала тое, што маладая жонка была гатовая зразумець яго апантанасць зборальніка.

Уладар маёнтка Станькава стаў калекцыяніраваць яшчэ падчас вучобы ў Віленскай гімназіі. Адзін з яго сучаснікаў адзначаў: “Яшчэ вучань, ён пачаў з энтузіязмам збіраць манеты і рыльца ў айчынных кнігах”. Чапскі хутка дасягнуў у сваім захапленні такіх поспехаў, што амаль адразу пасля заканчэння Віленскага ўніверсітэта быў прыняты ў Рускае археалагічнае таварыства.

Аднак, асноўным сваім заняткам выбраў не навуку, а дзяржаўную службу. Пачаў яе ў міністэрстве ўнутраных спраў. Давялося шмат паездзіць па краіне з інспектарскімі праверкамі. І паўсюль Чапскі спалучаў службовыя абавязкі з пошукам і набыццём рарытэтаў. Калекцыю старажытнасцяў, якая хутка павялічалася, граф захоўваў у сваёй кватэры ў Санкт-Пецярбургу і ў родавым Станькаве.

У 1856 Чапскага накіравалі на інспекціраванне ваенных паселішчаў і шпіталью ў паўднёвых правінцыях Расійскай імперыі, Крыму і Прыазоў'і... Саноўны інспектар між справамі шукаў і набываў старадаўнія кнігі, манеты, зброю, іконы.

У 1863 Эмерык быў прызначаны губернатарам Ноўгарада і яго калекцыя папоўнілася экспанатамі з Паўночнага Захаду Расіі. Праз пэўны час сям'я Чапскіх перабралася ў Санкт-Пецярбург. Граф стаў віцэ-губернатарам расійскай сталіцы. Элізабэта Караліна радавалася яго кар'еры, пераездам, навізне. А тут яшчэ захапленне даўнінай нечакана прынесла рэальную карысць. Дзякуючы дакументам, якія муж і жонка цудам адшукалі, Эмерык здолеў пацвердзіць сваё паходжанне ад графскай галіны Чапскіх, якія выкарыстоўвалі ў напісанні прозвішча Гутэн. І з тых часоў ён стаў менавацца Гутэн-Чапскім. Гэта выклікала здзіўленне і нават зайздасць у свеце. Бо стаўшы графам Эмерык атрымліваў новыя магчымасці для ўзвышэння па службовай лесвіцы. Неўзабаве яго сапраўды прызначылі дырэктарам Ляснога дэпартаменту Расіі.

Прызначэнне гэтае супала з пачаткам прац па рэканструкцыі сядзібы ў Станькаве. Выкананне службовых абавязкаў патрабавала ад графа Эмерыка шмат часу, і таму ўладкаванне родавага гнязда зацягнулася на доўгія гады. На першым часе кантроль за працамі ляжаў галоўным чынам на Элізабэце Караліне, таму што граф, інспектуючы лясныя гаспадаркі Расіі, рэдка бываў у маёнтку. Эмерык глыбока да сэрца прымаў варварскія адносіны да лясцоў і неаднойчы выступаў у іх абарону. Гэта выклікала незадавальненне царскіх саноўнікаў. У 1879 годзе з-за наслеўшага канфлікту з імператарам Аляксандрам II, Гутэн-Чапскі вымушаны быў падаць у адстаўку. Ён вярнуўся дамоў і ўзяў на сябе кіраванне гаспадаркай.

У 1880 годзе ў найбольш узвышанай частцы сядзібы быў пабудаваны аднапавярховы палац з двух'яруснай вежай. Адначасова з будаўніцтвам палаца заклалі парк — зялёны цуд, створаны з больш чым васьмі тысячам дрэў і хмызоў. Акрамя мясцовых раслін тут атрымалі прапіску “госці” з розных краін свету. У беларускую зямлю высадзілі шхты сібірскія, гібрід вяза з аўстралійскім арэхам, сосны вейсмутаваыя, клёны срэбралістыя, тополі лаўралістыя. Для правядзення гэтай працы і догляду за паркам запрасілі трох вопытных садоўнікаў. Адным з іх і быў той, хто стварыў жывыя скульптуры “Веру”, “Надзею” і “Каханне”. У гэты час графіня мела ўжо далёка за сорак гадоў. Яна была маці дзвюх дарослых сыноў. А старэйшай дачцэ Эмерыка і Элізабэты Караліны, Зосенчы ўжо споўнілася дваццаць тры гады. Так што паданне пра закаханага садоўніка не вытрымлівае ніякай праверкі фактамі. Хутчэй за ўсё граф Эмерык, якому падабалася ўсялякія рарытэты, сам загадаў свайму садоўніку стварэнне дрэў-скульптур. І ў рэшце рэшт, выкананне такога заказу патрабавала даволі працяглага часу...

Зрэшты, лёс «жывых скульптур» склаўся сумна. Ужо ў 1943 годзе з трох жывых экспанатаў застаўся толькі адзін. Згарэла падчас фашыскай акупацыі дрэва “Вера”. Была вывезена ў Германію як рэдкі экзэмпляр “Надзея”. І толькі дрэва “Каханне” яшчэ доўгі час стаяла пасярод здзіцелага парку як сведка чалавечых магчымасцяў і незвычайнай творчай фантазіі. Яно засохла ад невядомай хваробы толькі ў 1994 годзе...

Акрамя клопату пра сядзібу і парк Гутэн-Чапскія заняліся прывядзеннем у парадак сваіх калекцый. Для іх быў пабудаваны спецыяльны дом, які атрымаў назву “скарбончык”. Будынак гэты быў падобны да мініяцюрнага сярэднявечнага замка з чатырма кутнімі вежамі. «Скарбончык» быў злучаны з палацам падземным пераходам.

Усё, сабранае графам Эмерыкам, было сапраўды ўнікальным: гі-

стамысловасці”. Граф падрыхтаваў частку сваіх экспанатаў да гэтай выставы, і Варшава ахнула: 409 польскіх медалёў і манет ад часоў Жыгімонта I Старога да эпохі апошняга караля Рэчы Паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага, зброя XVI—XVII стагоддзяў, 69 сярэднявечных ордэнаў... Камітэт па правядзенні выставы прыняў рашэнне ўзнагародзіць станькаўскага ўладара дыпламам прызнання «за прапанаваную каштоўную калекцыю рэдкіх манет, медалёў, ордэнаў і знакаў адрознення, а таксама за літаратурныя працы на ніве краёвай нумізматыкі».

Станькаўская калекцыя атрымала шырокае відомасць у Польшчы. Асабліва зацікавілася ёю грамадскасць Кракава, дзе Гутэн-Чапскія былі частымі гасцямі. Кракавяне ўтваралі графа зрабіць сваю калекцыю, альбо хаця б яе частку, набыткам усяго польскага народа. І Эмерык усур'ез задумаўся над гэтай

Усё, сабранае графам Эмерыкам, было сапраўды ўнікальным: гістарычныя малюнкi, гравюры, старадаўнія карціны, іконы і партрэты, гістарычная зброя, посуд, рэчы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, археалагічныя і геалагічныя рэдкасці. Асабліваю каштоўнасць уяўляла нумізматычная калекцыя (каля 11 тысяч манет і медалёў) і бібліятэка, якая налічвала 20 тысяч тамоў.

старычныя малюнкi, гравюры, старадаўнія карціны, іконы і партрэты, гістарычная зброя, посуд, рэчы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, археалагічныя і геалагічныя рэдкасці. Асабліваю каштоўнасць уяўляла нумізматычная калекцыя (каля 11 тысяч манет і медалёў) і бібліятэка, якая налічвала 20 тысяч тамоў. Сярод гэтых кніг знаходзіліся такія рарытэты, як Брэсцкая Біблія, першадрукі, рукапісы Станіслава Манюшкі, Адама Міцкевіча, Канстанціна і Яўстафія Тышкевічаў. Усё патрабавала камплектавання, складання і друкавання каталогаў, адбіраючы шмат часу і намаганняў.

У канцы 1880-х гадоў члены Таварыства варшаўскіх калекцыянераў, даведаўшыся пра цудоўную калекцыю Гутэн-Чапскага, прапанавалі Эмерыку прыняць удзел у грандыёзнай выставе “Старадаўняе мастацтва і сучаснае ў адносінах да

прапановай. Прыняццю рашэння пасадзейнічаў канфлікт, які ў гэты час распачаўся ў графа са старэйшым сынам, Каралем. Малады Чапскі зусім не разумеў імкненняў і цікавасцяў бацькі і, заняўшыся паспяховым бізнесам, — млыны, піўня і вінныя бровары, смалакурні — бачыў у бацькоўскай калекцыі толькі матэрыяльны аспект каштоўнасці. Малодшы сын, Ежы, таксама не быў апантаным зборальнікам. Бацька расчараваны ў спадчынніках і нават стаў турбавацца, што пасля яго смерці багацейшыя зборы каштоўнасцяў будуць распрададзены імі.

18 сакавіка 1894 года Элізабэта Караліна паведамляе сябрам у пісьме: “Здаецца мне, што праўдападобна пры энтузіязме Эмерыка да Кракава і яго жыхароў, не маючы нікога блізкага на Літве, што скончыцца ўсё пераносам музея туды” (ў Кракаў. — Аўт.)

“Як гэта, нікога блізкага на Літве? — здзіўляліся сябры, якія толькі што атрымалі запрашэнне на шлюб старэйшага сына Гутэн-Чапскіх, якое мусіла адбыцца ў ліпені. — Два сыны, дачка, ужо і ўнукі! ... Але графіня ведала, пра што ішла.”

Адразу ж пасля вясельных урачыстасцяў Эмерык падзяліў паміж сынамі маёнткі і пачаў збірацца ў дарогу. Найбольшая і найкаштоўнейшая частка калекцыі — “паланістыка”, у якую граф уключыў і экспанаты, звязаныя і з гісторыяй Беларусі, — мусіла пераехаць разам з ім у Кракаў. У станькаўскім “скарбончыку” засталася толькі так званая “русістыка”, экспанаты, сабраныя ў розных рэгіёнах Расіі. Хача граф і не давяраў сыну, ён не мог вывезці гэтую частку калекцыі, бо лічыў несправядлівым дарыць Польшчы каштоўнасці інашага народа. Для вывазу ў Кракаў асноўнай часткі сваіх збораў Эмерык загадаў шэсць вагонаў.

Выбіраючы паміж мужам і сынамі графіня Элізабэта Караліна аддала перавагу суджанаму, і выправілася ў Кракаў разам з ім. Адразу ж пасля прыезду сям'я занялася пабудовай дома для калекцыі і яе размяшчэннем. Узвядзенне ішло цяжка, у Кракаве надышоў час забастоўак, і працоўныя час ад часу пакадалі аб'ект. Тады стары граф пачынаў выкладаць цэглу ўласнымі рукамі. У лістападзе 1895 года Эмерык зарыўся тыфам, і два месяцы правёў на руках у вернай Элізабэты Караліны паміж жыццём і смерцю. Урачы сумняваліся, ці зможа выжыць шасцідзесяцігадовы іх пацыент — граф быў наадта ж слабы. Але жонка выхадзіла яго, самаадна дзяжурчыла ля ложка мужа і днём, і ноччу.

Пасля таго, як Эмерык ачунаў, урачы настойліва рэкамендавалі яму выехаць для ўмацавання здароўя на воды ў Вісбадэн. Ехаць граф не хацеў, усё яму падавалася, што ў яго адсутнасць рабаўнікі дабраўрацца да яго калекцыі — надзейнага ж будынка для яе ўсё яшчэ не мелася. Але жонка насталяла. Зрэшты, стары хітрун нядоўга прабываў на курорце. Ён прыкніўся, нібыта змена клімату дрэнна дзейнічае на яго здароўе, і ўжо ў маі 1896 года вярнуўся ў Кракаў, да мілых яго сэрцу экспанатаў. Дэманструючы графіні, што ў Польшчы ён адчувае сябя значна лепш, чым было ў Германіі, Эмерык старанна хаваў ад яе слабасць, страту апетыту, галаўныя болі. Адначасова з будаўніцтвам будучага музея граф напружана працаваў над складаннем каталогаў сваіх калекцый і нават схітрыўся знайсці магчымасць для папаўнення іх, выяўджаючы ў такіх гарады, як Інаўроцлаў, Каламя, Новы Санчук.

Граф Гутэн-Чапскі памёр у ноч на 23 ліпеня 1896 года. Смерць яго была нечаканай і бязглуздай. Дантыст, які лячыў зуб графу, занёс інфекцыю. Аслаблены арганізм не здолеў справіцца з гэтым апошнім ударам...

Элізабэта Караліна паставіла перад сабой мэту давесці да канца сістэматызацыю і складзі падрабязны каталог усіх каштоўнасцяў, сабраных мужам. Яна сама кіравала складаннем каталогаў бібліятэкі. У 1900 годзе выдала каталог “Спіс кнігадрукаваных выданняў эпохі Ягелонаў”, а ў наступным годзе — другі каталог: “Спіс карцін, якія ўяўляюць галоўным чынам польскіх асоб”. Сама рабіла малюнкi манет для чатырох тамоў нумізматычнага каталога, які быў падрыхтаваны яе мужам. Выдаўшы іх, графіня пачала працу над апошнім, пятым томам гэтага выдання.

Яна прасачыла таксама, каб мара Эмерыка здзейснілася, і пасля таго, як будаўніцтва, урэшце, было завершана, урачыста адкрыла Музей скарбаў Эмерыка Чапскага і падарвала яго Кракаву.

Пасля гэтага Элізабэта Караліна вярнулася ў Беларусь і паслалася непадалёку ад сыноў, у Мінск. Да самай смерці яна працягвала апякаць створаны ім з Эмерыкам музей, падтрымліваючы сувязі з навукова-культурнымі арганізацыямі Кракава і тамашнімі навукоўцамі. Яна памерла ў 1916 годзе, васьмідзесяцітрохгадовай.

Мікола БАГАДЗЯЖ, Грына МАСЛЯНІЦЫНА

На здымках: граф Чапскі, павільён “скарбончык” у вёсцы Станькава.

Акцэ Кампаніле

Пантаміма

Кароткае апавяданне

Ціта Саламоні, "Дарога да асветы".

Анджэліка Рыбаудзі, васемнаццацігадовая прыгажуня з растрапанымі светлымі валасамі і расчырванелымі шчокамі, цяжка дыхаючы ад скокаў праз некалькі прыступак, спынілася на лесвічнай пляцоўцы. Перавёўшы дух, яна ўставіла ў замок ключ, асцярожна павярнула яго, бясшумна адчыніла дзверы і, як злодзей, пракралася ў кватэру.

Дзяўчына хацела прыйсці дадому раней за сваю маці, якую ўгледзела ў канцы вуліцы, калі тая выходзіла з трамвая. Не, Анджэліка не баялася спазніцца на вячэру, але тое, што яна вяртаецца, хоць аднойчы, з крыху меншым, як звычайна, спазненнем, магло быць удалай нагодай пазбегнуць матчыных папрокаў ды іншых непрыемнасцяў, бо не выключана, што маці паверыць, што дачка ўжо даўно дома. Яшчэ ж ніколі такога не здаралася, каб яна ўжо прыйшла, а маці яшчэ не было.

На дыбачках Анджэліка прайшла па калідоры. Перад бацькавым пакоем яна спынілася і затрымала дыханне. Штурхнуўшы прыадчыненныя дзверы, зазірнула туды і з палёгкай уздыхнула: там было цёмна; значыць, бацька яшчэ не вярнуўся.

Дзяўчына зачынілася ў сваім пакоі. Не запальваючы святла, яна хуценька зняла сукенку, апранула халат і лягла ў ложка. Пасля гэтага прыслухалася, чакаючы, што з хвіліны на хвіліну пачуе, як паварочваецца ключ у дзвярах, крокі і голас маці, якая пытаецца ў хатняй работніцы: "Сіньярэна ўжо вярнулася?" — а тая адкажа: "Яшчэ не". Тады маці пачне скардзіцца на яе пастаянныя спазненні, а потым убачыць, што яна спіць сабе ў пакоі. Хоць аднойчы адбудзецца невялічкі рэванш. Але было ціха.

Яшчэ прывабная і маладжавава сіньёра Ірыдэ Рыбаудзі з трошкі растрапанымі валасамі, цяжка дыхаючы з-за таго, што бегла па лесвіцы, ўставіла ў замок ключ, асцярожна павярнула яго, бясшумна адчыніла дзверы і, як злодзей, пракралася ў кватэру.

Сіньёра Ірыдэ хацела прыйсці дахаты раней за свайго мужа, якога ўгледзела ў канцы вуліцы. На дыбачках яна прайшла калідор. Калі апынулася перад пакоем дачкі, з палёгкай уздыхнула: там было цёмна і ціха; значыць, Анджэліка яшчэ не вярнулася. Не тое, каб яна павінна была рабіць справаздачу перад дачкой, але ў некаторых выпадках сведчанне дзяцей — рэч не вельмі прыемная. Ды яшчэ такой дачкі, як Анджэліка!

Сіньёра Ірыдэ зачынілася ў сваім пакоі. Не запальваючы святла, яна хуценька распранулася, накінула на сябе халат, лягла ў ложка.

Джаванні Рыбаудзі, цяжка дыхаючы ад бегу па лесвіцы, устанвіў у замок ключ, асцярожна павярнуў яго, бясшумна адчыніў дзверы і, як злодзей, пракраўся ў кватэру... На дыбачках ён пайшоў па калідоры і на імгненне спыніўся. Застаўшы абсалютную цішыню, Джаванні Рыбаудзі з палёгкай ўздыхнуў: жанчыны спалі.

Трошкі пазней ён пачуў голас жонкі, якая пыталася ў хатняй работніцы:

- Сіньёр ужо прыйшоў?
- Няма, — адказвала тая.
- А ёсць хто дома?
- Нікога няма.

Джаванні з'явіўся ў дзвярах свайго пакоя. — Дарагая, — прамовіў ён, — я дома ўжо цэлую гадзіну. Калі я прыйшоў, ты спала, і не хацелася цябе будзіць.

— Зразумела, — пазяхнула сіньёра Ірыдэ, — а я вярнулася дахаты дзве гадзіны таму, і паколькі нікога не было, пайшла трошкі адпачыць.

Уздыхнуўшы, яна дадала:

- Анджэлікі яшчэ няма.
- "Падманшчыца!" — падумала Анджэліка, ледзь не плачучы ад злосці. Але ў той момант бацька адчыніў дзверы яе пакоя.

— Яна тут, — усклікнуў ён.

— А я і не ведала, — сказала сіньёра Ірыдэ.

Анджэліка зрабіла выгляд, што толькі прачнулася:

— Я нікуды і не хадзіла, пасля абеду лягла спаць. Вячэралі моўчкі.

Пераклад з італьянскай мовы
Уладзімір ЧАРОТА

Вячаслаў Казакевіч нарадзіўся ў 1951 годзе ў Бялынічах. У 1969 паступіў у Ленінградскае Вышэйшае палітычнае вучылішча. Пасля заканчэння службыў зампацітам у Ленінградскім палку асобага прызначэння. У 1979 годзе скончыў філалагічны факультэт МГУ. У 1993 годзе разам з сям'ёй пераехаў на месца жыхарства ў Японію. З 1996 па 2000 год — прафесар Осацкага ўніверсітэта замежных моў. З 2000 па 2004 — прафесар ўніверсітэта Таяма. Цяпер — запрошаны прафесар гэтага ўніверсітэта.

Пасля вялікай публікацыі ў альманаху "Дзень паэзіі" ў 1983 годзе вершы Вячаслава Казакевіча друкаваліся амаль што ва ўсіх цэнтральных часопісах, у калектыўных зборніках, альманахах, анталогіях. У 1989 ён быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў СССР. З'яўляецца лаўрэатам прэміі М. Горкага за лепшую першую кнігу. Выходзілі кнігі вершаў: "Праздник в провинции", "Кто назовет меня братом?", "Лунат", "Ползи, улитка!". Піша прозу, з'яўляецца аўтарам некалькіх апавесцей.

Нягледзячы на тое, што сам Казакевіч лічыць сябе расійскім паэтам, у яго вершах шмат беларускага. Геаграфічныя асаблівасці, памятныя для аўтара вобразы мясцовай архітэктуры, правінцыйная атмасфера жыцця... І галоўнае — людзі, якія з'яўляюцца для яго блізкімі і дарагімі.

Вячаслаў КАЗАКЕВІЧ

Шляхіціц

Жыў калісьці беларускі шляхіціц
Між балот арышанскага павету,
Ён сварыўся на зуброў касматых
І крычаў "Пся крэў" на іх пры гэтым.

Хваляваў паненак у касцёле,
Пару вершаў помніў на латыні,
На кані сваім скакаў на волі
Па слаце у далі залатых.

То з казакамі ляцеў на Кракаў,
То ў Смаленску з ляхамі буяніў...
А яго валашкавы фальварак
Неаднойчы зарастаў бур'янам.

Страпянаўся шляхіціц наг лукою,
Адказаць сваёй душы хацеў бы,
Што там грэвам не дае спакою
І нашто ён сам жыве на свеце?

Рассякаў да кораня бярозку,
Потнію схіляў са стогнам шую
І маліў аб чымсьці Матку Боску
І расійскую заступніцу Марыю.

Потым зноў гуляў ён і хваліўся,
Насміхаўся, малады гарэза.
Быццам ведаў, што, як сам — такім вась
Горла паспяшаюць перарэзаць...

Маці Боская! Кажу так рэдка,
Але кланяюся і здымаю шапку:
Пашкадуў, шапку, арышанца-продка,
Заступіся за яго нашчадка.

На радзіме

Трохпавярховая школа цагляная.
Галак нябесных страці.
На пастаменце постаць звычайная.
Дзе ж тут шчасце?

Там, дзе яно павінна знаходзіцца,
Бачу я ў роспачы
Сіні шынок, цікі сквер абгарожаны,
Аблезую пошту.

Майго малодшага брата завуць Валянцін,
Ён трасеца на трактары
ў вёсцы Вішова.
На фоне шумлівых губоў і асін
Успамінае маці праз кожнае слова.

Веры начальству зусім не дае,
Ды ў краму ідзе як прасіцель
а не наведнік.
А ўжо ўчастковаму амаль
што паклоны б'е,

Таму што трапляў тры разы
ў выцвярзнік.

Рукі ў ранах,
быццам мучыў сотню катоў,
Брудны чуб над гітарай убогай...
Усё на месцы —
вадакачка і супольнасць кустоў,
Ляжаком апынулася да аблокаў дарога.

Дзе ж той хлапчук, што капуніц ганяў,
Насіў на швэдры значок парашульыста?
Я казкі з энтузіязмам для яго выдумляў,
І губасіўся з раціо за позірк чысты.

А цяпер варона можа ў вочы
яму залятаць
І скісаць, быццам у завіруху...
Якуло казку мне прыдумаць і расказаць,
Каб вочы блішчэлі ва ўсіх,
хто б ні слухаў?

Хлапчуком у гушчары паўдня я блукаў,
Добры прахожы мяне там спаткаў,

Слёз баязлівых сцёр ручаі,
Глянүү у вочы: "Хлопчык, ты чый?"

З гэтым пытаннем за столькі гадоў
Больш мне насустрач ніхто не прыйшоў.

Пашпартны стол, рыфмаплётаў сям'я
Жыццё маё ведаюць лепей, чым я.

Толькі стары, што трымае ключы,
Спытае на небе: "Хлопчык, ты чый?"

Дарагой сямейкі даўно няма на свеце:
Няма на лаўцы кошкі, пеўніка у клеці,
Маці, што на нячечку
раптам накрывала,
Нячечкі, што пенсію ў валёнак хавала.

Напляваць з пагорка ўсім на гэту справу,
Толькі вась з табой журба пасябравала.
Не псаваў настрой
каб ты астатнім людзям,
Хутка, гаражэнькі, і цябе не будзе.

Пераклад з рускай мовы
Юры НЕСЦЯРЭНКА

Ян Леаньчук — польскі паэт, празаік, перакладчык. Нардзіўся ў 1950 годзе ў Любніках паблізу Заблудава (Рэспубліка Польшча). Закончыў філалагічны факультэт Варшаўскага ўніверсітэта. Працуе дырэктарам Падляскай бібліятэкі імя А.Гурніцкага ў Беластоку.

З'яўляецца аўтарам каля трох дзесяткаў кніг паэзіі, прозы, перакладаў, а ў ліку апошніх — і з беларускай мовы. Пяру Яна Леаньчука належаць найперш такія зборнікі вершаў, як "Жальнік", "За гары-зонтам", "Песні з карнавалу", "Шторы бліжэй да сну" і іншыя.

Пераклады зроблены з апошняй па часе выдання паэтычнай кнігі Яна Леаньчука "Вучуся забыццю...".

Ян ЛЕАНЬЧУК

не закрэсленая яшчэ
апошнім бляскам запалкі

ён не раз'ясняе змрок
святло жыве ў табе
павер
паўтарае ноч

калі ў сэрцы няма акрайца айчыны
дык глухнуць мары
і вочы слепнуць

яшчэ не надышла тая хвіля
няхай выпяца птушкі
што селі на ўскрайку сноў
цешыць
старэчае сэрца

усюды гнёзды тых птушак
апавіты Світаннем

шчасце дазваляе саспець
таму што ў нагзённым здабытку
схавана

павекі замкнёныя
дазваляюць
вандраваць ў глыбіні сэрца

гастаткова
кароткай хвіліны
каб спасцігнуць жыццё

тады ў негалужнае грэва
выкажа веліч
а камень станецца знакам моцы

ён не раз'ясняе змрок

святло жыве ў табе
павер
паўтарае ноч

калі ў сэрцы няма акрайца айчыны
дык глухнуць мары
і вочы слепнуць

яшчэ не надышла тая хвіля
няхай выпяца птушкі
што селі на ўскрайку сноў
цешыць
старэчае сэрца

усюды гнёзды тых птушак
апавіты Світаннем

шчасце дазваляе саспець
таму што ў нагзённым здабытку
схавана

павекі замкнёныя
дазваляюць
вандраваць ў глыбіні сэрца

гастаткова
кароткай хвіліны
каб спасцігнуць жыццё

тады ў негалужнае грэва
выкажа веліч
а камень станецца знакам моцы

вершы
гэта калі гасне свечка ў сне
і цемра крадзеца
па скуры трывожным
рухам
тады надзея шукае святла
а сумненні
папрабуюць выбару
і адчуваю
як неба
гатыкаецца майго сэрца
хаця яно і схавана
ў адкрыццях маленства
у клічах маладосці
і спакусе спазнання

вершы
вы ніцы агарак
ацалелай надзеі

нямогла спльваюць
слёзы
па жыле кропельніцы

ад пачатку
у суме вандроўкі
і не намалаяванай
яшчэ прасторы
матылёк трапечцаца крыльцамі
даткнуўся зямлі

чырваненючы
зразумела таямніцы жыцця
гронка глогу

Пераклад з польскай мовы
Юрка ГОЛУБ

Голас і рэха

Пісаць дысертацыю па творчасці паэта, у часы якога давялося жыць, вельмі няпроста. У працах такога кшталту заўсёды прысутнічае думка навывраст, застаюцца нявыказанымі аўтарскія планы надалей. А вы самі — завочна ці не, пад наглядом галоўнага цэнзара — паэта.

У Інстытуце мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі адбылася абарона кандыдацкай дысертацыі Таццяны Ціхановіч на тэму "Дынаміка жанравай фонасемантыкі паэзіі Алесь Разанава".

Працэдура абароны ў многім была звычайнай, праходзіла ў адпаведным рэжыме. Аднак прысутнасць самога паэта Алесь Разанава, творчасць якога ўяўляе сабой сучасны нацыянальны культурны феномен, з аднаго боку, надае абароне яшчэ большай урачыстасці і святочнасці, з другога — патрабавала ад суіскальніцы захоўвання не толькі правіл навуковай этыкі, але ў многім адказнасці і шчырасці ў выказваннях перад аўтарам прыгожага слова. Аўдыторыя і члены Савета па абароне таксама не змаглі застацца раўнадушнымі. Так, Мікола Мішчанчук, спецыяліст па профілі дысертацыі, выказаў, задавальненне тым, што "бярэспейскі паэт Алесь Сцяпанавіч Разанаў прысутнічае сёння сярод нас, што ён змог пачуць грунтоўнае даследаванне пра сваю творчасць...". І вядома ж, усе чакалі выступлення самога паэта, ці, калі быць больш дакладнымі, прагі голасу паэта. Так, нават голасу. Тое, што ўдалося суіскальніцы Т. Ціхановіч, якая па словах свайго навуковага кіраўніка Міхася Тычыны "валодае абсалютным паэтычным слыхам", хацелі адчуць усе прысутныя: у гуле мовы, у гуле прыроды пачуць гук, гук, рэха мовы Алесь Разанава.

Таму вельмі лагічным, запатрабаваным і чаканым выглядала запрашэнне старшыні савета Васіля Жураўлёва ўзяць слова перад аўдыторыяй Алесь Разанава.

"Я апынуўся тут у нейкай цікавай ролі, — сказаў Алесь Сцяпанавіч. — Слухаю гаворку пра з'яву, якая мае нейкае дачыненне да мяне, пра асобу, да якой я маю таксама нейкае дачыненне. Але дзякуй за сустрэчу, за размову, дзякуй Таццяне Анатольеўне за яе працу, руліваю, грунтоўную, карпатлівую.

На самай справе сённяшня размова для мяне істотная, таму што тое, што рабіў, рабілася як бы па натхненні, па адчуванні. Яно як бы не мела ні вагі, ні меры, ні цаны. А тут... Якраз дзякуючы такім работам творчасці і даецца азначэнне. На самай справе гук і сэнс — гэта тыя пачаткі, з якіх узнікае з'ява творчасці. І Таццяна Анатольеўна як бы прыадчыніла дзверы ў тую прастору, сакральную, літургічную, дзе сустракаюцца гэтыя пачаткі — гук і сэнс. У гэтай прасторы няма насельнікаў, няма жыхароў і аўтары там не жывуць. Яны толькі, як святары ў храме, маюць дачыненне да той з'явы, якая за тымі дзвярыма можа дзейнічаць.

Адкуль жанры? Класічны верш ці версэт, вершаказ ці пункцір, квантэма ці зном? Я іх не выдумляў. Яны проста хацелі ўзнікнуць у гэтай сустрэчы гуку і сэнсу. Таму што, калі сустракаецца гук і сэнс, яны хочучы праявіцца. У чым? У творах, у творчасці, яны ў цэнтры, а правыя могуць ісці наўкруг, на ўсё 360°. Колькі, чаго ў гэтых жанрах ці відах, больш паэзіі ці прозы, для мяне неістотна. Істотна тое, каб сэнс нейкім чынам выявіўся. Але ён ніколі не можа выявіцца да канца. Ён толькі можа выявіцца сваімі фрагментамі, сваімі патэнцыямі, таму што сэнс — гэта жывы пачатак, жывая з'ява. Ён рухомы. Каб быў нерухомы, то былі б ужо зацверджаны яго каноны, як калісьці былі зацверджаны каноны жанраў. Магчыма, яны занадта зацверджаныя, і з'ява творчасці ніколі не ўкладзецца ў зацверджаныя каноны жан-

раў. Яна будзе зашкальваць, пераўзыходзіць, увасабляцца ў нешта, што дагэтуль, можа, не існавала. Хто для мяне бліжэй, хто далей? У размове я мог бы, сапраўды, адказаць, намацаваць. Але Таццяне Анатольеўне дзякуй. Мне цікава мець справу з яе самастойным поглядам, самастойнай думкай. Галоўнае тое, што гэтае даследаванне глыбокае, яно мае пад сабою нават бязмежную глыбіню. Яна даткнулася, можа быць, толькі да аднаго пласта гэтай глыбіні. Бо сутучы ў адных вершах відавочныя, у вершаках яны на паверхні. У другіх жанрах яны таксама ёсць, толькі ідуць у глыбіню. У версэтах таксама сутучы, хоць і не такія ўжо відавочныя. Усе гукі знаходзяцца паміж сабою ў пэўных узаемадачыненнях, у пэўнай рыфмоўцы. Каб раскрыць гэтую ўзаема сувязь, трэба ісці глыбей, можа, нават туды, куды слова не дасягае, але адкуль менавіта яно ўзнікае."

Вядомы са старэйшых навуковец Адам Мальдзіс задаўся па ходзе пытаннем: "Цікава, як адчувае сябе аўтар у дадзеным выпадку? Бяруць яго паэтычную душу, уцялесненне паэзіі, і раптам пачынаюць чацвертаваць, аналізаваць. Дык вось, якое адчуванне, ці гэты аналіз рабіўся скальпелем, ці мяккімі пальчыкамі?"

"З самага пачатку я пра гэта казаў, — парываў Алесь Разанаў, — што прысутнічаю ў той з'яве, якая мае пэўнае дачыненне і да маёй творчасці, гаворка пра асобу, да якой я таксама маю нейкае дачыненне. Але гаворка ішла як пра нейкага трэцяга, часткова адсутнага, ён быць-

цам аднекуль назіраў, здалёк ці зблізку, як і што тут адбываецца. Ён чалавек, якому дадзены ўнутраны зрок. Вось гэтым зрокам ён можа бачыць сябе вонкавага. Вось гэтым унутраным зрокам я разглядаў сябе вашымі вачыма. Я глядзеў на сябе як на другую асобу, мне раўнамерную і роўнаістотную. І гэта дзіўнае адчуванне, і гэта лабараторыя, у якой я пабываў. Што адчуваў? Усё, пра што казаў Адам Іосіфавіч. У сакавіку выйдучы яшчэ дзве мае кнігі з серыі "Яйкаквадратаў". Адна кніга "Пчала пачала паломнічаць" — вершаказы, і другая кніга "Сума немагчымасцяў" — зномы. Я думаю, на гэтым не скончыцца. Асабліва некаторыя формы, асвоенныя цалкам, будуць толькі дадавацца, напрыклад, вершаказы. Хаця мне здаецца, што вершаказы — своеасабліва філасофія. Я не ведаю наймення гэтай філасофіі. Яна яшчэ не акрэслена. Але там нешта адбываецца, што на самай справе хоча ўжо быць філасофіяй. Я пачытаю самыя кароткія вершы, пункціры.

"Да самага воблака // ўзняўся грудок // А траве ахвота — // яшчэ вышэй".

"Воплескі даланёю // агню. // Лунае // кляночы ліст над зямлёю". Зараз суцэльнае гукапісьмо:

"Рэхам басяк // сабака // латае брэхам // плот".

На тым усім дзякую." Што ж, як бачым, пісаць дысертацыю па творчасці паэта, з якім разам жывеш у адным часе, пэўна, вялікая асалода, — бонус, які выпадае не кожнаму.

Таццяна БАРОДЗІЧ

Віншуем

з 80-годдзем **Галавача** Віталія Цімафеевіча, беларускага празаіка;

з 75-годдзем **Конана** Уладзіміра Міхайлавіча, беларускага філосафа, літаратурнага крытыка, гісторыка;

з 70-годдзем **Бандарэнку** Зінаіду Аляксандраўну, дыктара тэлебачання;

з 60-годдзем **Антанюк** Любоў Адамаўну, беларускага мовазнаўцу.

Юбілейны каляндар:

195 гадоў **Тышкевічу** Яўстафію Піевічу, беларускуму археолагу, гісторыку, этнографу;

175 гадоў **Камінскаму** Мсціславу Адамавічу, этнографу, фальклорысту, публіцысту;

110 гадоў **Гурскаму** Ільіу Данілавічу, беларускуму пісьменніку;

110 гадоў **Рэжцкай** Лідзіі Іванаўне, беларускай актрысе;

110 гадоў **Сурскай** Веры Сяргеёўне, беларускай пісьменніцы, мастачцы;

105 гадоў **Барысенку** Васілю Васільевічу, беларускуму крытыку;

105 гадоў **Модэлю** Міхасю (Мендэлю Моўшавічу), беларускуму крытыку, тэатразнаўцу;

105 гадоў **Хведаровічу** Міколу (Чарнушэвічу Мікалаю Фёдаравічу), беларускуму пісьменніку;

100 гадоў **Грубяну** Мацвееву Міхайлавічу, беларускуму паэту;

60 гадоў **Будніку** Уладзіміру Іванавічу, беларускуму кампазітару.

Заручаны з Валынню і Прынёманнем

Васіль Струмень — псеўданім Аляксандра Мікалаевіча Лебедзева. Адкуль жа такое прозвішча ў пісьменніка з тутэйшымі каранямі? Варта падаць такую інфармацыю: будучы паэт нарадзіўся 1 красавіка 1914 года ў Кастрямскай вобласці. Яго бацька Мікалай Лебедзеў загінуў як удзельнік Першай сусветнай вайны на фронце. Праз колькі гадоў маці маленькага Сашы выйшла замуж за беларуса Паўла Івашэвіча і іх сям'я пераехала ў Зачэпічы. У гэтай вёсцы ў 14-гадовым узросце юнак закончыў сямігодку і неўзабаве ўключыўся ў падпольную барацьбу. Адрозжы вызначыўся як сакратар вясковай камсамольскай ячэйкі, у хуткім часе стаў камуністам, членам Дзятлаўскіх падпольных райкамаў КСМЗБ і КПЗБ.

Змаганне за праўду і лепшае жыццё народа гуртавала людзей. Тады, у 1930-х і пасябраваў А. Лебедзеў са сваімі аднадумцамі Іванам Івашэвічам і Іванам Пышкам, таксама паэтамі. Першы выступіў пад псеўданімам Пятрусь Граніт, другі вядомы ў літаратуры як Герасім Прамень. Такое суквецце творцаў дало падставу Уладзіміру Калесніку назваць Зачэпічы "гнездом паэтаў".

Беларускі і ўкраінскі пісьменнік. Так гаворыцца пра Васіля Струменя ў энцыклапедычных выданнях і календарых, у іншых публікацыях. І гэта справядліва, бо жыццё і творчасць паэта-барацьбіта цесна звязаны з зямлёю і народамі дзвюх суседніх краін. Ён вырас у прынёманскай вёсцы Зачэпічы (цяпер Дзятлаўскі раён), тут уключыўся ў нацыянальна-вызваленчую барацьбу за волю і лепшую долю працоўных Заходняй Беларусі, тут загаварыла яго сэрца паэта.

Першы верш В. Струменя "Наша доля" надрукаваны ў падпольнай газеце "Малады камуніст" у 1931 годзе. Затым яго паэтычныя творы змяшчаліся ў іншых беларускіх выданнях Вільні. У іх аўтар пісаў пра цяжкае жыццё і нацыянальна-вызваленчы рух у Заходняй Беларусі. У пасляваенныя гады пісьменнік часта выступаў у беларускім і ўкраінскім друку. І тут варта зноў вярнуцца да біяграфіі земляка. Змагар, жывучы ў Зачэпічах, а пазней прауючы на шклозаводзе "Нёман", шматраза падвараўся за сваю дзейнасць праследаванням з боку тагачасных польскіх уладаў, быў зняволены ў турмах Глыбокага, Ліды, Вілейкі. Пасля чарговага тэрміну быў прымушова аддадзены ў салдатчыну, у Лідскі 77-ы полк пяхоты. Але нескароны рэкрут веў сярод жаўнераў непажада-

ную для камандзіраў агітацыю. І зноў — рэпрэсіі. А ў 1938 годзе разам з бацькамі В. Струмень пераехаў у Заходнюю Украіну.

Мне часта даводзілася мець сустрэчы з Васілём Струменем у 60—80-я гады мінулага стагоддзя. І жывучы ва Украіне, Аляксандр Мікалаевіч часта наведваўся на Гродзеншчыну. Сваім чалавекам ён быў у рэдакцыях Лідскай і Дзятлаўскай раённых газетах, акрамя іх друкаваўся ў "Гродзенскай праўдзе", а таксама ў Навагрудскай і Шчучынскай раёнках. Выступаў у рэспубліканскім друку.

Добрачылы пагляд вачэй, прыветная ўсмішка, шчырая размова і сціпласць характарызавалі пісьменніка двух народаў. Помню, як, прапануючы вершы ці ўспаміны лідскай газеце "Уперад", Аляксандр Мікалаевіч не мог схаваць сваёй

прыроднай сціпласці (ці сарамлівасці?): маўляў, а можа, не варта публікаваць, пачытайце вы і вырашаеце. Цягнула ж чалавека ў родныя яго сэрцу мясціны жаданне сустрэцца з сябрамі змагарнай маладосці, блізкімі па духу і мэтах людзьмі. Такімі як Ісак Карабельнік і Васіль Камянецкі з Ліды, Пятрусь Граніт (Іван Івашэвіч) і Міхась Петрыкевіч з Дзятлаўшчыны, Вікенцій Салыга і Сяргей Бондар (Лідскі раён), К. Сцефанавіч (г. Бярозаўка), многімі іншымі.

Шаноўны чалавек з Сарнаў часта начаваў у маёй лідскай кватэры. І дзямліўся ўспамінамі аб даваенным жыцці на дзятлаўскай і лідскай зямлі. З асаблівым пачуццём раскаваў пра сустрэчы з Ігнатам Дварчанінам, Сяргеем Прытыцкім, Піліпам Пестракам ды іншымі волатамі беларускага народа, іх польскімі ад-

надумцамі Ежы Путраментам і Уладзіславам Бранеўскім. Мiane ніколькі не здзівіла, калі на ўрачыстасцях з нагоды адкрыцця помніка Ігнату Дварчаніну ў Дзятлава прыехаў Васіль Струмень, інвалід мінулай вайны, які атрымаў на ёй два раненні. "Я не мог не прыехаць, каб не пакланіцца чалавеку з легенды", — прыблізна так сказаў тады мой цёзка.

Увогуле Аляксандр Мікалаевіч вельмі цікавіўся культурным жыццём і літаратурнымі справамі ў Беларусі і ва Украіне. Помню, наш сябра з удзячнасцю прыняў запрашэнне лідскіх журналістаў разам паехаць у Вязынку на ўрачыстасці ў гонар стогадовага юбілею Янкі Купалы. Дарэчы, тады ж у адной кампаніі быў і літаратар з Ужгарада Алег Борт, які таксама супрацьпачыў з лідскай газетай "Уперад". Ці такі факт. Пра любоў В. Струменя да Украіны і родных яму Сарнаў сведчыць яго сумесная работа з кампазітарам Ю. Раманенкам над "Песняй пра Сарны". Як і многія іншыя вершы пісьменніка.

Добра, што ва Украіне і ў Беларусі помняць пра самабытнага песняра. У Лідзе і Дзятлаве многія ўспамінаюць зачэпічкае гнездо паэтаў. На жаль, яны пакінулі наш свет. В. Струмень памёр 25 кастрычніка 1992 года. Але ў Зачэпічах стаіць хата, пабудаваная П. Гранітам з дапамогай В. Струменя, стаіць пустая. Можа, варта б стварыць там грамадскі музей мясцовых пісьменнікаў? Каб служыў ён іх памяці і спрыяў развіццю агратурызму.

Алесь ЖАЛКОЎСКИ

Хто не захапляўся жытнёвым палеткам, у якім, быццам лапікі сіняга неба, рассыпаны пяшчотныя кветачкі васількоў! У маленстве была ў мяне завяздэнка — знайсці першую валашку, а яшчэ лепш сабраць цэлы букет. Гэта было маленькае асабістае свята — разглядаць далікатныя пялёсткі і ўдыхаць пах жытнёвага поля.

Богава кветка

Чаму гэтая самасейная расліна называецца валашкай або васільком, зразумела гадоў колькі таму, калі пісала раман-рэканструкцыю славянскай міфалогіі "Кола Сварога". У славян вельмі шанаваліся адзін з галоўных багоў язычніцкага пантэона Вялес (Волас). Лічылася, што жыў ён у лесе, нездарма ў яго імя працываюцца карані словаў "вялікі лес" і "вельмі". Не выключана, што словы "вол", "волат" суднасяцца з Воласам. Пра знешні выгляд Вялеса ў "Слоўніку славянскай міфалогіі" апавядаецца наступнае: "У раннім сваім увасабленні, яшчэ ў палеалітычнай старажытнасці, Вялес лічыўся звар'яным богам і меў выгляд мядзведзя". У пазнейшыя часы ў народнай свядомасці складалася перакананне, што ён апякуецца таксама свайскаю жывёлаю і наогул земляробчаю працаю, а гэта азначала, што ўзяўца богам і ўладаром пацёў і лясоў. У выніку змянілася ўяўленне і пра яго знешні выгляд, цяпер Вялес (Волас) уяўляўся людзям магутным валахатым богам з рагатай галавой.

Энцыклапедычны слоўнік "Беларуская міфалогія" дае звесткі, што менавіта Вялесам кляліся ў старажытнасці ўсходнія славяне, калі падпісвалі мірныя дамовы, у прыватнасці, дамова паміж Кіевам і Візантыяй 911 года была заключана пад клятву князя Алега і ягоных дружыннікаў сваёй зброяй, Перуном і Вялесам. Імя Вялеса згадваецца ў дамовах 907 і 972 гадоў у летапісе Нестара. Тут Вялес называўся "скотымі богам". У Кіеве ідал Перуна стаяў на гары, бо ён уладарыў неба, а скульптурная выява Вялеса знаходзілася на Падоле, у ніжняй частцы горада, з чаго выходзіць, што гэты бог апекаваўся людзьмі жывымі і памерлымі. Безумоўна, вераванні, паданні, наогул вусная народная творчасць былі заўсёды цесна звязаны з сацыяльным жыццём, уласцівым пэўным эпохам. У "Слове пра паход Ігаравы" Баян называецца Вялесавым унукам, што сведчыць пра сувязь культуры Вялеса з абрадавымі песнямі, паэзіяй і сакральнымі ведамі.

У Заходняй Еўропе таксама існавалі славянскія плямёны, якія пакланяліся Вялесу. Адно з іх, велясіты, жыло на працягу 180 гадоў на тэрыторыі, якую цяпер займае Грэцыя. Да гэтага часу на ўзбярэжжы Эгейскага мора стаіць горад Волас. Два грэчаскія возеры захоўваюць у сабе сляды імя Вялеса-Воласа — Вівііс і Волві, а таксама марскі заліў — Валю. Пра тое, што ў Грэцыі некалі жылі славяне, сведчаць такія назвы буйных гарадоў, як Граніца, Коніца, Яніна. Думаю, што грэцкі арэх называецца валоскім таксама ў гонар Воласа, а, можа, нават і ў гонар славян-велясітаў. На тэрыторыі Македоніі ёсць горад Цыгтаў-Вялес, з чаго можна зрабіць выснову, што македонцы таксама шанавалі Вялеса.

У 811 годзе велясіты і іншыя славянскія плямёны былі выцснута з Грэцыі Візантыяй. Часткова яны былі пераселены на тэрыторыю, якая цяпер належыць Турцыі. Але

славяне не скарыліся. Яны на чале з Хамой два гады трымалі ў асадзе візантыйскую сталіцу Канстанцінопаль (цяпер Стамбул), праўда, дасягнуць перамогі ім не ўдалося.

Асабліва шанаваліся Вялес на тэрыторыі Беларусі. Яму ў дар пакідалі жнеі на полі жмут нязжатых каласоў, які называўся "Вялесавай барадой". У гонар Вялеса было названа сузор'е — Валасажары, Валасыны (цяперашняя назва Пляяды). Верагодна, што да Вялеса мелі дачыненне валхвы — жрацы язычніцкіх капішчаў, якія называліся ўзялі ад імя бога, якому пакланяліся і з'яўляліся праваднікамі ягонай волі на зямлі.

Зрэшты, на Берасцейшчыне даволі пашыраныя прозвішчы Велясевич, Валасевич, Волас, Валаско, Валасюк, Волах, Валашанюк, Валашка, Валашчык, Валашчук, Волах, што паказвае на магчымую прыналежнасць продкаў уладальнікаў гэтых прозвішчаў да племені, якое пакланялася Вялесу.

Відавочна, што паходжанне старажытных беларускіх тапонімаў горад Вільня, рака Вяляя і яе левы прыток Вільня звязана з пакланеннем Вялесу. Акрамя гэтага, па ўсёй Беларусі раскіданы назвы паселішчаў, якія таксама паходзяць ад

імя бога Вялеса (Воласа): Воласаўцы, Воласавы, Валасовічы, Велясніца і іншыя.

Навукоўцы выказваюць гіпотэзу, што прагатып Вялеса агульны для індаеўрапейскага пантэона. Да яго блізкія такія персанажы міфалогіі як літоўскі фальклорны Вялянс, латышскі Велс, кельцкі бог багачы і жывёлы Велаун, прускі апякун памерлых і жрацоў Патаас, індыйскі вярхоўны бог, захавальнік справядлівасці і пакаральнік вінаватых Варуна, дэман Вала ды іншыя.

На працягу шматлікіх стагоддзяў ствараліся легенды, паданні і казкі неміфалагічнага зместу. Здаралася, што міфы гублялі сваё сакральнае прызначэнне і ператвараліся ў фальклор, але ў гэтых казках, якія дайшлі да цяперашняга часу, працываюцца ў розных варыянтах міфалагічныя сюжэты, звязаныя з язычніцкімі багамі, і, у прыватнасці, з Вялесам.

Звычайна ў славянскіх казках і замовах можна сустрэць звесткі пра такіх персанажаў, як лясны,

палывы і дамавы ўладары. Красамоўным прыкладам можа служыць польская народная казка "Пастух, які пасвіў тысячу зайцоў", дзе галоўнаму герою якраз і аддзячылі за ягоную дабрыню і шчодрасць гэтыя ж гаспадары, дапамаглі справіцца з выпрабаваннямі, якія выпалі на ягоную долю, і дасягнуць поспеху.

Можна з упэўненасцю сказаць, што сіняя пяшчотная палывая кветка была названа ў гонар валахатага бога Вялеса-Воласа валашкаю. Яна сама сеецца і квітнее, быццам бог аздабляе поле ўладнаго рукою, каб людзі клапаціліся не толькі пра хлеб надзённы, але і не забываліся пра характэрнае свечу і чалавечай душы.

У казках, створаных у дахрысціянскі час, вобразы Бабы Ягі, Вялеса і шматлікіх іншых язычніцкіх персанажаў маюць станоўчы характар, і наадварот, у казках, створаных пасля хрышчэння, гэтыя ж персанажы адмоўныя. Інакш не магло і быць, новая ідэалогія адбілася на казках.

Пасля хрышчэння ўсходніх славян месца Вялеса занялі святлыя Улас (Аўлас) і Мікола. Аўлас адзначалі 24 лютага. Гэта было свята жывёлы, "каровіна і конскае". Як

паведамляе "Беларускі народны календар" (укладальнік А. Лозка), у адозненне ад Маласена цацвярга, які бывае на Масленічым тыдні, Аўлас мае сталае месца ў календары. Каб аддзячыць увагу ад язычніцкага культу Вялеса-Вялеса, царкоўнікі ўзялі па сутучы на гэты дзень адзначэнне святага Уласія Севастійскага

Другая назва валашкі — васілёк, паходзіць ад грэчаскага слова "базілеўс", што азначае цар. Такое ж самае значэнне мае грэчаскае імя Васіль (Базіль). Такім чынам, словы "васілёк" і "валашка" — сінонімы. Яны маюць адно і тое ж значэнне — богава або царская кветка. Толькі "валашка" — гэта старажытная славянская назва, звязаная з богам Вялесам, а "васілёк" — больш позняя, запазычаная з грэчаскай мовы, і ўзнікла яна, мабыць, у тыя самыя часы, калі ўсходнеславянскія князі парадніліся з візантыйскімі царамі і пачалі прэтэндаваць на той жа тытул.

Зінаіда ДУДЗЮК

Чароўная мясціна

Блізу лесу, у зацененасці было не так гарача і пачувалася куды лепш, чым на шашы. Я шукаў лясную мясціну, што мела назву — Баранова балота. Жывы вясковец, на двары якога шчабятала малое дзіця, тупала высокая, раздобрэлая жонка, на пытанне, дзе знаходзіцца названая мясціна, паспешліва патлумачыў: "Будзеш ехаць краем лесу, тады падымешся на гарку і там такі бярэзнічак ё, вот там і дарога да Баранова балота... Метраў сто пяцьдзесят ад дарогі!" Вельмі біўшыся ў лес, Баранова балота не знаходзіў. Урэшце, на самай вяршыні, калі можна так сказаць, тое ўзвышанасці ўбачыў сапраўдную неаджданую, лясную дарогу. Па краях даволі высокай чупрынай жаўцела падсохлая, тонкая лясная трава, дакладней разнатраўе. Мне прыгадалася маленства, час сеннакошу і як мой бацька выкошваў лясныя дарогі, каб назапасіць сена карове. Усе лугі былі забаронены каласам — пад пагрозай штрафу. Цяпер вось — не тое, што лясныя дарогі не абкошаны, а тыя лугі пачуваюць сябе сінатліва, забыта. І высокая здзічэлая трава чакае, не дачакаецца касца ці трактарнай касілі.

Кожнаму вясковцу, зразумела, хочацца жыць заможна, прыгожа. Толькі вось мала хто заўважае, што багацце часам ляжыць у нас пад нагамі. Гектары занятых лугоў — гэта тоны кармаў для жывёлы, якая дае малако, мяса. І вось гэта багацце, як казаў некалі нябожчык-бацька, лежма ляжыць. У жывёльскім лесе шмат лірыкі, своеасаблівага характэра. Характэра дасягання і спеласці. Вызірне з-за лісця малінніка чырвоная позняя ягада. Дробнае лісце бруннічніку ганарыцца сваімі чырвонымі пацеркамі брунніц. Праўда, у лесе сухое паветра, і раней стаялі сухія дні, а гэта негрыбаўтваральнае надвор'е.

Але чаму назва балота — Баранова? Разгадка тут вельмі проста: у свой час, мо паўстагоддзя, мо больш таму, вясковыя гаспадары везлі туды і кідалі ў ваду свае драўляныя бароны. Барана, як вядома, у летні, спёкавы час рассыхалася, канструкцыя трэскалася, магла рассохнуцца да непрадтанасці. Таму рулівы гаспадар запрагаў каня, валава кляў на калёсы барану і няспешна ехаў да ляснога балота. І быў ён такі не адзін... Пра гэта некалькі год там распавёў мне пенсіянер, працаўнік музвучэльні ў г. п. Круглае Пётр Рыльцоў, маладыя гады якога прайшлі ў в.Пасырава на Кругляншчыне.

Што да лясных дарог, то і яны не так часта чутоць тупат конскіх капытоў, пастукванне колаў павозкі па каранях лясных дрэў, якія нагадваюць вялікія курьняныя лапы, што ўраслі ў дол. А дзе-нідзе праз дарогу ляжыць даволі тоўсты ствол вываратня.

Дрэвы ў густым лесе як бы гоніцца ў росце адно за адным, вырастаюць высокімі. І тыя, што маюць слабую карані, у буру, моцны вецер, падаюць долу. Я бачыў паваленую бурой бярозу з выварачанымі каранямі. Бяроза ў камлі была больш трышцаці сантыметраў і ў даўжыню метраў трышцаці. Здзівіла, што падаючы, не завісла на суседнім дрэве, што нярэдка бывае. Нібы дрэвы расступіліся, калі бяроза падала, каб яна роўна лягла на дол, не тлумячы ні сабе ні суседняму дрэву. На той жа дарозе ўбачыў і гонкую, на даўжыню той бярозы, сасну. Палае дрэва ў летні час вельмі прэе, гніе. Бяроза, па маім прыкметах, ляжала больш года. Вясковым бабуямам, увагуле гаспадарам, не хапае дроў. Паліва патрэбна гарадскім і вясковым

кацельням. Чаму б лясніцтвам не звярнуць увагу на так званыя вываратні? Не расілаваць на часткі, не звесці, не рэалізаваць за грошы драўніну таму, каму патрэбна? Калі лясгас не можа, то чаму дрэмлюць нашы прадпрыемальнікі? Лес — наша багацце, а дрывы — гэта цэлавая энергія. Чаму ж энергія не выкарыстоўваецца, прападае? Ды і лес бы выглядаў куды лепш, калі б не ляжалі ўдоўж і ўпоперак па ім вываратні! У некаторых месцах вываратняў, як у страшнай казцы, зашмат. У лясх Кругляншчыны ёсць нядаўнія дзялянкі, дзе пашчыравалі прадпрыемальнікі — валілі ў асноўным сухадрэвіны. Плошча дзялянкаў — у гектары і больш. Мусіць, адзін-два вываратні і нават дзясці, прадпрыемальнікі не цікавяць: малы аб'ём драўніны. Тады ж хто зоймецца малымі аб'ёмамі?

Мяне ўзрадавала, што ўрэшце ў лесе адкрыўся паўкруглы, формай качынага яйка з тупой дзюбай, прагал. Светлы, паўкруглы, выпянуты, вольны ад дрэў, калі можна сказаць, востраў. "Вось яно, Баранова балота!" Густыя пасмы парыжэлай асакі згіналіся пад уласным цяжарам. Асака высокая, даволі густая. Цямнелі між ёй пратантаня некім сцежкі. Мо ягаднікі прайшліся ці паляўнічыя? А мо дзікія свінні? Мяккі, сухі, жаўтлява-зялёны мох прагінаўся пад маім абуткам. Сухое надвор'е высушыла і край балота. З асірагой, прызнацца, — месца ж невядомое — рабіў крок за крокам пад балоце. Толькі мо на васьмым метры адчуў, як выбіваецца з-пад падэшваў карычневая, балотная вада. І нават дыхнула ад яе гаркавай пухалодай. На моху адбіткаў абутку людзей не было бачна. Толькі нешырокія, але глыбокія ямки ў моху сведчылі пра тое, што тут прайшлі дзікія свінні. І сапраўды пасярод балота ўбачыў вырытую даволі глыбокую яміну.

Берагі яміны дзе-нідзе былі гладкія. Такімі бываюць, калі ў ёй паляжыць дзікі кабан. То было часовае лежбішча лясных жыхароў. Прахалоджаліся тут... Здзівіла, што дол у тым месцы быў вялы, з падсіненасцю. Звычайна такі дол называюць падзолістым. Вяды ў "басейне" для дзікоў — кот наплакаў. Яны сшылі, аднак пакінулі тут сваю энергетыку, свой дзічыны дух. І паветра над ямінай здавалася ацяжэлым. Пазіраў у зараснікі — мо там хаваецца кабан? Ціха. Лістота на лазіне ледзь чутна шаматне ў цішы лесу і зноў якіх падаронных гукаў. Прыемна здзіўлялі фарбы, што панавалі тут на Барановым балоце: чырвоныя, рыжыя, зялёныя, насычана-залацістыя. Непрыдуманная фарбы, а натуральныя! І самабытнасць гэтай мясціны менавіта ў іх фарбах, крыху нязвычайных, яркіх.

Пейзажная мясціна! Ствалы сосен, што абступалі мясціну, з сярэдзіны і да верху насычана-залацістыя. Быццам перада той не ствол сасны, а ствол золата! Лісце на лазовых кустах, што бліжэй падступалі да балота, выцвілае, за лета страціла яркую зеляніну. Над кожным балотам пагуе своеасаблівы пах, які цяжка перадаць словам. Тут пахла мохам, смалой, спелым лісцем, лясной прэлаю іглай. Пахі, як чары. Падумалася: "Ці не закружыцца галава, як ад багуну?" Насычаныя, спелыя лясныя пахі! Пэўна, жывапісец не адмовіўся б намаляваць гэту лясную лірычную, светлую мясціну. Яна нечым вабіць. І гэтыя чары трэба доўга разгадваць.

Ад вёскі Пасырава да Баранова балота — з кіламетра адлегласці. Літаральна за вясковымі агародамі цячэ ручай, прыток ракі Гнікі. Можна было ў свой час і туды ў ваду апусціць барану. Але ж ехалі ў лес, да ляснога балота. Нешта ж вясковцаў прываблівала?... Хацелася б думаць, проста цягнула чалавека тое характэрнае, якое бачыў ён тут наўко.

Уладзімір ЦШУРОЎ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІК:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

**ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"**

**РВУ "Літаратура
і Мастацтва"**

**ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ**

Рэдакцыйная калегія:

- Анатоль Акушэвіч
- Лілія Ананіч
- Алесь Бадак
- Дзясні Барскоў
- Святлана Берасцень
- Віктар Гардзеі
- Уладзімір Гніламедаў
- Вольга Дадзіёмава
- Уладзімір Дуктаў
- Анатоль Жук
- Вольга Казлова
- Анатоль Казлоў
- Алесь Карлюкевіч
- Анатоль Крэйдзіч
- Віктар Кураш
- Алесь Марціновіч
- Мікола Станкевіч
- Юрый Цвяткоў
- Мікалай Чаргінец
- Іван Чарота
- Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:

галoўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрэсы:

публіцыстыкі — 284-66-71

пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62

крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04

прозы і пазэіі — 284-44-04

мастацтва — 284-82-04

Бухгалтэрыя — 284-66-72

Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылчацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмляюць сваё
прозвішча, поўнаснае імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.

Набор і вёрстка
камп'ютарнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова

"Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва

"Беларускі Дом друку"

г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856

Наклад 3380

Умоўна друк. арк. 3,72

Нумар падпісаны ў друк
22.04.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ — 2115

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 9 0 16

Васіль ШАРАНГОВІЧ. Нарadzіўся ў 1939 годзе ў вёсцы Качаны на Мядзельшчыне. Скончыў 9 класаў СШ у райцэнтры. Пасля — Мінскую мастацкую вучэльню. У 1966 годзе атрымаў дыплом мастака-графіка Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Выкладаў у гэтай жа творчай навукальнай установе (цяпер — Акадэмія мастацтваў Беларусі), з 1989 года быў рэктарам акадэміі. Апошнім часам — дырэктар Музея сучаснага выяўленчага мастацтва.

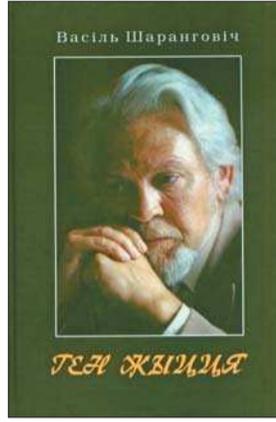
Працуе ў асноўным у галіне кніжнай і станковай графікі. Сярод аформленых кніг выданні Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа і Адама Міцкевіча... За цыкл каляровых аўталітаграфій "Памяці вогненнага вёсак" узнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі (1986).

Прафесар. Народны мастак Беларусі. Заслужаны дзеяч культуры Польшчы.

Нядаўна выйшла з друку асобнай кнігай яго аўтабіяграфічная аповесць "ГЕН ЖЫЦЦЯ" (выд-ва "Кнігазбор", прадмова кандыдата гістарычных навук М. Чарняўскага, рэдактар А. Спрытнік, 225 стар. з ілюстрацыямі і фотакарткамі, 300 асобн.)

Нязносны гонар тым, што робім сёння
Дулю!
Вазьмі у звычай, сын герояў і багоў,
Не пагарджаць святым сваім мінулым,
А заслужыць яшчэ,
і вартым быць яго.

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

Пабачыўшы гэтую кнігу, адразу чамусьці ўзгадаліся выданні з серыі "МБ-мастакі Беларусі", і падумалася, ну вось яшчэ адзін, не дачакаўшыся фаліянта за дзяржаўны кошт, вымаляваў сябе на публіку за ўласныя грошы... Аднак пачаўшы чытаць, зразумеў, што тут чалавек хоча давесці не толькі пра сябе, але і пра СВАЁ...

Таму і аўтабіяграфія ў вядомага мастака атрымалася больш чым арыгінальная і насамрэч выпянула на цэлому аповесць, у якой пшчыра і эмацыянальна распавядаецца не толькі пра жыццё асобнага чалавека, але пра ўсё, што акаляла яго і пэўным чынам на яго ўплывала. Апісана дзе і ў якіх умовах нараджаўся канкрэтны беларускі чалавек, як адбывалася яго станаўленне і што з ім рабіла камуністычная ідэалагічная машына, каб знівеліраваць яго свядомасць да сярэднестатыстычнага "будуўніка камунізму"...

Ускосна пра тое сведчыць невялікая, але ёмка правдова кандыдата гістарычных навук Міхася Чарняўскага.

Адразу працягваю такі востры зачыненне роднай вёскі Качаны, што на Мядзельшчыне, які абрынае сучаснага чыгача дэдзь не ў першабытную нірвану: "Вёска наша размыццалася далёка "ад вялікіх дарог". Жыццё ў ёй праходзіла ціха і мірна. Што робіцца на свеце, ніхто не ведаў, ды, думаю, гэта нікога і не цікавіла. Чалавек ціха нараджаўся, ціха жыў у паўсядзённай працы, гадаваў дзяцей і ціха паміраў. Кожны лічыў, што такім жыццём і павінна быць, бо яно ад Бога, ды ніхто нічога лепшага і не бачыў."

Але як мастак Шаранговіч намаляваў і графічна рэканструіраваў вёску па сваёй памяці, а з дапамогай старэйшых жыхароў узнавіў імёны і прозвішчы яе насельнікаў... Між іншым, род Шаранговічаў меў некалькі вядомых асобаў, а сярод іх, апроч военачальнікаў, быў і В. Ф. Шаранговіч, які маючы практычна пачатковую адукацыю, займаў высокі дзяржаўны пасады ў БССР: быў намеснікам народнага камісара юстыцыі, пракурорам... а ў 1937 годзе, зноў вярнуўшыся ў Беларусь, быў выбраны першым сакратаром ЦК КП(б)Б, але ўжо ў 1938 годзе быў арыштаваны і расстраляны. Менавіта па апісанні блізкіх людзей пазнаецца і аўтарскае літаратурнае майстэрства, і шчырасць і шчырына погляду. А чалавечыя характары і натуры вышлісаны ў В. Шаранговіча даволі фактурна і запамінальна. Калі мець на ўвазе сям'ю, то яго маці была, як для вясковай жанчыны, даволі адукаванай шляхцянкай. Гаварыла вобразна, асэнсавана. Нярэдка паўтарала: "Не дай Бог, калі мужык стане панам". Вобразнасць і жыццёвую праўду гэтага выслоўя мы часта бачылі ў нашым жыцці. Аднак гэта не раз давалася яе мужу ў знакі: "Была, ён сядзіць за сталом, чорны ад кавальскай працы (мыцца не напта любіў), абедзе, а маці насядзе, што трэба было дома зрабіць тое, гэтае, а ён не зрабіў. Бацька слухае, слухае, маўчыць, а потым гаворыць: "Неяк будзе", — і ідзе ў кухню.

Тое, што аўтар піша на добрым літаратурным узроўні, абсалютна відавочна і пацвярджаецца яго даўнім "пасяганнем на краснае пісь-

менства": "У старэйшых класах я захапіўся яшчэ і напісаннем невялікіх апавяданняў, вядома ж, начытаўшыся твораў беларускіх пісьменнікаў: выдумляў нейкія гісторыі, пісаў пра нешта ўбачанае". Нездарма, чытаючы яго апісанні "інтэлігентнага" дзеда Канстанціна і "цёмнай" бабкі Мар'і, можна беспамылкова, нягледзячы на подпіс, пазнаць іх на агульнай сямейнай фотакартцы. Не кожны напіша сваю бабку "цёмнай". Ды і дзедава "інтэлігентнасць", хоць і ўзятая Васілём Пятровічам у двукоссе, насамрэч падаецца даволі гратэскай: "Помню, мая маці ці цётка пашыюць зрэбныя порткі (а ён хадзіў толькі ў такіх), ды доўгія, якіх ён не любіў, то згед проста клаў іх на калоду, дзе секлі дрывы, і асыкаў лішняя, надзяваў порткі — і ўсё, ніякіх спрчак".

Адным словам, уся прыгажосць і мудрасць беларускага чалавека сваячлася ў яго душы, але яшчэ не мела пэўных чыннікаў, каб праявіць сябе вонкава ў поўнай красе. Аб'яднанне Беларусі і Вялікай Айчыннай вайны глыбока не адкліліся ў дзіцячай душы Васіля і добра, што ён "заднім чыслом" не прыдумляў ніякіх небывалых, як тое нярэдка здараецца. Аднак памятае, што мужчыны вясной, пераціраючы чорную зямлю ў шчопнях, казалі: "А за Польшай зямля была шчыцейшая"... Пра партызанчыну таксама захаваўся свой, непрычарушаны ідэалагічны погляд. Такія моманты, як зрынанне партызанам шапкі з дзіцячай галавы, альбо патрабаванне аддаць апошні кашушок пад дулам вінтоўкі, ці пад тым жа прымусам, — выстаўіць самагонку, не азначаюць агульных правіл, а як піша аўтар, гэта тое, "што ўрэзалася ў дзіцячую памяць, і ніякім чынам не ачарняе ўвесь партызанскі рух".

Пасляваеннае жыццё пачыналася з чакання мужчын з фронту. І тут таксама праяўляюцца розныя чалавечыя характары нават у блізкіх па нараджэнні і духу людзей. Да прыкладу, з Нямеччыны дзядзька Лявон прывёз "поўны воз нямецкага скарбу... І чаго там толькі ні было — розная вопратка і абутак, гадзіннікі, нават хром на боты і многае, многае іншае... Цікава, што, у адрозненне ад дзядзькі Лявона, яго брат, бацька В. Шаранговіча, прывалак у заплечніку дваццацікілаграмовы молат, свідравальную ручную машыну, ціскі, абцугі, малаткі... ну і малому сыну "дзіцячы слясарны набор і губны гармонік... На што маці адрагавала абсалютна прадказальна: "Вось Лявон дык прывёз нешта людскае, а ты нічога не ведаеш, акрамя жалязяк, ты нават дзіцяці замест цукерак гатоў жалеза ў зубы даць".

Але бацька прафесіянал — каваль, і гэты штырх дадае да яго партрэта яшчэ большай вобразнасці і павагі. Вайна — вайной, а жыццё — па раскладзе. І калі адны гарбелі ад ранку да вечара, то былі ў вёсцы і такія, хто абіраў "жыць як набяжыць" (ці то руская бежанка Нюра, "гультайка, а да яды пратная і спрытная", ці то прышлы няўдаліца, што зарос вошамі, па прозвішчы Тутік)...

Ды, дзякаваць Богу, не адной толькі працай жылі сяляне. Умелі яны і весяліцца. Выдатна апісаны розныя звычкі і абрады (вячоркі, танцы, вяселлі, вясковая талака). І тут яшчэ раз па-новаму праявіліся літаратурныя

здольнасці мастака. Ну вось хоць бы такі пасаж: "Танцы былі святкам для ўсёй вёскі, у якой яны праводзіліся, рыхтаваліся да іх усе. Гэта своеасаблівы вясковы тэатр са сваімі правіламі і звычкамі. Старэйшыя, у асноўным жанчыны, зраней займаюць месцы на лавах уздоўж сцен хаты і выступаюць, так бы мовіць, у якасці гледачоў, наглядальнікаў і сугдзюў. Мужыкі рыскаюць, дзе б састрыгнуць чарку, і, як правіла, таўкуцца ў сенцах або ў качарэжніку. Там жа валтузіліся і дзеці. Музыкант (або музыканты) садзіцца пад абразамі. Дзяўчаты гуртам становяцца ў агніным кутку, чакваючы, хто іх запрасіць на талец. А дзеці — у другім, выбіраючы, на каго б палажыць вока" і з кім сёння правесці вечар, выйсці "пахаладацца", што значыць прыціснуць дзятку гдзе-небудзь да вугла.

Не забываецца аўтар пры гэтым і пра зачаткі яшчэ адной сучаснай бяды — самагонаварэння. Заадно зазначу, што самагонка, віно і застолле, бадай, часта "фігуруюць" у сюжэтных канве аповесці... Хоць аўтар і піша, што "ў тых часы наогул сустраць п'янага чалавека было рэдкай з'явай, хаця добра пачаставіцца мужыкі заўсёды былі не дурні."

Ладную частку кнігі займае апісанне развіцця "мастацкай прыроды" маладога В. Шаранговіча. Аўтар паказвае сваю школьную вучобу ў Мядзель, успамінае сяброў і настаўнікаў. Ужо там ён шмат маляваў і, нягледзячы на беднасць і безграшоўе, вырашыў паступаць у Мінскую мастацкую вучэльню. Пра вучобу ў гэтай установе напісана з вычываннем перажытага і пэўнай доляй настальгіі. Запамінаецца педагог А. М. Шаўчэнка, погляды і творы якога "апераджалі тэндэнцыі тагачаснага мастацтва. Адчуваўся, што жыві ён небагата, бо яго работы купляліся рэдка. Нездарма ж ён неяк сказаў нам: "Рэалізм — гэта тое, што рэалізуецца". У яго словах была горкая праўда, перажытая гэтым выдатным мастаком і чалавекам".

Не менш цікава і займальна апісваецца аўтарам і вучоба ў тэатральна-мастацкім інстытуце, дзе па тым часе на ўвесь яго дзённы курс быў толькі адзін беларус. Астатнія — магдавін, азербайджанец, таджык і двое рускіх.

Гэта для роздому, як тады пры-

ЛеГАЛ

нацыянальнай ідэі.